

AD

A TARTALOMBÓL

B. SZABÓ GY. JEGYZETEI PECHÁN JÓZSEF MŰVÉSZETÉRŐL — ZSIVAN MILISZAVAC MEGEMLÉKEZÉSE ZMÁJRÓL — ZMÁJ KÉT VERSE — MAJTÉNYI M.: SZÁRAZON ÉS VÍZEN — CSÉPE IMRE, SZIRMAI KÁROLY, LÉVAY ENDRE ÉS ANDREAS KARKAVIZAS ELBESZÉLÉSEI — DEBRECZENI JÓZSEF ÚJABB VERSEIBŐL — JURE KASTELAN, BENCZ MIHÁLY, GALAMB JÁNOS ÉS VÖRÖSVÁRI VILMOS VERSEI — GÁL LÁSZLÓ A RÉGI HÍD ELLENSÉGEIRŐL — V. VLAHOVICS: AZ ÉRTELMISÉG SZEREPÉRŐL — EGY ISMERETLEN JÓZSEF ATTILA VERS — VERS — TANÚSÁG — SZEMLEK — MŰKEDVELŐ SZÍNPAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

7-8

1954

JUL. AUG.

XVIII. ÉVF.

MŰKEDVELŐ SZINPAD

A „HID” MELLÉKLETE

1 9 5 4
J Ü L I U S -
A U G U S Z T U S
7-8. s z á m

Zmáj Jován Jovánovics

A ponty*

Szerbből fordították
LŐWY MIKLÓS ÉS SZTURA SZILÁRD

S Z E M É L Y E K :

DINARICS PÁNTA, kertész.
ANNA, neje.
SZTÁNKÓ, fiuk, végzett praeparandista.
SZÁVKA, árva leány a szomszédban.
FUTAKI, bíró.

Több falubeli férfi és nő.

TÖRTÉNIK: Pánta kertjében Futakon.

I. JELENET

(Kert, jobbról ház, balról kút, a kút mellett
a szomszédkert kerítése átjáróval.)

SZTÁNKÓ (belép, batyuval a hátán).

SZTÁNKÓ: Zombortól Futakig... jókora stáció... kivált, ha így apostolok lován utazik az ember. (Csizmatalpát nézi.) Nem is olyan rongyosak, mint aminők lehetnének. Mondhatom, fáradságos utam volt, de még se fáradtam el. Lelkemre, felül átugorhatnám még ezt a kerítést is. Nem is tréfádolog, három teljes esztendeig járnai azt a praeparandiát, s ezalatt sohasem jönni haza... szüleimet és Szávkámat egyszer sem láthatni! Igaz, hogy Szávkám hébe-korba tiszteltetett, mi nélkül, persze, aligha állottam volna ki a három esztendőt! De megörült édesanyám, mikor meglátott! Ilyen a jó anya! Iziben elszaladt a piacra, jobb ebédre valót bevásárolni. De hogy kerüljek édesapám szeme elé? Már most megvan, isten neki, bárhogylasz is! (A kútnál megáll.) Istenem, itt láttuk egymást utoljára, itt búcsúztam el Szávkámtól. Akkor is oly különösen dobogott a szívem, de még sem úgy, mint most. Átrepülnék, hogy lássam őt, és úgy félek, mintha vizsgára kellene kiállanom. (A kerítésen átnéz.) Minő szép a

kertje; gyönyörűség nézni, és mindez két pici kacsójának a műve, pedig mellette sem voltam, hogy legalább gyomlálni segítettém volna. Ni, itt van még a régi nyílás is, amelyen keresztül vízért szokott átjárni kertünkbe. Biztosan még most is idejár. Csak most ne jöjjön, mert nagy zavarba hozna. Bizony isten, nem tudom, hogyan üdvözlőlném. (A kerítésen átnéz.) Nincs a kertben, legalább messziről látnám!

SZÁVKA (kertjében dalol. Éneke áthallik).

SZTÁNKÓ (zavartan): Ő az, igen, ő az! Megszökjem? Én, végzett praeparandista — ma-holnap tanító és szökni?! Nem, az nem illenék. (Míg a lány dalol, addig ő folyton nyugtalankodva, majd a kerítésen átnéz.) Ott van! Ott van! Most fogja a vedret, alighanem idejön vízért. Nem szököm meg, itt maradok! De mégis jobb volna talán csak elbújni. Elrejtőzöm, de csak amúgy. (Egy bokor mögé bújik.) Jaj be szép, jaj be gyönyörű!

SZÁVKA (vederrel kezében az átjárón bejön, a kútnál meghajol vizet meríteni — egyre énekelve).

SZTÁNKÓ (kezdetben halkán, félénken közeledik feléje, majd szökve melléje terem s hátulról befogja a szemét).

SZÁVKA: Jaj, ki az? Eressz el!

SZTÁNKÓ (álhangan): Én vagyok.

SZÁVKA: Kicsoda?

SZTÁNKÓ: Én!

SZÁVKA: Tudom is én, ki az az „én”.

SZTÁNKÓ: Ha kitalárod, csókot kapsz, — ha nem találod el, csókot adsz! Gyorsan! Ide vagy oda!

SZÁVKA: Már hogy is ne! Nálunk ez nem szokás.

SZTÁNKÓ: Kár, mért ez nagyon jó szokás; hozzuk be. Lám ennyiből áll az egész! (Megcsokolja és elereszti.)

SZÁVKA: Jaj, ki látta ezt!

* Ez a fordítás először 1883-ban jelent meg Temesváron.

SZTÁNKÓ: Biz ezt senki sem látta! De mit bánom én, ha az egész világ is látja, mikor Sztánkó megcsókolja az ő kedves Szávkáját, mégpedig először három hosszú év után.

SZÁVKA (csodálkozva, örömmel): Sztánkó?!

SZTÁNKÓ: Én vagyok hát, én, Dinarics Sztánkó, végzett praeparandista, maholnap tanító, ha t. i. neked is úgy tetszik.

SZÁVKA: Sztánkó, nem hittem volna, hogy te vagy!

SZTÁNKÓ: Hát én hittem volna, hogy az én icike picike Szávkám helyett ezt az eladó lányt látom? Szinte röstellem, hogy megcsókoltalak. Kedvem volna visszakérni a csókomat.

SZÁVKA (bátrabban): Eh, ami elrepül, az vissza többé nem kerül.

SZTÁNKÓ: Szávká, örülsz-e, hogy itt látsz?

SZÁVKA: Ejnye, be kíváncsi vagy. — Nini — hisz nem vagyok én se testvéred, se rokonod.

SZTÁNKÓ: Látod, én örülök, hogy látlak! Ül le, Szávkám, egy kicsit, — annyi mindenfélét szeretnék neked mondani. Hej, három esztendeig abban az átkozott Zomborban — szörnyen megúntam. Annyi ott a lány, se szeri se száma, de egyik sem hasonlít rád.

SZÁVKA: Sokat törődhattél velük, hogy olyan jól ismered őket.

SZTÁNKÓ: Törődött a manó! Csak néztem, hogy hasonlít-e valamelyik terád s mikor láttam, hogy egyik sem, elfordultam, hogy soha se lássam többé. S tudod-e, hogy jöttem haza? (Lábszárait ütve.) Ehol ni, ezen a gőzösön, lelkem! De fránya dolog is volt az. Apám azt írja, semmi szín alatt se jöjjenek, mert ő maga jön el értem, édesanyám meg mást írt: akármi úton-módon igyekezzem hazajönni mielőbb, mert — azt mondja — a napokban tanítványválasztás lesz s nem fog ártani, ha itthon vagyok. A pápa is megígérte, a bírós is szavát adta, csak akarjam és a tanítói állás minden bizonnyal enyém lesz. Sokáig töprenkedtem, mitévő legyek. Vettem mind a két levelet, apámét egyik kezembe, anyámét másik kezembe, de egyik sem nyomta le a másikat, mind a kettő egyenlő nehéz volt; egyikben sem volt pénz. De mikor anyám leheléhez hozzáadtam még ezt a gyűrűt — ismered-e, — no, akkor úgy lenyomta a másikat... egészen a földig. Akkor már semmivel sem gondoltam, hanem fogtam a botot és a batyut — de mit is tegyen az ember, mikor nincs pénze? — és az egész úton dúdolva, eljöttem Futakig. Csak azt nem tudom, hogy kerüljek apám szeme elé? Mit

mondjak neki, — mert ismered természetét. Ugyan, a régi-e még?

SZÁVKA: Hisz ő jó is, becsületes is, csak az a hibája, hogy a nőket ki nem állhatja. Egyre azt beszéli, hogy a nő a legbolondabb teremtség. Rám is olyan haragos szemeket vet, mintha ki akarna kergetni a világból. Rettegek, valahányszor ide kell jönni vízért. Ha egy rossz pillanatban itt együtt látna bennünket, volna akkor hadd el hadd! De megyek már, mert félek, hogy majd szépeket hallok tőle. Isten veled! (El akar menni.)

SZTÁNKÓ: Ne menj el, maradj még, hadd dicsekedjem el, mily szép sikerrel tettem le vizsgáimat. Tüstént tanító lehetnék Újvidék kellős közepén. Szávkám, lelkem, hát te szeretnél-e tanítóné lenni?

SZÁVKA: Isten veled! (Az átjárón kertjébe fut.)

SZTÁNKÓ: Talán csak szabad nekem is megnézni a kertedet, azt csak nem tiltod meg. (Utána el.)

II. JELENET

PÁNTA (belép ásóval kezében).

PÁNTA: Mondtam, hogy nem való ez a hely hagymának. Itt tavaly krumpli volt, tehát nem jó lesz. Nem... Nőm nem hallgat reám! Ehol ni, mi kelt ki! Hagyma, mely a magját se fizeti ki. Ezentúl nem hallgatom rá, ha mindjárt csillag ragyogna is a homlokán! Igaza volt az öreg görögnek, Duzának, hogy a nőnek hosszú a haja, de rövid az esze. Olvastam én, hál'istennek, nem egy régi könyvet és filozófust, de nem találtam közöttük egyet sem, ki a nőnek csak annyit is hitt volna, mint körmöm alatt a fekete. Ami boldogság csak történt, mind nők követték el. de hogy valami okosat tettek volna, arról hallgat a krónika, de én sem hallottam még ilyesmiről egy árva szócskát sem, de nem is láttam. Hiába! Mégis férfi a férfi! Szent isten, hát kik találták föl a gőzöst? A férfiak! Kik írnak filozófiákat, kalendáriumokat? A férfiak! Kik vezetik a hadsereget? Kik építik a hidakat, a várakat? Kik öntenek ágyúkat? A férfiak, mindent a férfiak! Hát a nők? Gyatra jószágok! Hej csak egyet is látnék, ki valamit kieszelt volna! Ha csak egy árva okos szót is hallana az ember egynek a szájából! Itt vagyok például én, minő nagy észszel áldott meg a jó isten; attól félek, hogy széjjelhányja a fejemet. Hány öreg filozófusba forogtam, hány kalendáriumot, sibilát tanulmányoztam, hol elűlről, hol visszaról olvasván. Mire nem mehetnék én, ha nem kelene szüntelenül nőm sületlen beszédét hallgatnom? Ő is akar valamit tudni s mikor tette kerülne a dolog, ott a liba. De az én Sztánkóm a praeparandiából egyenest teológiára, innen meg szerzetbe megy. Nincs ot-

tan vászonnép, ott nagyon sokra mehet az ember, ott üdvözülhet. (Ás.) Nosza munkára, míg egyedül vagyok, mert aztán — ni, az istenadta már megint jön a nyakamra!

III. JELENET

Anna és előbbi

ANNA (*kosárral kezében Sztánkót vezeti. Sztánkóhoz sűgva*): Maradj el! (*Sztánkó elmarad, Anna előtérbe lép.*) Édes férjem, ma nagyon szorgalmatoskodol!

PÁNTA (*félre*): Ehol ni!... micsoda beszéd ez is: Ma nagyon szorgalmatoskodol! Mintha nem tudnám, hogy én a megtestesült szorgalom vagyok. (*Föl.*) Jobb lesz, ha magad is a dolgod után látsz s nem kapkodsز hübele Balázs módjára!

ANNA: Hallod-e, olyan szépet álmotam az éjjel!

PÁNTA: No, ez is valami okos lesz.

ANNA: Azt álmotam, hogy a kakas az ajtóküszöbre ugrott s onnan kukorékolt!

PÁNTA: Mondom!

ANNA: De tudod, úgy kukorékolt, hogy még most is cseng belé a fülem.

PÁNTA: Nem is szűnik meg sohasem a te füled csengése!

ANNA: Mikor aztán fölkeltem — de ezt is csak álmotam — gondolkotam, hogy mit jelentsen ez, honnét érkezik váratlan vendűgűnk. Alig fordultam egyet, a szobaajtó kinyílt és képzeld, ki lépett be? Sztánkónk Zomborból! Amint megláttam, se láttam, se hallottam, nyakába borultam, úgy megőrűltem a gyerekek! Mit, hát te nem örűlnél jöttén!

PÁNTA: Ej, menj a patvarba, nincs semmi kedvem bolond álmokat meséltetni magamnak.

ANNA: Ugyan-ugyan, ne légy már olyan; beszéljűnk okosan!

PÁNTA: Oh, oh! Hát lehetett-e valaha okosabban beszélni egy asszonnyal!

ANNA: De kérlek, halld csak. Sztánkónk kitanulta már a praeparandiát, s maga a tisztelendű úr beszélte, milyen jó tanuló, hogy beválik majd tanítónak! Most üres a tanítói állás, ma-holnap választás lesz, tehetnénk-e okosabbat, mintha megszerezűnk azt az ő számára? Csak egy szavadba kerűlne s meglenné az egész!

PÁNTA: Hm, hm! Ahány szó, annyi szerkér badarság!

ANNA: Nem úgy a, de a tisztelendű úrral, meg a bírű úrral már beszéltem is efelől, ők mellettem lesznek, s kedvedre van vagy nincs. Sztánkónk itthon van már. Csak látnád, mekkorát nűtt a lelkem, már embernyi-ember. Sztánkű! fiam! Jer csak, jer!

SZTÁNKŲ (*megjelenik, apjának kezét csókol*): Édesapám, én édesanyám üzenetére jűttem haza. Gondoltam, ez a te akaratod is.

PÁNTA (*leteszi az ásűt*): Ehol ni! Most mondja valaki, hogy az asszonyoknak csak egy csűpp eszűk is van. De hogy a manűba jűttél, mikor egy piculád sem volt?! Ő! Ő!

SZTÁNKŲ: Hál' istennek, pénz nélkül is itt vagyok.

PÁNTA: Látod, asszony, ez a férfi-esz!

ANNA (*félre*): No, no, majd engedsz még!

PÁNTA: Már most isten neki! Ha már itt vagy, nem kergetlek vissza. De, ha anyád azt hiszi, hogy jó lesz itthonmaradnod, akkor legokosabb lesz, ha minél hamarabb távozol. Mert mit az asszony jűnak lát, az a legrosszabb; mire azt mondja, hogy üdvűs, annak ellenkezűjét kell tennűnk, ha okosat akarunk cselekedni. Most itt vagy, holnap befogatok s egyenesen Karlűcára hajtatok — beíratlak a teolűgiára, 10 év mulva — úgy fordul — archimandrita leszel.

ANNA: Hát még mi? Csak nem akarod elevenen eltemetni?

PÁNTA: Asszonybeszűd! (*Sztánkűhoz.*) De milyen poros vagy, menj be, szebb rendbe magad és várj meg engem. Ezért még megleckéztetek. Mehetsz.

SZTÁNKŲ (*el*).

PÁNTA: Hallod-e, asszony, mikor teszel már valami okosat?

ANNA: Ha eddig még nem tettem, itt van ez. Nem okosnál-okosabb ez? Sztánkűt nem veheted már gyerekszamba, a katonasor alól is kikerűlt, meg aztán szép is, tanult is. Lesz belűle olyan tanítű! Kár volna ily derék fiatalat feketűbe űltűztetni. Szerzetbe adni egyetlen fiamat! Alig várom a lakodalmát, te meg...

PÁNTA: Lakodalmát? Igen, hogy olyan boldog legyen, mint úrimagam.

ANNA: De, kérlek, gondold meg csak, minű nagy örűm lenne unokákat megérűnk. Aztán mi is már űregecskűk vagyunk, napról-napra űregebbek leszűnk és segítsűre szorulunk, ápolű kézre. S mit gondolsz? (*A szomszűd kertbe mutat.*) Nézd meg csak ezt a kertet. Gyűnyűrűség nézni, mire képes egy leány saját két kezűvel. Be szép teremtés ez a Szávka. Beszűlj hát, nem az?

PÁNTA: Csak addig?... Ilyenek vagytok ti, asszonyok, ha senki sem dícsűr, úgy magatok éneklitek meg egymást!

ANNA: Nem dícsűrem én! Dícsűri ő magamagát. De végre is, ott a fiad, ő legjobb tudja. Az imént is azt mondta, hogy neki Szávka nélkül nem kell az élet. Az a fiű igazán belebolondult abba a leányba. De a leány is halálosan szereti a fiűt!

PÁNTA: Ha, ha! belebolondult! Ez is beszéd! Hát nem férfi az én fiam? S az a gyatra jószág bolondította el? No, ezt nem érem föl ésszel, már pedig, hál'istennek, elég hosszú eszem van. Hát belebolondult? Ha, ha, ha!

ANNA: Bizony, hallod-e, csakis a szép nő képes a férfi fejét megzavarni. Az olyan angyali lány után bomolni fog minden leány, aki nem vak.

PÁNTA: Lassabban, asszony! Vagy haragszol? Örülök neki. De mégis, nőnek a férfi esztét megzavarni! Már bocsáss meg, de ez nem fér a fejembe. Tudod, mit mond az én görögöm: „A nő nem egyéb fabábnál.” Ha ő maga bolond, hogy bolondíthat el mászt?

ANNA: Ej, hallod-e, megbolondítalak én téged is, meg a görögödet is az egész nemeddel együtt ily öreg létemre is, hacsak rászánom magamat. Nem tudod te még, mire képes egy asszony! Ez már a soknál is több. 25 éve, hogy együtt vagyunk s mindig békében éltünk, mert ismerve bogaraidat, mindig szépen bántam veled s túlságosan is elnéző voltam, mert gondoltam, a nyájas válasz lehűti a haragot. Mindig tied volt az utolsó szó s mindezt a béke kedvéért tettem, te meg azt hiszed, hogy én nem értek más nótához. Ideje már, hogy megismerj, mert ami sok, az sok. Minden istenadta nap egyebet se hallok, mint hogy a nők ilyen meg olyan libák. De mik vagytok ti férfiak, nálunk nélkül? Megúntam már a sok pörpatvart s nyíltan szemembe mondom, hogy ti nálunk nélkül faragatlanok vagytok.

PÁNTA: Jaj, jaj! Ez igazán kemény lecke volt. Sok szó, de kevés benne a só. Ha nő volnék, most én is dühösködném, de mivel nem vagyok az, egészen nyugodtan mondom neked, hogy abból a lakodalomból, míg élek, semmi sem lesz! Diktum! Fiam honn maradjon pletykáitokat hallgatni, mikor nagy szerencse vár rá, — ő nagy embernek született.

ANNA (fől és alá jár, egyszerre megáll. Féltre): Megvan! Majd megmutatom én neked, mire képes a nő. Egy tapodtat sem engedek. Ha jól sikerül, tudom, vakarózik ott is, ahol nem viszket neki.

PÁNTA: Holnap hajnalban fölülünk a kocsi s meg sem állunk Karlóciáig. Sietni kell, míg tele nem beszéltek a szegény fiú fejét holmi badar beszédekkel. De megyek meghányi-vetni a dolgot. (El a házba.)

ANNA: Ej, be szép multság lesz a'. (A kerítésen átnéz.) Majd lebontjuk mi ezt a kerítést, ha Szávka a miénk lesz. Minek is volna akkor a kerítés? Be szép pár lesz a'! (Átkiált): Szávka! Jer csak egy szóra!

IV JELENET

Szávka és előbbi

SZÁVKA: Itt vagyok! (Jön az átjárón.)

ANNA: Szávka lelkem, tudod, hogy mindig szerettelek mint a tulajdon gyermekemet. Tudom, hogy ti is szeretitek egymást. Na, na, azért nincs okod pirulni, hisz Sztánkó már megmondta nekem... Azt is tudom, hogy egész Bácskában nem találok náladnál különömből kívánom, hogy minél boldogabbak legyetek. De tudod, hogy minő furcsa ember az én férjem. Azért, hacsak fufanggal nem fogunk ki rajta, szóval sohasem győzzük meg. Én már kigondoltam egy tervet, de neked hallgatni kell, mert mindazt, amit tenni fogok, tiértetek teszem. Te csak nézd, hogy mi történik.

SZÁVKA: Hisz én mindig engedelmeskedtem nénémasszonynak, mint az édes anyámnak.

ANNA: Légy hát segítségemre. Fogd ezt az ásót. Ássál itt e helyen egy gödröt, arasznyinál valamivel mélyebbet. Itt az ásó!

SZÁVKA (ás).

ANNA (kosarából kiveszi a pontyot és nézi; a ponty fickándozik): Így! Ezt a pontyot elássuk. (Beteszi a pontyot a gödörbe.) Most egy kis porhanyós földet rá és egyen- gesd ki szépen, hogy észre ne vegye.

(Szávka csodálkozva néz. A két nő dolgozik, eltemetik a pontyot, megigazítják a gödör helyét gereblyével.)

SZÁVKA: Mi lesz ebből?

ANNA: Ne kérdezd, majd meglátod! Pontyot vetettünk el és egészen más valami kel ki. Nem bánod meg! Most menj, ne szólj senkinek egy kukkot sem és mától fogva az én lányom vagy, míg — úgy fordul — menyem lesz.

SZÁVKA (kezet csókol és el).

ANNA: Hej! Csak jól sikerüljön! De talán mégis, mert hisz bölcs férjem uram minden csodában hisz, csak a nőknek nem! El vagyok tökévelve ez egyszer kis forradalmat csinálni! Régen fáj már nekem, hogy mi nők vagyunk a legostobább teremtések. Majd elvállik, hogy melyikünk okosabb. Lóvá teszem, hogy eszére térjen; más gyógyszerert nem tudok a betegsége ellen. Egy idő óta úgy viseli magát, hogy ha így folytatja, nem tudom mire visz. Ebből a pontyból fog kikelni a lakodalom, meg a tanítói állás. Ez a ponty fogja észretéríteni férjem uramat is. Kissé keserű lesz, hanem majd megédesül később. Ha, ha, ha, előre kell nevetnem. (Kosárral el.)

V. JELENET

PÁNTA (jön).

PÁNTA: Szó ami szó, az én Sztánkóm igazán fájintós gyerek. Csak olyan bús, olyan

hallgatag ne volna! Hiába az úristen úgy rendelte, hogy híres ember váljék belőle! Majd ha meglátják Karlócán, azt fogja mondani minden okos ember: Pánta bátya fia fájintos legény! Amit gigondoltam, amellet maradok: holnap utazunk. Megásom még ezt a kis darabot, amibe belefogtam (ás), mert a százesztendő kalendáriumban is az áll, hogy az újhöld alatt végzett munka háromszorosan fizet. Hogy miért van ez így, nem tudom, ez örök titok marad, mit ember soha sem eszelhet ki. Igaz hogy a pápa azt mondta: nem kell hinni az ilyesmiben, mert ez csak babona, de miért hiszi ő is, ha tudja, hogy csak babona? A minap is kilenc nap-számossal dolgoztatott a szőlőjében. Aha — mondom — megfogtuk, tehát kilenc? Azért is fizet mindig jobban a szőlője, mint a híveké, kik elég ostobák hallgatni a szavára. És még ő meri mondani, hogy nem babonás. Olyanok is azok a tanult emberek: amit tudnak, eltitkolják, nekünk meg egyre azt prédikálják, hogy nem kell babonásnak lenni! És éppen ebben van a legnagyobb bölcsesség. De ezentúl én is úgy teszek! Én is azt fogom mondani, hogy nem hiszek a babonákban és titokban hasznát veszem. Hó, hó! mi ez itt? Ni, ni, szent isten a magas egekben! Hát ez nem csoda! hal. (*Kiveszi a pontyot.*) Istenemre, ponty... és él! Ni, ni, hogy fickándozik az istenadta; milyen friss, mintha csak most halásztuk volna ki a Dunából. És most mondja valaki, hogy nincsenek csodák! Egyébiránt ez semmi különös. Semmin sem kell csodálkozni, mert mindennek megvan a maga oka-foka, csak ki kell találni — mondja egy régi könyv. És igaza van. (*Gondolkodik.*) Pánta! Hát ezen is csodálkozol? Hát nem tudod, hogy közel esik a folyó partja, a ponty meg nyugtalan egy állat és azok a gőzösök tömérdek sok halat vernek föl, — ez a bolond meg addig fészkelődött, furakodott a föld alatt, míg idekerült az ásóm alá, hogy izletes falatnak ajánlja föl magát. Ha ezt most megmondom a feleségemnek, tudom nem hiszi el. (*Kiált.*) Asszony te, hallod-e asszony!

VI. JELENET

Anna és előbbi

ANNA: Itt vagyok, mit akarsz?

PÁNTA: Jer csak közelebb, olyat látsz, mit még sohasem láttál.

ANNA: És mi az a csodadolog? (*Közeledik.*)

PÁNTA: Nézd, pontyot ástam ki!

ANNA: Mi?

PÁNTA: Nem mi, hanem ni, ponty! Az imént ástam ki innét ni! (*A helyre mutat.*)

ANNA: Az ám, lúddá akarsz tenni. Hírből sem hallottam még ilyen dolgot!

PÁNTA: Ehol van ni, tudtam, hogy ezt az asszony nem éri föl kurta eszével. Ha nem hiszed, nyisd ki a szemed s nézd meg. Hát? Nem ponty ez itt! Hát ez mi itt? Nem gödör? Innen ástam ki, itt a fészke, la!

ANNA: Lelkemre, ponty! De még milyen szép eleven! Ez csoda!

PÁNTA: Semmi csoda! Nektek asszonyoknak minden, amit föl nem értek ésszel, csoda, babona! igézés! és tudom is én még mi. Ez igazi ponty. És ha jól megsütöd, mind a tíz ujjukat megnyaljuk utána. Nézd csak: mekkora és milyen eleven! Csak azt nem tudom felfogni, hogy a manóba nem fült meg ebben a sűrűségben?

ANNA: Ó! Ó! Ha tegnap meghalok, ennyivel is kevesebb csodát láttam volna.

PÁNTA (*bölcselkedve*): Nem értesz te ehhez! Én semmi csodát nem látok benne. Megtörtént ez már többször a Duna közelében... Aztán meg nem egy ilyen eset van följegyezve a régi könyvekben is. No, ne bámészkodj, hanem fogd ezt a pontyot és nyársra vele, ha már olyan szíves volt és önként fölajánlotta magát. Úgyis megéheztem az ásásban, éppen jól fog esni. Takarodj már!

ANNA (*átveszi a pontyot és mintha csodálkoznék rajta*): Ó, ó! (*Félre*): Nem tudom, ki kapta be a horgot kettőtök közül, te-e vagy a ponty? (*El.*)

PÁNTA (*kiált*): Sztánkó! Sztánkó! Jer csak hamar, jer! Elmondom neki is, hogy minő vadat fogtam.

VII. JELENET

Sztánkó és előbbi

SZTÁNKÓ: Itt vagyok édesapám!

PÁNTA: Mondd csak édes fiam — mert tudom, sok mindenféle könyvet tanultál össze azon az praeparandián — élélhet-e a ponty száraz földben?

SZTÁNKÓ: Biz én ilyesmit se nem halottam, se nem olvastam. Hogy élhetne meg a ponty száraz földben?

PÁNTA: Még te se olvastad hát el mindazt, amit el kellett volna olvasni. Majd ráakadsz később erre is, mert látod, én az imént ástam ki egy pontyot.

SZTÁNKÓ: Meg akarsz tréfálni?

PÁNTA: Semmi kedvem tréfálni; való igaz, amit mondok!

SZTÁNKÓ: Ha, ha! Hol venné magát ponty száraz földben? Nem hiszem, bolonddák akarsz tartani!

PÁNTA: No, nézze meg az ember! Azt hiszi ez a gyerek, hogy már mindent tud. Ha nem hiszed, mindjárt meglátod. (*Kiált.*) Asszony te! Hallod-e asszony! Hozd ide asszony! Hozd ide a pontyot, de hamar!

ANNA (a házból): Mi kell?

PÁNTA: Hozd ide a pontyot, mondom, mert ez a fiú nem hiszi el, hogy itt ástam ki.

VIII. JELENET

Anna és előbbiek

ANNA (belép): Miféle pontyot?

PÁNTA: Ugyan ne bolondozzál. Miféle pontyot? Hát azt, amelyiket az imént vittél el innen!

ANNA (csodálkozva néz rá).

PÁNTA: No, mit bámulsz? Hozd ide a pontyot!

ANNA (nyugodtan): Ugyan miféle pontyról álmodozol? Félre beszélsz, vagy mi bajod?

PÁNTA: Ne bosszants asszony, hanem hozd ide a pontyot, amelyet az imént kiástam, hogy fiamnak is megmutathassam. (Megmutatja Sztánkónak a helyét.) Látod, innen, e fészekből ástam ki!

ANNA: Ha, ha, pontyot ázott ki! Ha, ha!

SZTÁNKÓ: Az istenért apám, mi bajod?

PÁNTA (ingerülten): Azonnal hozod, vagy...

ANNA (szomorúan): Az isten szerelmére! Mi lelt? Hogy áshattál volna ki pontyot?

PÁNTA (indulattal): Ördög és pokol! Nem vagyok én sem részeg sem bolond. Itt volt a ponty, innen ástam ki, itt a fészke ni. Ekkora volt (karjával mutatja) és egyre fickándozott.

ANNA (kezzeit összecsapva, csodálkozik, el akar menni).

PÁNTA (haraggal): Egy tapodtat sem! Mit csodálkozol, te vén róka? Hát nem a tulajdon két kezeddél vetted át tőlem a pontyot s még azt mondtad rá, hogy ha meghalsz, ennyivel is kevesebb csodát láttál volna. Talán nem így volt? Tüstént elhozod a pontyot, vagy — (megtámadja).

ANNA (kiszalad az utcára).

SZTÁNKÓ: Édesapám, tréfálsz, vagy való igazat beszélsz. Magam sem tudom, mit gondoljak!

PÁNTA: Bánom is én, akármit gondolsz, de amit én saját ép két szememmel látok, azt nem fogja senki sem elvitatni tőlem. No várj csak, te égetni való boszorkány, majd megtanítlak én emberségre; majd megmutatom én neked, hogy kell okos embert lóvá tenni!

SZTÁNKÓ: De az isten szerelméért, apám, mit beszélsz?

IX. JELENET

Anna, több falusi férfi és nő, előbbiek

ANNA (az utcáról berohan, utána több szomszéd, később mindenki gyülekezik): Jertek jó emberek, jertek segítsetek! Óh én

szerencsétlen. Szegény férjem nagyon furcsákat beszél össze-vissza. Azt mondja, hogy pontyot ázott ki.

TÖBBEN (sajnálkozva): Szegény szomszéd! Kár érte!

PÁNTA: Nem bánom, csak jertek jó emberek; nem hagyom én magamat egészséges épeszű ember létemre lóvátenni. Épp az imént ástam ki. (Annára támad.) Te égetni való boszorkány! Nem jársz túl az én eszemem! Ha kedves az orletem, egy tapodtat se innen és elmondd sorjában hogyan történt, mert — (rátámad).

(Több férfi visszatartja.)

(A szomszédok különböző gesztikulációk által kifejezik, hogy Pánta esze nincs helyén. Az asszonyok súgdoloznak. Egyik asszony halkán mondja: „Bizonyosan megőrült, eszét vesztette!”)

X. JELENET

Bíró és előbbiek

BÍRÓ (botját fölemelve, tekintéllyel): Csitt a vásár! Az embernek a nélkül is zúg a feje a sok pörös dologtól, ti meg olyan lármát csaptok, mintha megbolondultatok volna.

ANNA: Jöjjön bíró úr, az egekre kérem, jöjjön. Nézze meg csak, részeg-e ez az ember, vagy tán bolondgombát evett? Már hogy áshatott volna pontyot! Pontyot száraz földből!

BÍRÓ: Pánta koma, miféle komédia az avval a ponttyal? Hallott-e már valaha okos ember ilyet?

PÁNTA (tettetett nyugalommal): Lelkemre, bíró koma, két kezemmel ástam ki! Gyönyörű ponty volt!

BÍRÓ: Ne füllents koma; furcsa az, amit beszélsz!

ANNA (félre áll és köténye alól mutogatja férjének a pontyot).

PÁNTA (mintha örülési roham szállaná meg): Ott a ponty, ott van ni. Eresszetek, jó emberek. (Többen visszatartják.)

ANNA (gyorsan eldugja a pontyot, a jelenlévők szétnéznek és semmit sem látnak).

EGY SZOMSZÉD: Pánta szomszéd, mi bajod! Talán a hideg lel? Nem látok én itt semmiféle pontyot; nincs itt olyan ember, aki elhinné, hogy te pontyot láttál vagy ástál volna ki.

PÁNTA (haragosan, nyugtalanzkodva): Kicsoda hideglelős? Ezer menykő! (Csillapulva.) Barátaim, eresszetek el! Elmondom sorjában, hogyan és miképpen esett a dolog, egy maku lányit sem teszek hozzá. Hisz jól ismertek mindnyájan. Nem vagyok én sem bolond, sem részeg, sem hideglelős! Íme, testvérek,

(mély lélekzetet vesz) íme testvérek, innen ástam ki. Gyönyörű ponty volt. Od'adtam neki, hogy vigye be és süsse meg. (Annához.) Beszélj hát, nem így történt? (Amint megpillantja a pontyot, örülten.) Ott van ni! ott az én pontyom!

EGY SZOMSZÉD: Vizet, ecetet ide! Ez nem tiszta dolog, ez az ember igazán megboldult!

MINDNYÁJAN: Szegény, igazán megboldult.

BÍRÓ: Pánta koma, nem jobb volna lefeküdnöd?

PÁNTA: Megüt a guta, hogy fel kell sül-nöm, mikor igazam van.

ANNA (bemege a házba s az ablakból mutogatja a pontyot).

PÁNTA Ahol ni! ott a ponty! Ott van a házamban! Ide vele, te égetni való boszorkány, ide vele, vagy pozdorjává törlek!

BÍRÓ: Semmi kétség, ez az ember megörült. Kötözzétek meg, mert még meg talál harapni valakit. Az ilyen embereket a hatóságnak kell gondoznia. Gúzst ide!

PÁNTA: Óh, én szerencsétlen, mire jutottam! Jó emberek, eresszetek, ne tegyetek csúffá — hisz eszemen vagyok, tudom mit beszélek. Tehetek én róla, hogy pontyot ástam! Nem, ezt a gyalázatot nem tűröm, eresszetek szabadon!

ANNA (Potyka nélkül, lassan közeledik Pántához, kezénél fogja s félre vezeti): Jer csak egy okos szóra. Halkan.) Látod, mi történik veled? Megkötöznek s úgy vezetnek végig az utcákon, azután elvisznek a bolondokházába. Ez szégyent, gyalázatot hoz ősz fedjre!

PÁNTA (halkan): Hát mit tegyek? Segíts ki a bajból, hisz úgylis te kevertél bele!

ANNA: Kisegítlek! Ha én mondom, hogy nem vagy bolond, nekem elhiszik, de neked mindent rá kell hagyni, amit én mondok. Ne félj, nem akarok én semmi rosszat, csak okosat, hogy mindenki bölcsnek fog tartani.

PÁNTA: Kívánj bármit, mindenre ráállok, csak segíts ki a bajomból.

ANNA (a jelenlevőkhöz): Jó emberek! A példaszó is azt tartja, hogy aki hamarkodik, hamar botlik! Ne hamarkodjunk el hát a dolgot és hogy el ne mérgesítsük, legjobb ha elfelejtjük. (Sztánkóhoz.) Menj el fiam Szávkáért. (Sztánkó el és kis idő múlva visszatér Szávkával.) Egy szót se többet arról a pontyról, beszéljünk hozzá okkal-móddal s meglásátok, milyen okosan fog ő mindenre válaszolni. Hisz csak egy óra előtt semmi baja sem volt és együtt örültünk Sztánkónk jöttén s azon tanakodtunk, hogy hívjuk meg a tisztelendő urat, meg a bíró urat és minden

jó szomszédunkat ebédre, hogy Sztánkónkat pártfogástokba ajánljuk, nehogy a tanítóválasztásnál meglepedkezzetek róla. Szólj hát, nem-e úgy volt!

PÁNTA (gondolkozva): Igaz, meg akarunk hívni. Sztánkó fiam kitanulta a praeparandiát, derék tanító válhatik belőle.

EGY SZOMSZÉD: Már hogy feledkeznénk meg róla, hisz mindnyájan szeretjük őt.

BÍRÓ: Úgy-úgy Pánta koma, úgy beszélj és minden jóra fordul! Hisz a mi kívánságunk is az, hogy ? legyen a tanítónk és senki más! Még csak szép menyasszonyról kell gondoskodnunk.

ANNA: Gondoskodott az én Pántám arról is. Mára határoztuk el a kézfogót. (Szávkát és Sztánkót kezeiknél fogva.) Ezek a gyerekek már kiskoruktól fogva szeretik egymást. Férjem kívánsága, meg az enyém is, hogy ha már egymásnak vannak teremtve, házasodjanak össze. Szólj hát, nem úgy hátaóztad?

PÁNTA (gondolkozva): De úgy! Ha szeretik egymást, nekem nincs szólásom hozzá.

TÖBBEN: Hiszen itt minden jól megy!

BÍRÓ: Hiszen kend teljes életében nem tett ennyi okosat. Szinte nevet bennem a lélek, mikor ily szép fiatal párt együtt látok.

ANNA: És még egy! Pántám ma még azt is mondta, mennyire megbánta, hogy annyit agyarkodott a nőkre. Azt mondta belátja, hogy a nőknek is van eszük, hogy nem jó kicsinyleni őket, mert ők is sokra képesek. Ezt akár ő maga is megmondhatja!

PÁNTA: Igaz, néha kelletlenül is több az eszük. Eznetül nem fogom őket becsmérelni.

BÍRÓ (félre): Hm, hm! Mintha megint félre beszélne!

ANNA: Hallották jó emberek, mily okosan beszél; tehát eszén van. Most még csak ezt a kettőt áldjuk meg, mert úgy várnak, mint az elítéltek és aztán csapunk nagy áldomást. Gyerekeim, áldásom rátok.

PÁNTA: Legyetek boldogok és áldottak! De el ne bízd magad fiam azért, hogy a praeparandiát kitanultad, mert látod, ez a jámbor menyasszony, kiről azt hinnéd, hogy vizet sem tud zavarni, — szomszasan vezet át a folyón.

MINDNYÁJAN: Éljen az új házaspár!

ANNA (köténye alól magasra emeli a pontyot).

PÁNTA: Ott a ponty!

MINDNYÁJAN: Ott, ott a ponty!

ANNA: Itt van igen. Megesszük és elfelejtjük.

MINDNYÁJAN: El, elfelejtjük.

BÍRÓ: Elmúlt dolognak felejtés a vége!

Színpadai maszkírozás

A gyenge jellemű emberek hibái külsejükön is megnyilvánulnak. Jókedélyű, jólelkű embereket a színpadon nem szabad kellemetlen külsővel ábrázolnunk. Ellenkezőleg, ezeknél az egyéneknél a rokonszenves vonásokat hangsúlyozzuk ki.

Míndezekből azt szűrhetjük le, hogy mielőtt a színész a maszkírozás műveletét megkezdi, alaposan tanulmányozza az alakítandó személy, illetőleg szerep minden jellegzetességét, hogy a megjátszandó alak külsejével is közelebb hozza a nézőhöz a megjátszandó alakot.

Ragasztók

Sokszor előfordul, hogy egy-egy szerep alakításánál szükségesnek mutatkozik a megformálandó alak arcának, orrának, állának, vagy az arc egyéb részének megváltoztatása.

Ezeket a műveleteket vatta és sebtapasz segítségével hajtjuk végre, olyanformán, hogy a megváltoztatandó arcrészre megfelelő nagyságú vattát ragasztunk masztiksszal. A vatta széleit mindig vékonyabbra és vékonyabbra nyomjuk, hogy meglegyen a megfelelő átmenet. Aztán ismét egy darab vattát veszünk, amellyel befedjük a felragasztott vatta felületét. A vatta felületére seb-tapaszt helyezünk és azt alapszínnel fedjük be, végül pedig az egész felületet bepuderezük.

Ezt az eljárást akkor is alkalmazzuk, ha egy soványarcú egyénnek kövérebb embert kell alakítania.

Orr-ragasztás

Az orr formáját vatta és sebtapasz segítségével tudjuk megváltoztatni a fentemlített módon, valamint orr-tömítő (nasengitt) segítségével, amelyet aztán a megfelelő alapszínnel vonunk be. Ezeknek a felrakását akkor kezdjük meg, mielőtt az orr megváltoztatandó részét bekenjük volna zsiradékkal.

Mindenekelőtt a megváltoztatandó részről püder segítségével távolítjuk el a zsírosságot, azután az orr-tömítőt megpuhítjuk és az orrunkra feltéve olyan formára alakítjuk, amilyent a szerep jelleme megkíván.

Az orr-tömítő anyag széleit vékonyan bezsírozzuk és úgy mímitjuk el, hogy teljesen egy színben legyen bőrünk felületével. Ezután a megfelelő alapszínnel vonjuk be orrunkat.

Paróka

Nagyobb színházaknál rendszerint a színházi fodrász helyezi fel a színészek fejére a parókát, de helyes, hogy a színészek is megtanulják ennek a módját. Műkedvelő színjátszóink is helyesen teszik, ha elsajátítják a paróka-elhelyezést, hogy önállóan tudják feltenni fejükre a szerepükhöz való parókát.

A paróka elhelyezése a következő módon történik: mindkét kezünkkel megfogjuk a parókának azt a csücskös részét, amely a halántékokat takarja. Azután a paróka homlokrészét saját homlokunkra helyezük, egyik kezünkkel a homlokunk közepéhez nyomjuk a paróka középső homlokrészét, míg a másik kezünkkel a parókát

ráhúzzuk a fejünkre és a tarkónál erősen meghúzzuk, úgy, hogy teljesen simán feküdjön a fejünkön. A parókának teljesen fednie kell a színész haját és nem szabad, hogy a fej bármelyik részén kilátsszék a színész eredeti hajszíne. A homloknak teljesen simán kell feküdnie.

Ha a paróka nagy, ez esetben hátul, a tarkónál annyira össze fogjuk, amennyire fejünk nagysága megkívánja, majd levéve fejünkről, az összefogott résznél bevarrjuk.

Ha a paróka már jól befedi fejünket és teljesen megfelel, akkor a homlokrészénél, valamint a két halántéknál masztiksszal bekenjük és fejünkhöz ragasztjuk. Teljesen kopasz parókát nemcsak a homloknál és halántékoknál, hanem a tarkónál is helyes leragasztani, nehogy elcsúszson és kilátsszék a színész haja. A homlokrészt alapfestékkel dolgozzuk el, hogy a paróka és homlokunk között ne látsszék a választóvonal.

Szakáll és bajusz

A kész, vagy színházi nyelven mondva „knipfelt” bajusz felragasztása igen egyszerű. Masztiksszal benjük be azt a részt, ahová a kész bajuszt egy ruhadarabbal, mint valami bajuszkötővel gondosan odanyomjuk arcunkhoz, mindaddig, míg a ragasztó jól meg nem fogta.

Ha nem rendelkezünk kész bajuszokkal vagy szakállal, akkor tengeri-füből (kerpp) készítjük el. A tegneri füvek többféle színűek.

A használat módja: miután a tengerifü-fonatból hegyes, éles ollóval kivágtuk a belefönt zsinógot, lassan, egyenletesen szétszedjük, majd kitépjük a tengerifü-fonatból azt a mennyiséget, amelyre szükségünk van. Azután a szépen, egyenletesen szétdolgozott kreppből elkészítjük magunknak azt a bajusz-formát, amely szükséges, tenyerünkben összesodorjuk, majd fekete cérnával összekötjük a közepét és masztiksszal felragasztjuk. Amikor már teljesen megragadt, figyelmesen formálni kezdjük és fodrász-ollóval megnyírjuk.

Műkedvelőknél tapasztalhatjuk, hogy bajuszait teljesen vízszintes irányban ragasztják fel. Ez helytelen, mert ha megfigyeljük a bajuszok növési vonalát, látni fogjuk, hogy az orr tövétől a száj jobb és bal szögletéig vonul az a két vonal, amelynek irányában a bajusz nő. Ha ennek a két vonalnak alsó végeit a száj vízszintes vonalával gondolatban összekötjük, szabályos háromszöget kapunk. A bajuszt tehát ne vízszintesen ragasszuk fel, hanem kissé ferdén, ahogyan a bajusz általában nőni szokott.

Szakállat sohasem ragasztunk egy darabból, hanem több apró darabból, aszerint, milyen nagy szakállra van szükségünk. Az arcunkat teljesen befödő szakáll körülbelül tizenhat darabból kerül felragasztásra. Amikor ezeket a darabokat felragasztottuk, ujjaikkal összedolgozzuk a kreppet, majd ollóval olyan formára nyírjuk, amilyen formát a szerep jelleme megkíván.

A szakáll felragasztása állunknál, illetőleg állunk alsó részénél (tokánál) kezdődik és felfelé, a fülek felé folytatódik. Nagyon kell még arra is ügyelni, hogy a szakáll-ragasztásnál arcunkat csak vékonyan kenjük be masztiksszal, nehogy a masztiks megcsomósodjék és formátlanná tegye a szakállt.

(Folytatjuk)

B. Szabó György

Valóság és harmónia

Jegyzetek Pechán József művészetéről

Pechán József festőművész 1875-ben született Dunacsében (Csib). Iskoláit Nova-Palánkán végzi, majd Eisenhut Ferenc közbenjárására ösztöndíjas lesz és a müncheni akadémiára kerül. Három müncheni év után Bécsben folytatja tanulmányait, majd újra Münchenben, Hollósy Simon iskolájában. Először 1898-ban állít ki. Az első világháború előtt Budapesten tartózkodik, részt vesz a Művészház-mozgalom előkészítésében, később pedig a Művészház munkájában. Budapesten, Bécsben, Münchenben, Párizsban állandóan kiállít; több alkotása külföldi képtárak tulajdona. 1922-ben halt meg Verbászon. Hagyatéka a verbászi Pechán-család birtokában van.

ADY KORTÁRSA ÉS ISMERŐSE volt. Verbászi hagyatékából talán egyszer előkerül Adynak az a levele is, amelyben köszönetet mondott a festőnek, hogy költészetét és a modern művészetet védelembe vette a gúnyolódó, bamba kispolgári nyelvöltögetőkkel és egy bácskai kisváros korlátolt, begyepesedettagyú filiszterjeivel szemben. Ady kortársa, ismerőse, sőt fegyvertársa volt abban a harcban, amely a modern magyar irodalom és művészet megteremtéséért folyt egy félfudális ország fojtogató, bénító, sorvasztó légkörében, s egy embertelen, szabadságnélküli és művészetellenes társadalmi rend nyomorító hatalmai ellen. Fegyvertársa volt és szövetségese, hisz a magyar modern költészet egyidőben született meg a modern magyar festészettel; a fogamzási idejük is egybeesik, a vajúdás is sokban azonos, és ugyanaz a nehéz árnyék fosztja meg a nap fényétől és melegétől a felcseperedőket.

Ady, Móricz, Kafka, Ignóty és Osvát, a Nyugat, a Huszadik Század — az irodalomban; Rippl-Rónai József, Ferenczy Károly,

Vaszary János, Kernstock, Tihanyi, Uitz Béla, Egry József, Nagybánya, Szolnok, a Művészház-mozgalom — a művészetben; a forrongó, nyugtalan, ellentmondásokkal telített tisztaistvános úri „Hunnia” aratósztrájkokkal. szociáldemokrata munkásmozgalommal, nemzetiségi harcokkal a világháború előestéjén — a politikai és a társadalmi életben —, ezek a mozzanatok — emberek, művek, mozgalmak és törekvések — határozzák meg Pechán József életútját, jelölik ki művészi pályafutását, alakítják és formálják alkotói egyéniségét. Pechán ebben a környezetben jut el a művészet lényegének megismeréséhez, és — majd egy évtizedes fárasztó, meddő és kilátástalan harc után akadémiai szabályokkal, elméletekkel és művészeti receptekkel — önmagához is. Ez a villamossággal telített atmoszféra és a „robbanó” ország veszélyes, gyúlékony robbanóanyaga: a szellemi elit forradalmisága, kényszerítik Pechánt arra, hogy újra meg újra revízió alá vegye a művészetéről és a festészetéről alkotott felfogását és bátran számoljon le a müncheni Gysis rajztanáros, poros és elavult tanaival, Hollósy Simon naturalizmusával és a bécsi iskola irodalombaojtott nyárspolgári kedélyességével.

Amikor először ismerte meg Hollósy festészeti elveit, úgy tűnt számára „mintha kába álomból ébredt volna és egyszerre találta magát új problémák, új célok előtt” — mennyivel inkább érezhette ezt az 1912—1913-as évek teremtő és alkotó légkörében! Párizst járja, Cézanne-t, Claude Monet-t, Pissarro-t tanulmányozza és anélkül, hogy lemondana az eredetiség igényéről, egymásután alkotja érett festészetének legjobb darabjait, a

„Bácskai szüret”-et, a „Hajórakodás”-t és nagyméretű akt-kompozícióit. Most járja a maga egyéni utait, most bontakozik ki stílusa és most tárja elénk a maga sajátos mondanivalóját. Ekkor írhatta az alábbi, jellemző sorokat:

„Amit eddig tettem és ezentúl tenni fogok, nem pénzért, nem a megélhetésért, hanem egyedül a művészetért teszem, habár anyagi viszonyaim is kényszerítenek belőle megélni, inkább fogok éhehalni, minthogy egy lépéssel térjek el arról az utamról, mely nekem szent, minthogy a művészetet egy értelmetlen közönség kedvének és kívánságának alárendeljem, hogy amellelt megdagodhassak. Nem kívánok magamnak olyan babért, amellyel lelkiismeretem előtt nem tudnék elszámolni, nem is törődöm azzal, hogy mikor érek el anyagi sikert, de meggyőződésemet, melyet oly sok küzdelemmel szereztem meg magamnak, nem cserélem fel semmivel!”

A TÁJ, A TERMÉSZET, AZ EMBER a maga gazdag változataiban, sokféleségében és a festő, aki életre kelti, megörökíti a világot, úgy ahogyan érzi — s nem szabályok, sémák formájában — ez az új tanítás győzedelmeskedik a magyar festészetben Pechán érett korszaka idején. Az őszinteség, mondhatnánk önvallomásszerű kitárulkozás a művészetben, követelménnyé lett, és az üres csillogás, a benzurgyulai történelmi „lomtár” és ódság, a mesteremberek „objektív”, szenttelen és íztelen természet-másolatai helyett az élet vonult be a művészetbe. Az Élet, ahogyan azt egy Ady idézte és sóvárogta és ahogyan azt kortársai értelmezték a vesztébe rohanó úri Magyarországon.

„Életre kelteni az életet: a tavaszt ezüstös szürkéivel, a nyarat olvasztott aranyával, az őszt tűzszíneivel, a telet szűztiszta fehérségével; a falut földszínű embereivel, házaival, végtelen nyugalmával; a nagyvárost lázas lüktetésével, hervadt idegembereivel, emberraktáraival, szomorú vígságával, gyászos nagyszerűségével” — írja valahol Vaszary János, a modern magyar piktúra egyik legmarkánsabb egyénisége, majd így folytatja:

„Ám az élet nem holtmozdulatlan modell, hanem formában, színben, fényben folyton változó kaleidoszkop: így az úgynevezett sujet és motívum helyet kellett, hogy engedjen az egyéni, pillanatnyi érzésnek: az impresszióknak... A tüneményekre való egyéni reagálás nagy ereje lebontott igen sok mesterséges választófalat, mely mereven eltagolta a művészet birodalmát.”

S végül néhány sora, amely már több, mint csupán művészi állásfoglalás:

„Minden megindultság nélkül nézem a közelmúlt lehanyagló, elaggott művészetét. Kedélye, naivitása soha sem volt és ezért a tudással akarta erősíteni magát; ebből kifolyólag szükségszerűen az okoskodás, fontoskodás, bölcsekedés területeire tévedt. A gondolkodást: az érzések levezető csatornáját, instrumentumát, összetévesztette a tartalommal. Hibátlanok akartak lenni és így kisiklott kezeik közül az emberi. A természettel való örökös konkurenciában kopizálókká lettek.

Így erőtlenedett el a talaj, melyen virágok soha se nyílottak. Most már az ízléstelenség ködfelhője fekszik rajta.

Friss levegőre lett szükség.”

FRISS LEVEGŐRE művészetben, irodalomban, politikában!

A régi és az új összeütközése a művészetben és az irodalomban csak előjátéka és vetülete a társadalmi életben lappangó ellenteteknek — a látszólag békés, boldog és nyugalmas ferencjózsefi „aranykor” idillje mögött ellentétes társadalmi erők küzdelme folyik — és ez a modern Magyarország megteremtéséért irányuló harc ideológiai síkon és kizárólag itt, meggyőzően dokumentálja a forradalmi erők hiányát, szervezatlenségét, elégtelenségét.

Intellektuális forradalom ez, vérnélküli, művészi és irodalmi jelszavakban tobzódó; mozgalom, amely sokszor fetisizálja az „újat” és a művészi alkotásszabadság és az alkotó egyéniség jogaiért harcolva, megfélekedzik a művészet társadalmi determináltságáról és funkciójáról. S mintha a modern magyar festészet győzelmi mámorán is érezni lehetne a mámort előidéző nedvek idegen eredetét és illanó voltát, mintha az alkotások tűzszínein is átütne a francia impresszionista és post-impresszionista művészet idegen patinája.

A francia festészet eredményei és a modern burzsoá művészet forradalmi jelszavai harminc éves késéssel jutnak el a pesti parvenü polgárság „vernissage”-on tetszelgő és „műélvező” rétegéhez, amely minden idegennek, újnak, rendkívülinek bámulója, tisztelője és nemritkán kritikátlan értékelője. Egyre gyakrabban tűnnek fel eredeti tehetségek helyett az eredetieskedők, az őszinte és becsületes művészek helyett a karriéristák, tülekedők. Az új művészi mozgalomnak is voltak kufárjai, akadtak magukat „adminisztrálni” tudó képviselői, mintahogyan akadtak az új művészetnek ortodox hívei is.

Igen elgondolkoztató sorokat írt ezzel kapcsolatban Diener-Dénes József, a magyar képzőművészeti kritika első marxista képviselője:

„A régi küzdők, alighogy birtokba léptek, máris túltesznek elődeiken abban, hogy erősebben védik uralmukat, mint ahogy azok védték egykor hagyományait. A modernnek ortodoxiája kialakult, szívósabb, erősebb ortodoxia lett minden eddigénél s híven a parvenük ősi szokásához már-már feledtetni akarja forradalmi eredetét... Ha modern műkiállításra járok, ritkán élvezem a sok szépnek vidám gyönyörét. Túlságosan nehézkes gondolatok támadnak bennem. Kétség üli meg lelkemet, hogy csakugyan elértük-e azt, amiről a küzdelem első napjaiban álmodtunk? Kimerítik-e a modernnek vívmányai a művészetet? Avagy talán csak burkai ezek a művészetnek? Nem kell-e tovább mennünk, hogy e burokba a kellő tartalmat öntsük; nem volt-e az eddigi küzdelem a fejlődés sohasem szűnő harcának egyik fázisa? Annak a küzdelemnek, melynek soha sincs teljessége, csak átmenetei az újabbhoz, a legújabbakhoz?”

Így kezdődik Diener-Dénes József tanulmánya a művészet jövőjéről, hogy végül is, a formalista, a stílusokat és a formai kérdéseket feszegető, leíró művészettörténelmi eljárás helyett, a marxizmus módszerével a modern művészet genézisét kutassa; a viszonyokat, amelyekben az alkotások keletkeztek és abból állapítsa meg a fejlődés irányát, menetét és a társadalmi összefüggések alapján kísérje meg kijelölni a művészet jövőjét is.

EBBEN A LEVEGŐBEN, ilyen feltételek között bontakozik ki Pechán József érett művészete. Ez a környezet sietteti gyors leszámolását a régi iskolával és eddigi eszményképeivel: Eisenhuttal, Gysis-szel, Hollósyval, ezek a tényezők határozzák meg állásfoglalását a modern művészet mellett. De ezentúl, és éppen pályájának felfeléívelése és művészetének kibontakozása idején, ez a korszak hozza el számára a csalódást a modern művészet „ortodoxia”-jának képviselőiben, társaiban és az új magyar művészeti mozgalom programjában. Az eredetieskedők, féltehetségek, karrieristák és tülekedők között, akik gyakran a festészet elemi szabályaival és a festői mesterség alapsmereteivel sincsenek tisztában, idegenül érzi magát. A művészetet nem pillanatnyi érdekek, érvényesülési lehetőségek, szeszély, vagy divat szempontjából szemléli, nem úgy tekinti, mint valami eszközt, melyet ügyes birtokosa használna forgathat és kamatoztathat. Művészi becsületesség tekintetében Pechán messze kiemelkedik kortársai közül. Magatartásában van valami a renaissance és a XIX. század

kismestereinek puritánizmusából és mesterségtiszteletéből, becsületességéből és szemérmességéből. Azt hiszem semmi sem lehetett számára idegenebb, mint ágálni a fórumon, kapcsolatokat ápolni és kamatoztatni. Bizonyára érthetetlenül állt a modern magyar művészet egyre szaporodó klikkjeivel szemben és talán csodálkozva, de keserűséggel tapasztalta, hogy az érvényesüléshez nem elegendő a tehetség, a tudás és a becsületesség. Alkalmazkodó és kevésbé gerinces kortársai, egy Egry József, egy Márffy Ödön, egy Kmetty János vagy egy Major Henrik könnyen túltették magukat olyan problémákon, amelyekkel Pechán évekig, talán haláláig, elkeseredetten, de őszintén és kitartóan viaskodott. Így magyarázható az a kiábrándultsága, rezignációja, melynek hangot adott rövid önéletrajzában is. „Festészet helyett valami „becsületes mesterség” után nézni” — mondja ki itt az eddig csak titokban tartott és elkeseredett pillanatában megfogamzott gondolatát. 1916-ot írtak ekkor...

TÉPELŐDŐ, GONDOLKODÓ, kedvetlen és fáradt. Vázlatokat készít kávéházban, utcán, műtermében. A háborús Budapest képét látjuk: bevonuló katonák, egyenruhás ujoncok, katonakofferek, öreg huszárok, majd nyalka, monoklis hadnagyocskák a kávéházi asztalnál, strucctollas-kalapú, darázsderékú, szemező „hadi-nők”, a hadijelentéseket buzgón olvasó és gesztikulálva kommentáló kávéházi Konrádok. Egy-egy alak ismétlődik, a mozdulatok variációit találjuk, itt-ott egy kéz, egy hát megismételve, újrafogalmazva. S ritkán, elszórtan egy-egy nagyszabású kompozíció ceruzavázlata: ágaskodó lovak, erőteljes, tagbaszakadt, meztelen férfiak, üde, fehérbőrű, karcsú nők futnak, ölelkeznek, gomyognak és háttérben a végtelen mező, enyhe, napsütötte domboldallal és futó felhőkkel. Az idill, a jövő tervei, melyek itt a füstös, homályos, aranytükrös kávéház hadiszállítóinak és tollasodó vendégeinek, utcai nők mosolyának és az egyre ízetlenebb pót-kávéjának szomszédságában születtek és majd az ember elaljasodásáról és a festő emberiségéről adnak számot.

Egy-egy vázlatfüzetében ceruzával, stilizálás nélkül, nyersen odavetett gondolatok a festészetéről, az alkotásról, kortársakról, problémákról.

„A stílus titka foglalkoztatja a művészgárda legjava részét. Ezt nem a divatban, nem az újat, a szenzációkat erőszakoló áramlatokban, hanem a korszellem levegőjében keressük. Kezdünk már kinőni a naturalisztikus-akadémikus látásmódból és visszatérni

ahhoz az igazsághoz, amelynek a felismerésig nem juthattunk el, mert a múlt század raffinált és kielégíthetetlen ízlése elfojtott bennünk egy ilyen törekvést. Nehéz feladat egy már kész és megszokott úton haladókat arról meggyőzni, hogy ez az út nem vezet célhoz. A művész, az igazi művész szembe száll az ellenségével és erős meggyőződése diadalra viszi. Én a múlt század pikturájából kaptam..." (itt megszakad).

„Ha a természetet nézzük, jól figyeljünk arra, hogy mit mond nekünk és amidőn azt megértve visszaadni iparkodunk, ne csupán száraz eszközökkel tegyük ezt, hanem saját magunkból alkossuk meg annak folytatását, a mélységet, amit belőle magunkba szívni képesek voltunk. Szóljunk mi is hozzá saját egyéniségünkkel. A megfigyelőképességet egy külön tehetségnek tartom, mely a művészt sok nehézségen túlegíti. Ez a képesség alkotóerővel párosulva fölény egy festőnél.”

„Pór Bertalan (az 1919-es magyar proletárforradalom ismert grafikusa — a szerző megj.) kiállításán láttam egy képet, melyben ugyan igen sok művészi kvalitás van, de az a baj, hogy mert új a k a r lenni, nem az, hanem csupán rossz utánzata Michelangelo forma és anatómiai stúdiumainak. Újat nekünk ezzel semmit sem mondott. Habár ő azt hiszi, hogy a formakérdés elegendő arra, hogy úttörője legyen egy új irányzatnak, mégis azt állítom, hogy csupán a formával tökéleteset produkálni nem lehet. Ezzel akarom bizonyítani, hogyha alakjainál nem mellőzte volna készakarva a szín hatását, akkor nem hozott volna ki egy olyan erőteljes, hatalmas, de tökéletlen munkát, amely azért, mert bántja esztétikai érzésünket, foglalkoztat is bennünket. Talán inkább a feltűnési viselkedésnek, mint határozott meggyőződésnek kvalifikálható ez és nagyon is kételkedem, hogy ez a biztos cél utáni törekvés eredménye lenne. Inkább bizonytalan és céltalan tapogatózás.”

Művészi munkásságában nyomon követhetjük mind a régi, meghaladott, akadémiai felfogással való küzdelmét, mind harcát az új, modern, őszinte és egyéni festői nyelv megteremtéséért. A régi és az új küzdelmét Pechánnak önmagában kellett megvívnia; az előírásokkal és a hangzatos, tanáros festői okoskodásokkal perspektíváról, anatómiáról, színkeverésről és kompozícióról — éppen úgy viaskodik, mint ahogyan fegyelmezni igyekszik önmagát, bíráló szemekkel szemléli a körülötte dúló végnélküli kísérletezést és az új, modern művészet merész és bátor, vagy giccses és értéktelen alkotásainak sokaságát.

Az ellentétes művészi koncepciónak ebben a nyugtalan, szélsőségeket és ellentéteket egyesítő áramköréből pattan ki szikraként Pechán József sajátos festői szemlélete. Művészetében a régi festőiskola hagyományai új életre kelnek és megtisztítva minden felesleges, spekulatív és idegen elemtől, egy modern festői látásmód és szemlélet eredményein és tanulságain átszűrve érvényesülnek. Művészetében a misztikusság és a dekoratív megoldások felé irányuló korszakát kivéve — a realista koncepció uralkodik. Ennek a realizmusnak azonban már semmi köze a Hollósy-iskola naturalizmusához. Rajzban és színekben, kompozícióban és a felület megmunkálásában jóval túljutott a német realizmus Leibl és Uhde által megvont határain és inkább Max Liebermann nyugtalan, sűrített, expresszív valóságábrázolásához közeledik. Bátran sűríti a festői ábrázolás elemeit; egyszerűsít, színeit fokozza, izzóvá teszi, a kompozícióban nagyvonalú lesz és a részletek megmunkálása helyett a lényeg megragadására törekszik. Sohasem esik az elnagyolás hibájába: pontosan tudja mit kell hangsúlyoznia, nem feledkezik meg az anyagszerűségről sem (néhány képe, különösen csendéleti iskolapéldái lehetnének a realista valóságábrázolásnak); akt-kompozíciói különösen érdekesek a modern képszerkesztés követelményeinek merész és határozott érvényrejtetése szempontjából. Érdeemes nyomonkövetni azt is, hogyan változik meg kézírása: a tónusos festészet szintetikus eljárásától hogyan jut el a tiszta színek folthatásáig, vagy különösen nagyméretű akt-kompozícióin egy rajzos-szálkás egyéni kézírásig. Ezt az egyszerűsödést természetesen tematikájában is végigkísérhetjük. A genre-festészet idillikus, irodalmi-ízű és akadémikusan látott és megszerkesztett darabjaitól a verbászi csatornapart és utcarészlet festői eszközökkel — és kizárólag festői eszközökkel! — megörökített alkotásokig, az ünnepélyes és előkelően megmunkált arcképektől a merészen, egyszerűen és megdöbbentő lélektani ismerettel, önvalomással megfestet önarckép-sorozatáig, a színpadiasan elrendezett csendéletektől az akt-kompozíciók szerkezeti biztonságáig és nagyvonalúságáig — ez Pechán művészetének fejlődése tematikában.

Művésze így lett pátosznélküli és festőileg kifejezett és megörökített vallomás egy forrongó korszakról, vallomás emberről, tájról és társadalomról.

S AMIKOR VÉGLEG HAZATÉR a csatornaparti kisváros poros utcái, jegenyesorai, emberei már nem jelentenek számára festői

élményt. Új országhatárok választják el az európai művészet metropolisaitól, barátaitól és az új művészeti törekvésektől.

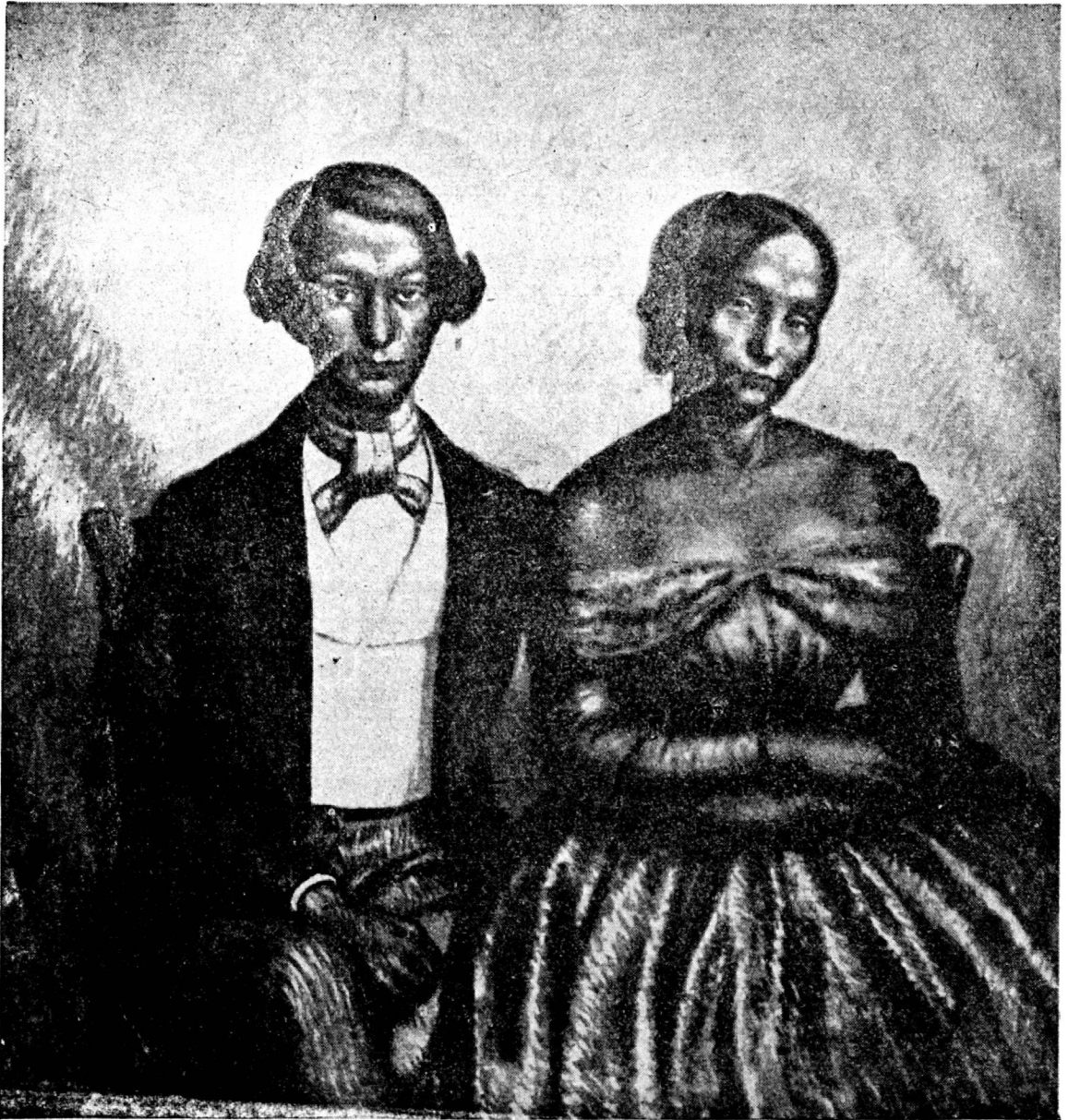
Fáradt szemekkel nézi a korán lenyugvó őszi vörös napot és az utcákon felgyülemlő sarat. Magára maradt...

Még néha arról álmodik, hogy ebből a poros, sáros, gyárakkal és munkáslakásokkal benépesülő kisvárosból irodalmi és művészeti központot teremt. Fest, mintáz, műkedvelő előadásokat rendez, hegedül, zenét szerz és tehetsége, energiája elaprózódik, szét-

forgácsolódik a „falusi élet kicsinyességei között”.

„Az apró csillogó ötletek szétgurulnak — írja róla Szenteleky — mint elszakadt lánc gyöngyszemei és sokan fel sem vették, figyelemre sem méltatták a feléjük gördülő kincsekét. Por ül a tervek tekerceire, az üstökös pálya fénye belefulladás a lomha közöny sötétjébe, a nemes akarások, az ígéret duzzadt bimbói elfonnyadnak a szivarfüstös, pohárkoccintós, falusi éjszakában mint törékeny mimózáék idegen, mogorva tájakon.”

HAGYATÉKA még felmérésre vár.

PECHÁN JÓZSEF

Arckép

A pionírok terén

A parkban zeng a ringlósínű reggel,
Kergetőzik a gyermek-június benn
Kacarász embergyerekekkel...

Roller száguld, száz labda lebben;
A fák között mézes melegben,

Köröskörül, mint kócos verebek
Sütkéreznek a kopott öregek.

Nyugdíjasok. Ott üldögélnek. Nézik,
Amint a selyem homokba házat
Teremt a gyermeki káprázat...

Csillog a szemcse. Cipelik. Töltik;
Kerekednek a tornyocskák, falak.

Jaj, ők csak romboltak mindig, földig
Úgy vénültek meg véres ég alatt.

Nyugdíjasok. Hát üldögélnek. Nézik,
Amint a selyem homokba házat
Teremt a gyermeki káprázat...

S munkát játszik az örök munka most:
Építézt megint, pallért, betonost...

Csak ülnek. Túl élten, érdeken;
Öreg kezek a csüggedt térdeken...

Dúlt nemzedék. Csak rontott, káromolt
Földje megnyílt, fedél ráomolt.

A szájuk sarkán cigaretta lóg
Reszketeg füstöt lihegnek, fakót:
Hajótöröttek, bús fészekhagyók...

Fehér fejük előre kókad:
Figyelik a fészekrakókat;
Szemük most olyan, mint a csók!...

Szobák

Hányat meglaktam: cellát, termet,
Átutazóban és sok éven át;
Zárkát, meg sátrat, odut és vermet,
Barakzugot és bús hotelszobát.

Négyzögletest, meg hosszúkást is,
Pincén, tetőn, fent és alatt,
Lakosztályt és szűklakást is
Erkélyeset, ablaktalant...
Sorsom karámja, kőszívű tanú!
Benn voltam boldog, voltam üldözött.
Bölcső volt, börtön és szülőfalu:
Roppant világ négy fal között.
Szobák, szobák, a botló-élten át:
A szabad égből mindig csak csöpp darab,
Sokszor gyűlöltem én a sok szobát,
Mint a fegyőrt a krétaképű rab.

S az emlék hogy kifényesíti mind!
Sorakoznak, egymásba nyílnak;
Most minden ajtón bebotlom megint
És mindegyikbe beragyog a nap.

Fiatalok szilvesztére

Éjjél ez is. Oltsd el a villanyt!
Sötétben is jó messze pillant,
Ki előre pillant.

Éjjél ez is. Valami fordul,
Porbul lennénk, hát időnk is porbul
Fogunk közt máma megcsikordul.

Deresre véled, mind deresre,
Keserű, régi szilvesztereste:
Részeges, öreg, szemetes te!...

Mennyi seprője volt a bornak,
Mikor még borba öltük haragunk.
Úgy-e most más kupát faragunk?
Vén aszút belé, ifjúi kornak...

Éjjél ez is. Csak egy cikázat
A végtelenség gombafelhején;
Feszülj a célhoz, máris beérted!
Nézd, poharadból kicsordul a fény!

Mérleg

Lássuk, hogy állsz? Csinálj csak mérleget:
Tőkéd a szív s a passzívád: szavak,
Tűnő időd a kamatos kamat;
A számlakönyvben két vonal alatt
Hányszor leirtad kétes életed...

Szóval hogy állsz? Ahogyan költő állhat,
Mire a vers, a vad nektár lehül
S a káprázat csak zakatol. Fáradt.
Költő hogy állhat?
Csehül.

Deportáció

Nem is búcsúztunk. Egy percet adtak,
Tán annyit se. A rendőr sürgetett,
„Rasch”-ot morgótt az álmos SS-eb
S úgy nézett máris, mint egy halottat.

Inget, harisnyát gyűrtem a hátizsákba,
Te ott reszkettél mögöttem. Féltél.
Hallgattunk mind. Nem néztem hátra;
A döglött csendre hurkot font az éjjél.

Pokróc, kulacs, karóra, karszalag...
— Elkészült? — Igen. Also, előre, los!...
Hallják-e benn apámék? Oly ébren alszanak
Mit csörtet hát, ördög beléje,
Géppisztolyával az a martalóc?

Nem is búcsúztunk. Több szó nem esett
S többé nem láttuk egymást mi ketten.
A hideg kulcs jajdult egy éleset
És becsapódott kapunk mögöttem.

Koratavaszi fák

Olyan izgatottan állnak sorban,
Mint szűk időkben inséges vevők:
Kócos asszonyok üres szatyorral
Piacon, meg a bolt előtt.

Rügy-gyermekeknek fény kell ebédre:
Háziasszonyok, sóvárgó anyák
Várnak soványan, készen, égve;
Félelmesen a néma fák...

DEBRECZENI JÓZSEF

Zmáj szárnypróbálgatásai

Sok szál szakadt meg — kulturális, gazdasági és politikai téren. Habár a forradalmat elfojtották és Európát a reakció vaskarmai fojtogatják, az élet nem folytatódik ott, ahol abbamaradt. Az elszakított szálak új kapcsolatokat kerestek. A költészet terén is, melynél annyira elvékonyodtak, hogy már majdnem elszakadtak. Halálán van Branko Radicsevics, aki magára maradt, az arisztokratikusan elkapott és öregesen rideg szerb poéták között. Lukián Musicki nagysága és Hadzsics-Szvetics tekintélye valahogy hirtelen megcsappant: Hadzsics-Szveticsé pedig már életében megcsappant. Feledésbe merült Szimo Milutinovics Szarajlija, a hajdani koszorús költő is. A többiek, a kisebbek, számításba sem jöttek; mások pedig, bár elindultak a költészet útján, elkallódtak. Nikádor Grujics az egyházban talált menedéket, Ljuba Nenadovics a Sumadinka szerkesztésének szentelte magát és áttért a prózára; Vászta Zsivkovics, kinek verseit hajdan indulóként énekeltek, a Habsburg-dinasztia üres és megvetett költőjévé vált; Jován Szubotics, ki még mindig verseivel halmozza el a Letopisz oldalait, a népköltészet közönséges utánzásának színvonalára süllyedt.

Bránko új költői zászlót lobogtat, de magára maradt. Nem támaszkodhatott a száraz retorika e költőire, ellenkezőleg, ellenük van. A népköltészetre támaszkodott, melynek abban az időben világhírű, egyúttal legerősebb bátorítója. Habár költői ereje elég erős ahhoz, hogy megvédje attól a veszélytől, hogy a guszlicás és deszeterac (tizes vers) költészete elnyelje, mégis delejes légkörükben van és nem is keres más támpontot, sem mintaképet. De ő is, átvészelve valahogy a forradalom véres esztendeit, tehetetlenül letörten, idegesen fekszik, tudatában annak, hogy napjai megvannak számlálva. Az általános tájékozatlanságban megfélemeztek róla is. Versei fölkaparták a kedélyeket, de csak rövid időre — az elkövetkező események elhomályosították mindent, ami megelőzte őket. Halálakor is magára maradt, majdnem elhagyatva és elfelejtve halt meg. A feldúlt és felgyújtott Pesten jelentkezik Jakov Ignyatovics. De ő sem költő, és szintén magárahagyottnak érzi magát azon a helyen, amelyet betölt: mint a Letopisz szerkesztője keserűséggel és szomorúan beszél: „a szerb tanult osztály nemtörődömségéről az irodalommal szemben”. A népköltészet tartja magát, behatol minden szerblakta házba és zugba; vannak utánzóik, de igazi költők nem léteznek. Szkerlics szavai szerint abban az időben, „mindenütt Gyorgye Maleticsban látták a szerb költészet egyedüli élő reménységét”.

A szálak valóban egészen elvékonyodtak, de mégsem szakadtak el: 1852-ben a Letopiszban megjelenik egy vers, mely már akkor új korszakot jelent a szerb költészetben. A „Tavaszi reggel” titokzatos aláírója „Osziján” azt igéri, hogy költője nem válik meg a guszlicától mely: „szívemnek kincse” és „mostantól mindig hű barát”. Gyura Jaksics tudja, hogy ez az „Osziján” Kis Jócó, Jovánovics szenátor fia, mivel egy szobában laknak Bécsben; mivel mindketten verseket írnak s egymásnak olvassák fel azokat; mert Kis magához vette a Piktör verseit is — úgy neveztek akkoriban Jaksicsot —, és elvitte azokat Jován Szuboticsnak, a Letopisz szerkesztőjének, kit Politon keresztül ismert, mivel annak nővére Szubotics felesége volt. Szubotics közlése a neki átadott verseket, Jovánovicsét a Letopisz 86-ik kötetében, Jaksicsét a 87-ikben. A kezdet szerencsésnek bizonyult, nemcsak ennek a két fiatalembernek, akinek nem volt még meg az iskolai végzettsége, hanem a szerb irodalomnak is általában.

Jovánovics abban az időben Bécsben él, ismeri Brankó Radicsevicsét, verseitől el van ragadtatva, bálványozza Bránkót, állandóan a nyomában van, megkísérli, hogy figyelmét magára vonja. Mindhiába. „Amikor Bécsbe érkeztem — így ír erről Zmáj —, Bránko már „vén” diák volt és minket újoncokat felülről kezelt. Az ifjúság imádta, de senki jobban mint én, s így mindenáron azon voltam, hogy magamra tereljem figyelmét — azokba a kávéházakba és vendéglőkbe jártam, ahova ő is, mindig a közelében ültem, bekapcsolódtam a beszélgetésbe, hahotázva nevettem mókáin és ötletein, én is megpróbálkoztam eggyel-eggyel —, de mindhiába. Bránko sohasem figyelt fel rám komolyabban, egyenesen hozzám sohasem intézett egyetlen szót sem, kivéve egyetlen egyszer illetett két szóval, de olyanokkal, hogy

nyilvánosság előtt nem ismételhetem." A Szednicában (1852) epigrammot írt „Amikor először olvastam Bránkó verseit”, és Bránkó iránt érzett szeretete megmarad mindvégig. Amikor Bránkó nemsokára rá meghalt, Jovánovics Ilija Vujevicscsal, Mileticscsel és Polittal együtt vitte koporsóját a kocsiól a temetőig. Ennek dacára Zmáj első verse mégsem Bránkó hatása alatt keletkezett, vagy legalábbis nem kizárólagosan az ő hatása alatt.

Kétségtelen, hogy Jovánovics még diákkorában olvasta Musiczkit és korának többi költőit; de olvasta a Szlavjánkát is, mely akkor jelent meg, amikor már önállóan jött bele az olvasásba; a Szlavjánka akkoriban eseménynek számított, inkább társadalmi, mint irodalmi szempontból, beszéd s vita tárgyát képezte. Habár abban az évben jelentek meg Bránkó versei is, Jovánovicsnak a Szlavjánka kedvesebb volt: mintha akkoriban nem is ismerte volna Bránkót. Számára Szvetozár Miletics és Pavle Popovics Sapcsanin a költői mintaképek. A Szlavjánka később is Zmáj kedvenc könyve: 1883-ban megkéri Arsza Pájevicsot, hogy küldje el neki; a könyvet Jován Makszimovicstól kapta meg, és féltve őrizte, — Makszimovics szavai szerint „Zmáj azon a polcon tartotta, ahol legkedvesebb könyvei álltak, többek között Bodenstedt „Lieder des Mirza Schaffy” c. kötete, amelyet Zmáj lefordított.

A „Tavaszi reggel”-re, Zmáj első versére, amely 1849-ben*) íródott, később maga mondja, hogy Sapcsanin hatása alatt írta. És mégsem Sapcsanin-utánzat. Ehenkezőleg, érezhető rajta Miletics hatása, sőt másoké is, elsősorban a régebbi líráé, melyen addig is fejlődött. De kétségtelenül érezhető Bránkó hatása is. Ez a vers 1852-ben jelent meg, az első fogalmazványon, amely 1849-ben készült, változtatni kellett. Alapja Szlavjánka, mely hatalmába kerítette mag amikor Noviszádon diákoskodott és hatása alatt állt abban az időben is, amikor első művét készítette. De ezen a művén láthatóak az újabbban olvasottak nyomai is. Érthető; Bránkó költészete egy szempillantás alatt teljesen meghódította: „Ma is világosan emlékszem — írta Zmáj J. Makszimovicsnak —, milyen végtelenül kellemes és vonzó hatással voltak rám és az egész akkori társaságra Bránkó versei. Volt bennük valami új, bensőségesek, élénkek, a mieink voltak, — eddig még sohasem hallottak a mi költészetünkben.”

A lírát Zmáj Bránkó tanítványaként kezdte. De nem fog sokáig utána baktatni, sem pedig verseit másolni. Látóköre gyorsan bővül, meggyorsított ütemben érlelődik benne a költő. Azokban az első időkben sokat olvas, hazai és külföldi írókat és az olvasottakból a jobbat és a pozitívebbet teszi magáévá. Kétségtelenül ismeri az úgynevezett polgári lírát, azokat a verseket, melyeket még mindig az emlékkönyvek lapjaira másolgatnak, énekelgetnek az iparos és kereskedősegek mulatságain és csillagos estéken szülővárosának félhomályos utcáin. A népdalt, viszont, gyermekkorá óta ismerte és szerette. Az pedig annak dacára, hogy az arisztokratikus körök üldözték, feltartóztathatatlanul nyomult be minden rétegbe. Jovánovics még az iskolában órák alatt olvasta a népdalokat, még gyermekkorában hallgatta azokat. Bránkó verseiben csak izlésének megerősítését találta meg. A népi irodalom iránt érzett szeretete változatlan maradt; halála után megmaradt könyvtárában — megjegyzendő, hogy az nagyon csonka és hiányos volt, mert gyakori hurcolkodásai alkalmával nem vigyázott holmijára, hanem szétszotogatta és megsemmisítette azokat, mégis a hazai és külföldi népi alkotások gyűjteményei voltak benne találhatóak, és Vuk szótára is, mely széthullott és bepiszkolódott a sok forgatástól, margóit pedig megjegyzések és kiegészítések tarkították. De Zmáj, nem úgy mint Bránkó, mégsem állt meg ennél az egyetlen forrásnál és mintaképnél. Irodalmi érdeklődése hatalmas, majdnem határtalan; idegen, magyar, német, francia, orosz költők műveit olvassa, látszólag válogatás és minden rendszer nélkül. De már akkor is vannak kedveltjei. Az ifjú, aki még meg sem haladta huszadik évét, már tudja válogatni társaságát. Szerelmes Bránkó Radicsevicsba, bensőséges viszonyban él Gyura Jaksicscsal és Novak Radonicscsal, a festővel; a nálánál fiatalabb Laza Koszticscsal is barátkozik majd. Így van a külföldiekkel. Már halasi tartózkodásakor közelinek érzi a magyar irodalmat, de most még inkább: a magyarok és a szerbek, a legyőzöttek és a „győztesek” a forradalom után érintkezési pontokat keresnek, egyik is, másik is ellenséges érzelmekkel viseltetik Bécs iránt. Egyik is, másik is szabadság után vágyott, e jelszó alatt harcoltak egymás ellen is, s mind az egyik,

*) Eredetileg 1848 volt aláírva, későbbben maga Zmáj javította ki a dátumot 1849-re.

mind a másik a szabadság helyett rabigát kapott. Zmáj különösen Petőfit kedveli, a magyar forradalom költőjét. Már 1855-ben a Letopiszban hozza a „Csárda romjai” című románcának fordítását, azután pedig mind többet fordít tőle kis versektől kezdve egészen a „János vitéz”-ig. Ugyanaz időben Arany époszát a „Toldit” fordítja, később pedig Madách „Ember tragédiáját” kezdi fordítani. Még prágai egyetemi hallgató korában, ahelyett hogy vizsgáira készülne és a jogtudományokat tanulmányozná, Heinet olvassa, Szkerlics szavai szerint „a hatvanas években Zmáj számára Heine volt a költői istenség megtestesítője”. Goethét olvassa és a nála lévő Faust-példány megjegyzésekkel és följegyzésekkel van teleírákálva; szereti Turgenyevet, különösen „Prózai verseit”, hatása alatt később maga is kísérletezik.^{*)} Lelkesedik Bodenstedt keleties verseiért és lefordítja a „Lieder des Mirza Schaffy”-t. Családja rendezett anyagi körülményei lehetővé tették neki, hogy könyveket vásároljon s ő ezt alaposan kihasználta: „Zmáj, amikor csak az „iskolákból” hazatért — Kornel fivére szavai szerint — híres írók — Schiller, Goethe, Herder, — műveit hozta magával...”

Olvassa Molièret is, La Fontainet is, Voltaire-ről pedig lelkesedéssel beszél: „Ami Angliának Shakespeare, a németeknek Schiller és Goethe, nekünk pedig szegényeknek Doszítije, az Franciaországnak Voltaire.” Szereti lendületüket és nagyvonalúságukat, szabadságszeretetüket, mindazt, ami nálunk akkoriban nem létezett. Reményeikben és várakozásaikban félrevezetett ausztriai szerbek a kívánt szabadság helyett „ugyanazt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül”, az abszolutizmus béklyóit.

Ezért van az, hogy olyan vágyakozva szürcsölik az akkori és előző nagy szellemek szabadelvű gondolatait és a nagy nemzetek kiapadhatatlan forrású irodalmából táplálkoznak. Zmáj is, a többivel együtt, de még mohóbban, vetette rá magát ezekre a forrásokra. Szereti Viktor Hugot, mert számára ő „a szabadság költője, a haladás költője, az egyenlőség költője, a szegények és a szenvedők költője, a béke költője”; becsüli Béranger-t, kit úgy látszik Petőfi által ismert meg — éppen szabadelvűsége miatt, és nagyon hamar és bőségesen fordítja majd; kedveli Freiligrathet, a költőt, ki a forradalom hatása alatt, hátafordított a keleties költészetnek és áttért a politikaira: e tulajdonságok miatt szereti az ifjú német korszak költőit is, és a sok jelentéktelen, ma már teljesen elfelejtett német, magyar, orosz, francia költő műveinek olvasása és fordítása közben mindenkor azt lelte meg bennük, ami abban az időben nagyrabecsült volt — a szabadság gondolatát. Zmájról azt mondják (M. Leszkóvác), hogy nem követője Petőfinek, hanem csak „az elveket vette át” tőle. Pontosan így van. De nem csak Petőfivel kapcsolatban. Zmáj nem lehetett ennek vagy annak a költőnek tanítványa, sem bármelyikük látható hatása alatt. Széles alapokon fejlődött, költői kultúráját sokféle mintaképeken szerezte — melyeket több vagy kevesebb érzékkel és ízléssel válogatott össze — és ezen az alapon teremtette meg költészetét.

A fiatal költő szilárd alapokra fektette jövődöbéli emlékművét. Fáradhatatlanul és nagy lendülettel, hihetetlenül sokat dolgozik. Hatalmas és jelentős, nehéz és terjedelmes műveket fordít; elbeszélésekkel is próbálkozik, de eredménytelenül, és három romantikus elbeszélés után hátra fordít ennek a műfajnak. és ír, ír fáradhatatlanul, úgy hogy 1857-ben már kész Toldi fordításával, a „János vitéz” fordításán dolgozik és saját eredeti versgyűjteményét készíti elő, amiről értesíti a nyilvánosságot is — „nem akadna-e valami mecenás, aki kiváltaná és világra hozná őket?” Versei, Iván Marsó Marsovszki, iloki nemes, „Fruskogorszki”-jában, Danilo Medákovics „Szednicá”-jában, és különösen Jozsif Strauss zágrábi „Neven”-jében jelennek meg „Keleti igazgyöngyök” címmel. Mindezek a versek alá a következő évszámokat írja: 1849, 1850, 1851, 1852, ami azt jelenti, hogy gimnazista korában íródtak, vagy az egyetemi évek első napjaiban. Ezek még csak szárnypróbálgatások, de dicsőséget hoznak neki. Az első dicséretet, ami akkor nagy bátorítást jelentett Szvetozár Mileticstől kapta, ki akkoriban, Bránkóval együtt, a legnagyobb tekintélynek örvendett az ifjúság körében. Ez megközelíthetőbb volt mint Bránkó, legalábbis Jovánovics számára. Alkalma volt olvasni verseit, még mielőtt kinyomaták volna azokat, és erről így ír 1852-ben protektorának, Hadzsicsnak: „Mivel irodalmunk mindenféleképpen szomorú (komor), a jelenben különösképpen szüksége

^{*)} Oroszról különben is keveset fordított és dalmat. Puskinról keveset olvasott, Puskin fordításai pedig nem is voltak e nagy költő irántmíntha kevésbé ismerte volna az orosz író érzett szeretetének gyümölcsei, hanem inkább véletlen találkozások. Puskin Haragok című versét K. T. Taranovszki megítélése szerint Zmáj igen jól fordította le. „Tehát úgy találjuk, hogy ez Zmáj egyik legsikerültebb fordítása.” Lermontov, Nekraszov és más kisebb költőket is fordított.

lenne egy fényes és szépséges üstökösre, hogy felrázza, felvillanyozza és életre keltse azt. Jovánovics úr fiában szép költői tehetségre bukkantam”. Jovánovics megtetszett a Neven szerkesztőségének is, és ez is legjobb munkatársai közé sorolja majd; a Szednicában már 1856-ban „az egyik legjobb új szerb költőnek” nevezik; Jakov Ignyatovics a következő évben így ír róla a Letopiszban: „Verse mindenkor teljes és szép eszmével bír, kifejező képessége pedig valóban szerb és helyénvaló . . . sokra vihethi még”; Jován Andrejevics-Jolesz pedig azt állította, hogy Goethe balladáját „Az isten és a bajadér”-t összehasonlíthatatlanul jobban fordította le mint M-de Staël. Jovánovics a tanulóifjúság között népszerű, mindjárt a népköltészet és Bránkó után következik, és 1858 végén Antonije Hadzsics jelenti Zmájnak, hogy az ifjúság verseskönyvének kiadására készül.”) Úgyszólván egyik napról a másikra közzismert és híres lett; dicsősége pedig állandóan növekedni fog. Nagyon hamar átesik a kezdet nehézségein, és 1860-tól olyan verseket ír, melyek bekerülnek a versgyűjteményekbe és melyek nélkül egy versgyűjtemény sem képzelhető el.

(Fordította: Kis-Jovák Magda)

*) Jovánovics után Szt. VI. Katyanszky és Gy. Jaksics versei lettek volna soron. Közben anyagi okok miatt szándékukat nem valósíthatták meg.

PECHÁN JÓZSEF

Vázlat

Dal a dalról

Mikor az első büntől
Az ég fekete lett,
S Édenből az emberi nemzet
Kiűzetett, —
Mint törtszárnyú sasnak
A nagy messzeség,
Oly kegyetlen lett, és
Oly nehéz a lét.
A fájdalom magába száll:
„Jövel te inkább, jó halál!
Hisz ember így nem élhet el:
Üres sziv, jéghideg kebel,
És benne felkavart világok,
— Hát feneketlen ez az átok?
A kínok örületbe gyúlnak,
Vagy elvadulunk mint a dúvad!”

A döbrent lélek szózatául
Az isten kegyelemre lágyul:
„Akartam, nagy legyen a bűnöd
Büntetése,
De ekkorára nem kellett volna
Szabni mégse.
Eredj leányom, akinél nekem
Nincs tetszőbb még egy!”
És földre szállt a kedves leány,
A Költészet.

S mintha új nap langy sugára
Szállna földre,
Hogy éjt úzzön, s a halotti
Űrt betöltse.
Hol könny járul a panaszhoz,
— A dal irt lel;
Hol a csüggedés letaglóz,
— Dal segít fel;
Hol a jókedv tombol, erjed,
— Dal a szomja;
Mit a szó másképp nem ejthet,
— Dal kimondja;
Hol fogyóban a reménység,
— Dalok őrzik;
Hol hitet sorvaszt a kétség,
— Dal erősít.

Kisgyermeket bölcsejében
Altat anyja,
Szenderül már, zümmös, édes
Dal ringatja.
A dal szebb illatozású,
Mint a rózsa,
A szíveket lágy örömmel
Körülózza.

*Cifraboltú székesegyház,
Hívek töltik;
Énekelnek, s a dal felszáll
A felhőkig.
Mindenünnen száll az ének
Áhitattal,
Összekapcsolni a mélyet
A magassal.*

*Halott fölött bűg a gyászdal:
„Béke veled!”
És a sírből cseperednek
Új remények.
Hiszen a sír jobb jövőendő
Bölcső-ágya,
—S a harangszó, hogyha zendül,
Szent dalárda.*

*Menyegző, itt is dalolnak,
— Félre bánat!
Dal dukál a vőlegénynek
S az arának.
Ifjú pár elé megint dal
Szór virágot,
S idéz nekik, ígér nekik
Boldogságot.*

*Paraszt szántja falat földjét
Veritékkel;
Nyája mögött görbebotos
Pásztor lépdél;
Szorgos kézzel közöst művel
A kaláka, —
Soknak, egynek, gondnak, kedvnek
Dal a párja.*

*Könnyes anya messzi fiát
Visszavárja;
Fia hazagondol, s rákezd
Egy nótára.
Száll a nóta, nincsen ami
Útját állja:
„Édesanyám, megölelhetsz
Nemsokára!”*

*Százesztendős tölgy tővében
Ősz nyirettyűs,
Multat éleszt, dala gyógyír
És nemes tűz.
Hogy áll a szerb, annyi vész bár
Dúlt fölötte, —
A dal óvta, néki hála
Mindörökre!*

Hol könny járul a panaszhoz,
— A dal irt lei;
Hol a csüggedés letaglóz,
— Dal segít fel;
Hol a jókedv tombol, erjed,
— Dal a szomja;
Mit a szó másképp nem ejthet,
— Dal kimondja;
Hol fogyóban a reménység,
— Dalok őrzik;
Hol hitet sorvaszt a kétség,
— Dal erősít.
Mert csak szeretet és jóság
Van a dalban;
A hajtása hit-virág és
Remény-balzsam.

Akinek a dalra buzgó
Szíve nincsen,
Számára hiába küldted
Lányod, isten!
Míg az érzőt a boldogság
Álma gyújtja,
Jéggé dermedt dal híján a
Nyomorultja.

Dalhoz fordulj ellenedtől
Bátorságért, —
De vigyázz, sohase legyen
A dal játék.
A dal úgy szép, hogyha tiszta
És úgy ragyog,
Éppen úgy, mint a magosban
A csillagok.

Úgy szép, hogyha nemes célok
Buzogtatják,
Úgy szép, hogyha benne lakik
Az igazság.
Úgy szép, hogyha szívből szökken,
Szívbe árad; —
Az ilyen dal előtt nincsen
Mi megállhat.
Az ilyen dalt őrizzétek,
Amíg éltek!
Ne gyalázza hazug elme,
Üres lélek!

Ha ilyen dalt megtagadtok
Gyáván, hitlen, —
Oda a föld! — Oda az ég!
Oda minden! . . .

(Ács Károly fordítása)

Az eperfa

Tiéd a ház előtt az eperfa
esendő, szenvedő paraszt,
forró aranyforrást izzadó,
te sok-sok herét hizlaló,
éhes paraszt, te meztelen,
komor nyomorgó, esztelen:
tiéd a ház előtt az eperfa.

Tiédnek mondják az eperfát
és a sok édes gyermeki száját,
tavaly még nékik ráztad az ágat
és zuhogott a boldog epereső.
És hosszú hónapokon keresztül
maszatos volt a szája a fiadnak
az epertől.
Nem gyümölcsként, óh nem ezér':
kevés eper, egy darab kenyér
ebéd volt és vacsora volt.

De olvasom ma éhes arcod;
te elvesztettél megint egy harcot
és megint hernyók másztak a fára
csúf hernyók másztak minden fágra
és lelegelték az utolsó levélig, —
tisztá üzlet ez, végig-végig...

Egy szót sem szólhatsz, te, parasztom,
szavad ugyan meddig is ér el?
Az úrihölgyeknek kombiné kell,
és selyeming az uraknak.
A herék legelték végig a fát
leettek minden levelet...
S most nap égeti el a kenyeret:
a gyümölcskenyeret.

A kisfiad fölnéz a tépett fára,
a kisfiad fölnéz, mert nagyon éhes,
és nem maszatos már a szájaszéle,
és a kisfiad ajka már nem édes.

Óh, hogy szállnak belőled a gyűlöletek,
és, hogy zubognak szívedből a bánatok.
Én hallgatok csöndesen, én veled érzek,
s rólam úgy mondják, demagóg vagyok...

(Gál László fordítása)

Jóska megbizonyosodik

— No hát akkó te nem gyüssz?

— Nem.

— Kint maradsz?

— Kint — feleli amaz és leül a szárkunyhó mellé.

— Hát akkó jó van. Én megyek — emeli meg a kalapját. — Jótcakát!

— Aggyon isten! — dörmögi az induló után, aki pipáját előretolva beleködött az őszi alkonyatba.

— Dohányt hozzá, meg masinát! — szólt Jóska az öccse után s kinyújtotta ültéből ballábát, hogy könnyebben a zsebhez férjen, amiből ügyvel-bajjal, lapos nyögések között, előrángatta a harisnyaszár dohányzacskót, meg a masinát. A pipa már kéznél van, még rendesen ki sem hült, de máris elő kell állítani, hadd szóljon. No de hát igaz is: mit csináljon az ember így egymagában? Pipaszó mellett mégis csak könnyebben elvan. Meg hát tudja a fene, mintha a gondolat is jobban kedvelné a pipafüstöt, amit magára borít, mint hazajáró lélek az ágylepedőt. Kiverte markába a még mindig szikrázó hamut, és ledobva rátaposott. Beleszelelt a pipába és nekifogott tömni. Nemsokáig billegtetette a rövid pipaszárat, mert úgy negyedig tömve bajsza alá tartotta és a pipába köpött, majd újból belemerítette a dohányba. Ezt azért csinálta, hogy bagót élesszen, amin majd hát elidőz lefekvés után, mivel úgy sem bír hamar elaludni.

— Hej, csak ne volna az embernek annyi gondja! Úgy kaparásznak a fejében mint a jóra való tyúkok söprögetés után a szemétdombon. Hiába vakarja meg az ember a fületövét, azokat ugyan ki nem kaparja onnét. — Fene ezt a pipát is, ez sem olyan, amilyennek kellene lenni — zsörtölődik. Nem hagy bagót egy istennek sem, úgy kell beleköpni, hogy mire a parázs odaér, rendesen ekészűjjön zápfogra valónak az alja.

A gyufa lobot vetett, a dohány parázslani kezdett a hatalmas szippantásoktól, melyek akkorákat cuppantak, mintha leragadt kubikoscsizmát húzgálna kifelé valaki a sárból. A nagy szívástól olyan fészkek keletkeztek a pofazacskók között, hogy szívesen vállalhatta volna akármelyik ökörszem teletésre.

— Na — kapta maga alá a lábait térde alatt átölelve s utána lekattintotta a kupakot. — Ptű! — köpött egy sündiszno-alakút át a térdén a pipa mellől, s az a bocskora fejére csattant. — Most már mehet a gondolat is! Hej, az asszony, az asszony... — sóhajtott egy mélyet s mégjobban csomóba szedte magát. A kupakszelelő lyukján át-átvillant a parázs. Mintha két kis tűzszem volna, melyek néha rányilnak a csillagos égre. Mélységes csönd mindenfelé. Minden kis nesz meghalatszik, mintha csak pár lépésre esne. Odébb a szomszédok még kötik a szárat. Úgy csörögnek vele, mintha egy falka birka szagatná. Valaki cirokért kiabál a terigetőknek. Káromkodik... Hangja visszafelesel a kukoricák közül: Egy női hang nótával erőlködik; valamit dudog, mint a beszorult dongó a köcsög aljára. A faluból lélekharang szava röpködött kifelé a mezőkre. Két verset húznak, alighanem asszony.

— Csönd csak! — szólnak a szárkötők a szomszédban. Mindenki megáll a munkával. Egy darabig teljes a csönd.

— Valaki letette a kanalat — mondja az egyik.

— Nem tudom, nem-e a Pistá felesége?

— Melyik Pistáé? — kérdik.

— Hát az izéjé, a hogyishivják má, ejnye no, a fene a nevit, itt forog a nyelven, oszt ki nem látom mondani. Az apja orenáncos volt.

— A Csömöré? — segíti ki valaki.

— Az, az, a fene egye meg.

— Mi volt a baja? — kérdik.

— Aszongyák, hogy a komájuk vót a dologban, oszt valamit csinát magának az asszony. Már az orvosok is lemondtak róla.

— Szép menyecske vót — hagyja meg valaki. — Meg fiatal is vót. Fiatalabb, mint a Pistá.

A kötés megint megindult, csörög a szár, mint amelyen nyomtatnak. Jóska főlegyeneseedik, megkerüli a kunyhót, majd újból leül, egy kéve szárral emelve az ülését. Térdére könyököl, balmarkába fogva a pipaszárat.

Hm — gondolja magában — mégis csak... Hát hiába nő, fiatal volt az az asszony, akárcsak az övé. Igaz, hogy hát Viktus szentéletű, a Pista felesége meg nagyon hegyrehágó vót, isten nyúgosztalja, de hát az asszonyállatot nem igen tapasztalja ki az embér. Lám-e, Csordás Tréza néni is má az ötvenediket tapossa, oszt még mindig ugyancsak markolázza az öreg Filó. Lehet, hogy a Viktus is a Miatyánk mögé bujtassa szeretőjét. Ki tudja? Nem-e kutya jár nálam is a kertben? Látott ő már kormosfülű fazekat. A mútkó is nagyon a biblia fölé vótak hajolva avvá a topojai zarándokka, aki házrul-házra jár téríteni. Aszongya, hogy az „idők végén vagyunk, feleim”. Olyan ékesen beszél ezeknek az asszony-nipsígeknek, hogy maj leverik egymást érte. A Csáki Panna is miatta jár az orvosshó, amióta a Baginé kiszaggatta a haját. Most aztán megbizonyosodhatott a főtámadásrú. Különösen, mikó Baginé le-fő rángatta hajánál fogva. No, hogy amma igaz, erős egy asszony az mint a bika. Ez a kengyelfutó meg csak prédikál, prédikál, úgy hogy csak úgy habzik a szája. Így feleim, úgy feleim, már annyira telelocsogja az asszonyok fültit, hogy minden dolguk elhanyagolják. Folyton csak imádkoznak, meg veszekednek, hogy kinek mekkora jusson a menyországú. Az ember egyebet se hall, ha otthon van, mint az örökös tüzesőt, meg főindulást, világvégit, meg valami sárkányt, amely csillagokat üt le a farkává. Reggeli utcasepréstől kezdve kapuzárásig mindig ez járja. Első a lelkiüdvük. A zember hogy bolonduljon, akár itt, akár otthon. Az ú lelke ráér a tisztálkodásra, majd akkó, ha az asszony kifürdötte magát. No hogy má ütet is húzta a teknő fölé az asszony, hogy körösztolködjön meg, de hát csak má vínsígre nem ment el az esze. Még összejövetelet is akart náluk az asszony, ha erős lábom nem állt vóna. — Má, mondok, az én házambú nem csinállok cévét. Ott a Virág Julcsa, mennyetek ahhó, anná éjjel-nappal nyitva áll a kapu, az nem mén be, aki nem akar. Azután jó lesz, ha te sem mész, Viktus. Mert má hallottam egyet-mást a zarándokrú. Ne keverd magad rossz hírbe! — Ugyan mit hallott kend arrúl a szentéletű embrú? — támadt föl benne a zasszony. — Szent a szent neki; azt, hogy a Simonyiék Rozáját ott fagatta a kamrában a létra alatt, hogy aszongya: nem bűn az igaz megkivánás. A lány ríva panaszkodott az anyjának. No csak lettem vóna én a János, ott vágtam vóna el a nyakát a küszöbön a baltával...

Míg Jóska bátyánk effajta keverményeket rotyogtatott az üstökében, észre sem vette, hogy a szájában kialudt a pipa. De nem is igen törődött vele, annyira nekiadta magát a gondolatoknak, hogy gyanú kezdett kihajtani a szívében. Ez az istenátka, meg most is itt van a faluban. Bár szót volna a Misának, hogy lessen el arra feléjük, hogy mit csinál az asszony. Hogy az a nagyfogú ragya mé nem szaggassa szét ezt a zarándokot!

Né, né, majd még féltékeny leszó, Jóska! — pirongatta magát —, nem szégyellenéd? Mit szól az asszony meg a falu? Köllött kendnek fiatalasszony, hogy ne bírjon kend aludni miatta? Eh, gyerünk be a kunyhóba!

Fölkelt, odament a kunyhó szájához, és négykézláb bebújt. Megigazította fejelját a törőzsákkal, levette akabátját. Azt is odahelyezte és belecsavarodott a subába. A pipát a feje mellé tette. Egészen megfélekedezett a bagóról. Nem esett neki jól semmi. Gondolatai nem hagyták nyugton. Már nagyon régen nem érezte magát így. Ami most nyugtalanítja, ez nem hozzá való. De hát mit tehet ellene? Föülült és a pipa után kotorászott. A markában langyosan ült meg a kiugrasztott bagó. Eldobta, tenyerét hozzátörölte a kunyhó oldalához. Szétcsapta magáról a subát, föllötötte kabátját és kibújt a kunyhóból. Egy darabig állt, nézelődött, majd pár kéve szárat a kunyhó szájára tett, rágyujtott és belelépett az éjszakába. Hiába, gondolta, itt egy szónak is száz a vége: meg kő bizonyosodni. Talán nem viszi el senki a kukoricát meg a motyót. Régge meg úgyis korán gyün. Búbiára lökte a kalapot és nagy léptekkel megindult a falu irányába. Nem volt messze hozzá, jó háromnegyed órai járás. Az idő még nem nagy lehet. Ilyenkor már korán este van. Mégcsak az előbb harangozták a hetet.

Ahogy a szőlőárokhoz ért, egy kóbor kutya ugatott rája. Átmászott az árkon és rátért a középútra. Léptei alatt csörgött a száraz fű. A hold még mindig nem akart följönni, pedig hát már itt volna az ideje. Az ég csodálatos kékjén elevenedtek a csillagok; úgy fénylettek, mintha meg lettek volna síkálva. Vadludak húztak el fő-

lötte kelet irányába. Az Újvidék felől érkező vonat belesikített az éjszakába, fékei fűtyültek, csikorogtak, ahogy megállt az állomáson. Nyolc óra — gondolta. Az első kunyhóhoz érve a csőzt még kint találta, aki tüzet élesztgetett a bogrács alatt. Odaköszönt neki és ment tovább.

— Te vagy, Jóska? — szólta utána a csősz.

— Én. — De nem fordult vissza, csak ment.

Minél közelebb ért a faluhoz, annál veszekedősebb kedve kerekedett. Má azt se bánná, ha ott találná a zarándokot az asszonyánál. Legalább tromf volna a kezébe. A többit azután majd elintézné.

A szőlőkertben valaki dalolva vágta a szarát, kukoricát öntöttek a kocsiderekba, ami nagyot zördült. Szorgalmas ez a nép későn-korán. Nohogy sürget az idő is, addig, amíg jó.

A falu széléhez érve szomszédjába botlott bele, aki valahunnét hazafelé tartott.

— Hát adj isten, András!

— Adj isten, Jóska!

— No, kúszon vagytok?

— Éppen most lettünk kúszon. Mondok, majd szólok az Ignác bácsinak, hogy gyűhet korán a kocsit takarítani.

— Hazafelé gyűssz, szomszéd?

— Először majd emék talán a gazdához.

— A Viktus nincs még otthon, a zelébb mentek a gyülekezetbe — mondja András.

— Hová?

— A Csapóékhoz.

— Hogy az istennyila ütné meg má űket avva a gyülekezette! — dörmögött bele Jóska a puha ősz estbe. — Akko hát hiába mennék haza is. A kúcsot biztos evitte a Viktus.

— Hát hallod szomszéd — mondja András —, nekem hásszen mindegy, de én az én Bordámat nem engedném annak a széltolónak fölülni. Má nagyon sokat sugdosnak felüle. De jobb, ha az ember nem szól egy szót se...

— Mondtam má ennek az asszonynak, hogy hagyjon vele félbe, nem neki való az ilyesmi, de úgy látom, hogy beszélhet neki az ember, hogy megvirradt — tömködött bele meg-megcsukló ujjakkal a pipába Jóska. — No, rágyujtasz? — lebentette András felé a zacskót.

— Hát nem azé, hogy azé, szomszéd — tippentett egyet tömés közben András —, de fiatal a te feleséged. Ez a kengyelfutó meg elég jóvágású asszontérítő.

Mind a ketten hallgattak. A szó elakadt valahol mind a kettőjükben. Egyszerre lobbantak a gyufák, és sárga lángszoknyákban táncoltak a pipák tetején.

— Hát — szívott egy mélyet Jóska —, majd meglátjuk! No, megyek no. Szólok a kocsiné.

Kilépett, András még utána szólta:

— Oszt ijenkó legínkedik, mikó az emberek munkában vannak. Aztán ne hogy megmond, hogy láttam regge tületek kigyünni.

Jóska nem szólta, mert nem is tudott volna. Egész a torkába ugrott a szíve s fejét elöntötte a vér. Még jó, hogy sötét volt és nem láthatta a szomszédja. Markában majdhogy össze nem roppant a pipa makkja az erős szorítástól. Zuhogósaikat lépve dobogott a vásártér felé, ahova Csapóék utcája nyílt. Gondolatai egymást kergették, össze-vissza bukfenceztek benne. Gazsi Gábor kocsmájában hangos volt az este. Egy mezítlábas cigány tamburálgatott odabenn, amikor Jóska bebotlott a küszöbön.

Négy ember üldögélt egy asztalnál, nyakukban lógó kukoricatörő zsákokkal. Pálinkáztak. Sarlójuk a lábuk mellett feküdt. Mikor Jóskát meglátták, mind a négyen elmosolyodtak. Egyik búbjára lökte a kalapját és odaszólt neki:

— Hát te nem vagy a gyülekezetbe?

— Nem — lépett Jóska a söntéshez s egy pálinkát kért. Úgy érezte hogy ezek tudnak valamit, amit ő még nem tud. Gagyogva bugyogott bele a pálinka, amiből egymás után ötöt leszopott. Fízett és kifelé indult, a viláért rá nem nézve az emberekre, akik biztosan tudnak valamit.

Az utcára érve érezte a pálinka biztatását, aminek lángjánál a gondolatai is élesebbek lettek. Egyenest a Csapóékhoz vette az irányt. Minél közelebb ért, annál

jobban fölforrósodott benne, hogy megcsalja az asszony. Az alacsony kis nádas házból ájtatos énekszó szűrődött kifelé, mikor Jóska teljesen begyúlva a kapu elé lo-bogott. Zsebében megtapintotta a bicskát, ami helyett a kukoricafosztó cöveket ta-lálta. A hegyes vasdarab ingerlően szúrta meg hüvelykujját. Benyitott a folyosóra, melynek végéből egy kutya ugrott ki feneketlen pelyvaskosár fekhelyéből az ér-kező elé. A kutya megrázta magát és farkcsóválva kocogott elébe. Nem ugatott, kö-rülszaglászva fölneézett rá és elődalgott hátra az udvarba. Az oldalablaknál megállt és belesett a szobába, ahol huszonöt-harmincan lehettek hangos éneklések között, ami majd szétvetette a gerendás kis szobát. Viktus a zarándok mellett ült, föl-föl-neézett a szőke fiatalemberre, aki mártirábrázattal meredt a mennyezet felé, mintha túllátna rajta. Az éneknek éppen végeszakadt s a zarándok is leült szorosán Vik-tus mellé s a Bibliából kezdett magyarázni. Azt mondja, hogy „ki üdvözülni akar, hagyjon el mindenét és kövessen engem”. De ez azután több volt attól, mint amit Jóska bátyánk föl tudott volna fogni. Egy-két tántorgó lépéssel az ajtóhoz ért, amit úgy nyitott ki, hogy minden üvegje kihullott. Az asszonyokba belefagyott a lélek és a zarándok is talpra ijedte magát.

— A zanyátok cécózó hét...: káromkodta el magát Jóska s a sivalkodó, ré-mült asszonyok közé esett. Cövekje meg-megvillant jobbában s a zarándok felé nyúlkaált, kérges markai vészesen markoltak bele egy-egy sivalkodó asszonyba, akik testükkel fedték az ablakra kapaszkodott zarándokot, aki egy-kettő átrúgta magát rajta, a Bibliát is ottfeledve az asszonyokkal együtt. Pár perc alatt üres volt a kis ház, csak Viktus térdelt összekulcsolt kezekkel az ura előtt: egy mellbelökéssel nyomta földre az ember, pálinkás hangon szólva le hozzá:

— Te veled majd otthon számolok, ha hazamegyünk!

PECHÁN JÓZSEF

Rajz

Viszi a víz

Viszi a víz, kiveti az éj
a partra mire a nap felkel
a szerelmem őt akit szeretek,
tele szúrással, tele sebekkel.

Arcán nézem a tűzvészt,
holt ajkán falumat látom,
homlokán a golyó helyén
minden élő és holt barátom.

Mig van kezem hát engedem-e
hogy véreim halálba vezessék?
Van-e, van-e ki útját szegi
annak, kinek a rabság már elég.

Vér és vihar

Felvágtam ereimet az álom üvegén.
Véremben tükröznek az egek.
Itt a Balkánon, a Száván, az Adrián
a varjak is emberhússal teltek.

Rémület tükrei mutassatok képet
kötél nélkül a nyakamon,
a vér, a vér, a vérem sikolt
a horvát halmokon.

Feltárom ereim és véres magvait
minden szavamnak.
Fütyül, csapkod, dühöng a vihar,
a sziklák jajgatnak.

Dal a meg nem születettnek

Csak neked, ki meg nem születél, csak neked,
e két harc közt a zászlót, ha véres
neked e verset, ki meg nem születél mint szerelmet
nyujtom a kezem, mit a hajnal fénye szegélyez.

Friss áramlatok, patakok sodrán érkezem,
az álmokat nézd, hogy vezeti a szabadság.
A napfény, a nap, a növe fű engem vár
vár a széles út s a fellegek, a cigánybarnák.

Nemcsak a madarak szállnak. Nézd a repülő földet,
ezt az álmot, mely végül látomás lesz.
Csak neked a dalokat, csak neked, ki meg nem születél
nyujtom a kezem, mit a hajnal fénye szegélyez.

Tifuszosok (I.)

*Honnan nappal tüzes galamb a tenyerén,
honnan e hang, mely partokról ered?
Hallgasd, az erdei tűz hogy' lobog az éjben.*

*Honnan e hang, mely partokról ered?
Minden helyen és lépésen Szabadság, Szabadság.
Szabadság, vérből és sebekből dugod ki a fejed.*

*Minden helyen és lépésen Szabadság, Szabadság,
Mikor elhal a dal, te, ki szeretet vagy maga
mint a gyors szárnyak vagy útszéli rózsák...*

*Mikor elhal a dal, te, ki szeretet vagy maga,
tudsz-e haldokolva új szerelmet adni
menny dacol a halállal s fegyver se fog rajta.*

*Tudsz-e haldokolva új szerelmet adni,
mely minden szívben új erőre ébred,
meg tudsz-e éjszaka új dalban virradni?*

*Ha elesem az éjben, az élők hadd hallják!
Siroktól szívekig üzenetem vidd az éjen át,
vidd a dalt, mely örökké él: Szabadság, Szabadság!*

Tifuszosok (II.)

*Égnek a kis tüzek, kezem kezet keres
bajtársam homlokán ég az enyém.
Őrült tűzben, mikor pusztul az ész,
szeretet szólal a bosszú idején.*

*Megy a menetoszlop. A lázban megnőnek
a napfényben virágzó sűrű erdőségek.
Az éjben is élő beszéd szólal,
élők szemén új napokat nézek.*

*Csendes és tükröző tavakat nézek
s a gyermeki fűzfát, mint hajlik a vízre
új szavakat hallok, sohasem hallottakat
s embereket, kik élnek messzire.*

*Így lelek rád mostan, szülőföldem,
rongyosan, tetvesen, tehetetlen.
Sebesülten, alig húzom magam,
de mindennél te élsz jobban bennem.*

*Homloktól homlokig csak tüzek égnek.
Éhségnek, tűznek víz után nyúl
szomjas ajka. Éj, szoritja szemünk.
Bár közel a hajnal, az éjszaka nem múl.*

*Lépés lépés után a vég árokba vet
embert és lovat is. Nekem nincs virradat,
de holtan is partizánok vagyunk,
s halottaink értünk élnek, halnak.*

JURE KASTELAN

DÉSI ÁBEL fordításai

Az özvegy

„Jaj, ti özvegyes évek...”

Kafka Margit

Alighogy megvirradt. A napnak csak visszfénye vöröslött a keleti égen. De özvegy Bernáthné már teljesen készen állt az útra. Az ágyneműt is kirakta, kiszéltette, beágyazta. Meg is reggelizett, kistáskájába is becsomagolt. Fehérneműt is, hátha ottmarasztalják. Körülnézett. Mire volna szüksége még? — Semmire. Akkor indulhat is. Az ajtóból mégegyszer visszatekintett. Milyen üres, elhagyott a lakás az ura nélkül! Hát még, ha ő is elmegy. Pedig de nehéz volt az utolsó három hónap! Urának élő haldoklása. És körülötte senki. Se testvér, se rokon, se barát. Csak szomszédok.

De az indulás sürgette. Bezárta hát a lakást, s beszólt szomszédaihoz. Vigyázzanak kissé — kérte meg őket. S nehézkes, éveitől is megroskadt járásával elindult az állomás felé. Libegő, bő tavaszi fekete kabátjában olyan volt, mint egy nagy, csapzott, fekete madár.

A kis, sötétszürke mozdony már indulásra készen pöfögött, mire odaért. Sietve jegyet váltott, felkapaszkodott az egyik harmadikosztályú kocsiba, s bevette magát — menetirányban — annak jobb sarkába. Ott, petyhüdtlen lötyögő arcával az ablak felé fordulva, álhatatosan kifelé nézett. Nem érdekelték a nagy robajjal és lábdobogással utánanyomulók, sem a nagy körülményesen melléje telepedők. Egyedül akart lenni gondolataival, töprengéseivel.

Három hete múlt, hogy urát eltemette, s ügyeit úgy, ahogy rendbehozta. Akkor ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy elutazzék régi ismerőseihez, Tóthbagiékhoz, akik éveken át szomszédai voltak, és ottmaradjon. Azt hitte, szeretettel fogadják, s ha értesülnek gyászáról, kétségbeejtő magáramaradásáról, vigasztaló szóval ottmarasztalják. Nagy egyedülvalóságában megkönnyebbülés lesz, ha tudja, hogy valahol számontartják, s a rászorultság nehéz óráiban bizakodással fordulhat valakihez.

Alig várta hát, hogy a vonat elinduljon s odaérkezzék. Addig, hogy elüsse az időt, a folyton változó vidéket nézte, a búzatáblák eléjük szaladó smaragdzöld csikjait, a szalonnásfényű, fekete szántókat, a traktorsírató parlagföldeket, néhány álomszerűen elvillanó tanyát, egy-egy reájuk rontó ákác-sort s a lassan szétterülő síkságot, mely a távolban a végtelenség partjaival ölelkezett.

Akkor utazott másodszor vonaton arrafelé. Először, mikor férjét az istenhátamögötti faluba helyezték át. H o g y tiltakozott kezdetben, hogy ura az állást elfogadja!

— Meghalni akarsz odamenni? — fakadt ki elkeseredetten.

De férje nem ellenkezhetett. Így ő sem tehetett mást, minthogy követte. Amikor azonban benn ültek az ócska vicinális söpretlen kocsijában, úgy érezte, mintha kerekeken guruló, nagy, fekete koporsóban utaznának, egyre közelebb a halál szürke hullámokkal ostromolt, kietlen sziklaszigete felé.

De aznap reggel alig érzett valamit akkori útja baljós hangulatából. A tavaszi nap olvasztott arányában lubickoló tájak, békességesen legelő teheneikkel, száll-dosó galambkáikkal s méltóságosan sétáló feketefrakkos gólyáikkal megsápasztották a régi rossz emléket. Bernáthné útjának végcéljára gondolt, réglátott ismerőseivel való közeli találkozására.

Többórás, átszállós utazás után végre megérkezett. De még elüldögélt egy ideig a restiben, mielőtt kiballagott volna telepen lakó ismerőseihez. Nem akart túlkorán beállítani

Barátnője, egy magas, karcsú, még-mindig-szép barna asszony, éppen vasalt, mikor benyitott.

— Jé, te vagy az Etus! Ilyen meglepetés! — Fogadta Tóth Baginé s eléje ment, hogy megcsókolja. — De mondd, mi van veled?

— Mi van? — válaszolta könnyeláradó szemmel Bernáthné. — Magamra maradtam, három héttel ezelőtt temettem el az uramat.

— Szegény Etus — mondta részvétellel Tóthbaginé.
 — Azt hittem, hallottátok.
 — Ugyan kitől? Olyan messzire kerülnétek innen.
 — Pedig több, mint negyedévig betegeskedett. Nagyon sokat szenvedett. Még elmondani is nehéz, hát még végigélni.
 — Szegény Etusom, neked is kijutott.
 — Ki. Jól tudod, mennyi minden mentünk át.
 — Tudom. De vesd le a kabátodat s ülj le. Ezt a két inget még sietve kivasalom, s reggelit készítek.
 — Sose fáradj vele, már túl vagyok rajta.
 — Hát ahogy gondold — felelte Tóthbaginé, s nekilátott a két ing kivasalásának.

Bernáthné közben levetette tavasziját, s ernyedő testével letelepedett az egyik karosszékre. Úgy nézte barátnője munkáját.

— Jaj, úgy-e rosszkor jöttem? — kérdezte.

— Ugyan! Elvégre nem tudhattad, hogy ma vasalok. De ne legyen emiatt gondod. Már kész is vagyok. A többit majd befejezem holnap — válaszolta Tóthbaginé, s hozzákezdett a fehérnemű elrakogatásához.

Bernáthné elnézte, milyen könnyedén tesz-vesz, hogy sűrög-forog a lakásban. Bár ő is ilyen lehetne — gondolta. — De ő sose volt friss, még lánykorában sem. Mindig volt benne valami nehézség. S mióta megöregedett, még inkább. Meg is jegyezte:

— Ha én csak félig olyan lehetnék, mint te. Elnézem, milyen könnyedén jársz-kelsz, pedig te se vagy már fiatal, s a kor mégsem látszik meg rajtad.

— Ki milyennek születik — vetette oda röviden Tóthbaginé. — De készen is vagyok már, s most nyugodtan beszélgethetünk.

S leülve, formás lábait keresztbevetette.

— Most mondd el, hogy volt? — fordult barátnéjához.

Bernáthné hát elkezdte mesélni, hogy hatalmasodott el urán a betegség, az utolsó hetekben mily rettegetés fogta el, mennyire félt a sötétségtől s megfulladástól, a végén már le sem merte hunyni a szemét, csak ha égett a lámpa.

— Az utolsó héten már feküdni se tudott — folytatta —, borzadt a saját ágyától, csak ült felöltözve székében, lábai megdagadtak, ülve is halt meg, fulladás végzett vele, úgy kellett a nadrágot levágni — fejezte be Bernáthné szavait.

Tóthbaginé, fejét jobbtényerébe hajtva, elgondolkozva nézett maga elé.

— Azért nem hittem volna — jegyezte meg, a nélkül, hogy a mondatot befejezte volna. — Bár a halál sok mindent megmagyaráz. Pedig valamikor milyen félvállról vette.

— Azt hitte, ő is oly sokáig él majd, mint apja s nagyapja.

— Te betegeskedtél folyton, s ő halt meg.

— Túléltem, s most mintha nem volnék beteg.

— Talán nem is voltál igazán az, csak képzelődtél.

— Azt gondold?

Tóthbaginé elkerülte az egyenes választ.

— Mióta urad a saját betegségével volt elfoglalva, nem foglalkozhatott a tiéddeled is. Te pedig nem értél rá.

— Szóval nem hiszed, hogy éveken át igazán beteg voltam?

— Ezt másképp mondanám. Néked szükséged volt a betegségre, hogy mindig magad körül érezd az uradat.

— Erről azelőtt sohasem beszéltél.

— Most sem volt szándékomban. Véletlen megjegyzésed váltotta ki. Mikor azt mondtad: mintha most már nem volnál beteg. Ezzel egy régi kétségemre válaszoltál. Mert sohasem tudtam megérteni, hogy lehet valaki egyformán, változatlanul beteg, a nélkül, hogy ez különösebben látszanék rajta. Ne feledd el, apám orvos volt.

— Meglep, amit mondasz.

— Ahogy az imént hallgattalak, másra is rájöttem — folytatta Tóthbaginé.

— Ugyan mire?

— Arra, hogy urad volt a beteg.

- Az uram,
- Igen, ő. S ő sejtette, de nem mert felőle megbizonyosodni, míg a betegség el nem hatalmasodott rajta, s nem volt segítség.
- Ugyan honnan veszed ezt?
- Több különféle jelből, mely már azelőtt is feltűnt, s melyet nem tudtam megmagyarázni, s mely csak halálával világosodott meg.
- Milyen jelekről beszélsz?
- Egy-egy indokolatlan nevetőgörcsös kitöréséről, hirtelen támadt jókedvéről, mintha el akarna magában fojtani valamit, egy-egy felbukkanó rémet, talán lappangó idegbaját — vagy mit tudom én. Egy állandó hajszolettságot éreztem rajta, abban, ahogy belevetette magát a társaságba, ahogy a mámort kereste, s ahogy teveled törődött. Mindebben volt valami túlzott, sietős, habzsoló, természetellenes.
- Nekem ez sohasem tűnt fel.
- Mert nem gondoltál rá, mert magaddal foglalkoztál, s uradtól is ezt vártad. Így történhetett meg, hogy bár ott éltél mellette, nem is sejtetted, mi megy benne végbe. Hogy amikor szerető aggodalommal hogyléted felől érdeklődik, neki senkije sincs, aki fenyegető rémeitől megszabadítaná. Még csak az a megkönnyebülés sem adatott meg néki, hogy szorongató érzéseiről valakivel beszéljen, legkevésbé teveled, aki mindig idegeidre és szívedre panaszkodtál. Tégedet kellett vigasztalnia, holott maga szorult volna vigasztalásra.
- Te ezt így látod?
- Így. S nem hiszem, hogy tévednék.
- Én mégsem tudom elfogadni, amit mondtál. Az az érzésem, hogy megragadott egy elképzelés, s az diktálta szavaidat.
- Azért beszélsz így, mert nem vetted észre urad viselkedésén a rendelleneset, a szokatlant.
- S ha észreveszem, azt hiszed, segíthettem volna?
- Azt. Már azzal is, ha nem nyugtalanítod betegségeddel. Akkor bizonyára nem tartózkodott volna, hogy magamagáról beszéljen.
- Szóval hibáztatsz.
- Ezt nem mondanám.
- Hát?
- Nem lett volna szabad magaddal annyit foglalkoznod.
- Önzéssel vádolsz?
- Beteges önszeretettel.
- Egészen megzavarsz.
- Hidd el, távol áll tőlem ez a szándék.
- Mikor reggel elindultam, egészen másképp képzeltem el találkozásunkat.
- Sajnálom, hogy így történt, én sem gondoltam, hogy ennyire eltérünk.
- Mintha csak vádlottak padjára ültetnél volna.
- Remélem, nem tételezel fel rólam ily szándékot?
- Túlélesen világítottál a dolgokra.
- Beszélgetésünk sodra hozta magával.
- Amikor útrakereltem, csak szomorú voltam, most nyugtalan is.
- Segítségére leszek, hogy megnyugodjál.
- Azt hiszed, elhallgattathatod a hangot, melyet megszólaltattál?
- Itt maradsz egy ideig nálunk s megbékülsz sorsoddal. Jövődöt is megbeszéljük.
- Így képzeltem el én is, de most már nem maradhatok.
- Ugyan miért nem maradhatnál?
- Haza kell mennem!
- Mit keresnél otthon, mikor most vigasztalásra s más környezetre van szükséged?
- Ebben a hangulatban úgysem tudnék köztetek élni, gyászkolonc lennék a nyakatokon.
- Csak gondolod, Etus. Majd ha hazajön Sándor, s beszédbe melegedtek, te is másként látod a dolgokat. Különben sem eresztelek el, magamnak tennék miatta szemrehányást.
- Nem, ne is tartóztass, Margit, úgysem maradnék. Elhatároztam, hogy elmegyek.
- Dehát miért?

— Egyedül akarok lenni!
 — Ilyen lelkiállapotban?
 — Éppen azért.
 — Gondold meg, s ne hamarkodd el.
 — Nincs mit meggondolnom.
 — Nagyon sajnálom, hogy nem maradsz. Pedig magamban már kiterveltem, hogy osztjuk be időnket.
 — Majd egyszer máskor.
 — Bármikor, csak írd meg, ha jössz.
 — Indulok is — állt fel Bernáthné.
 — Máris? — kérdezte Tóthbaginé. — Azt hittem, legalább ebédre maradsz.
 — El akarom érni az autóbust. Estére otthon akarok lenni.
 — Várj, felkapom kabátomat, s egy darabon elkísérlek.
 S csendes beszélgetésbe kezdve, elindultak.
 — Hogy megöregedett itt minden! — jegyezte meg Bernáthné. — A fák, a bokrok, az épületek...
 — Igen, múlik az idő. Hét éve, hogy elmentetek.
 — Hét éve már...
 — De ne gyere tovább, Margit — szólt barátnőjéhez, midőn az országutat átszelő betonhídhöz értek. — Menj haza, mindjárt dél.
 S megölelte, megcsókolta.
 — Üdvözlöm Sándort — mondta elmenőben. S nehézkes járásával elindult a város felé. De húsz-huszonöt lépésről még visszafordult, s többször intett a kezével. Tóthbaginé ott állt a hídon s visszaintegetett.

... Alkonyodott, mire Bernáthné hazaért. Első dolga volt, hogy kinyissa a spalettákat, s végignézzon az egymásbanyíló két utcai szobán. Még sohasem érezte annyira, hogy mennyire otthona a lakás. S minden körülötte. Az utca, a fák, a szomszédok, a szemközti házak. Az egymást váltogató évszakokkal. Mindennel, amire az urának, együtt-töltött utolsó éveiknek emléke tapadt. El kellett utaznia, hogy erre rájöjjön.

Megállt s elnézte a tavaszi alkony rőtárany haldoklását. Amint kihúny az utolsó fény is, s a bútorok a szétterülő homályban elmosódnak. A csend puhán körülölelte, mint a vatta. Jól esett volna hangtalanul beleomolnia.

Sorra becsukdosta a spalettákat s felkattintotta a villanyt. A kijózanító világításban már másképp látta a dolgokat. A lakást sem érezte annyira vonzónak. Ismét eszébe juttatta férjének éjszakai szenvedéseit.

Barátnőjére gondolt, ki annyi mindent mondott, ami szemrehányásnak is hangzott, vádnak is, s ami hazaűzte. Ezeket most tisztáznia kellett. Egyedül, befolyásolatlanul, önmagával. Azon a helyen, ahol férje halálküzdelmét vívta. Csakugyan hibás volt-e abban, ami bekövetkezett? Már maga sem kételkedett többé, hogy barátnőjének igaza van. De akkor őt vétkes mulasztás terheli. Vétkes mulasztás urával szemben. Ő olyan jó volt, s annyira szerette, hogyha élne, ezt is megbocsátaná. De vajjon megbocsáthatja-e ő magamagának? S vajjon adhat-e magának feloldozást? Hiszen beteges önszeretetével annak halálát sietette, ki őt legjobban szerette.

Lelkiismerete nem hagyta nyugton. Úgy érezte, bűnhődni, vezekelnie kell, vezekelnie folytonos rá gondolással, szenvedései újbóli s újbóli felidézésével, vezekelnie, ha ráborul fekete kárpitjával a jajgatócsendes éjszaka, ha hideg eső veri, vágja az ablakot, ha szélvész sír, sikongat az elhagyott utcákon torzonborz eperfákat rázva és nyögetve, — vezekelnie mindaddig, míg elhallgat a vád s a lélekben csend lesz. De bírja-e addig erővel? — Biztatást-keresően nézett ura falon függő s rámosolygó képére.

Esős városi éj

Csillog az aszfalt, lámpa ég,
nézed az ablak üvegét...
Kint taxi túlköl elhalón,
bérkocsi baktat, megy a ló,
fáradtan mint az únt idő
vagy a kifestet multi nő,
dió, mely ép, de bent avas
és hideg mint a piszkavas
nyáron s a lelke is üres,
kiégett kályha, nem tüzes,
csak korma van, befeketít
piros szándékot s neveti
ő is, ha botorra talál,
aki lesüllyedt még alább
mint ő, mert érte nyúl keze
annak, kit csók-téboly vezet
s nem tudja, milyen mély, nyitott
örvény az, kit az éj kidob
hogy poklos lobját ossza szét
kivert kuvaszok koncaként.
Az eső hull, a lámpa ég,
a nő a fény körébe lép
rúzs, púder néz szemközt veled
szép cégér... ócska bolt felett.

1953.

Tavaszi időjárás

Esik. A város acsarog, a nép
szidja az eget, a felhőt.
Öreg paraszt áll ázott kutyaként
egy dús pék-kirakat előtt
s a felhők fölött nevető Nappal
megbocsátón pislog a haragvókra.

Szél ver kalapok és cserepek alá,
bátortalan a gép s a madarak röpte,
de a gyümölcsösben egy virágzó körte
most szórja biztosan el virágporát.

Nap süt növények és házak garmadára,
majd csókként tapad egy pöttöm lány arcára
s addig issza könnyét, szárítja le útját,
míg felejtí szegény mérhetetlen búját, —
hogy sár fröccsent fehér cipője orrára.

Három előadás után

Az óvodák élőképet adtak,
kis lurkó volt a tündérkirály,
anyja sírt, örült szegény a tapsnak,
hogy jól végződött az első attack
s fényt látott, mely rá s fiára száll.

A gimnazisták diák-darabján
minisztert játszott az ő fia.
Míg hazatért a nagy fiú karján
a kölcsönként frakkot vitte balján
s hitte: joga van álmodnia.

S egyszer a cipők csizmákká nőttek.
Sok tapsot kapott a szép betyár.
Anyja nézte a kipirult nőket,
elsiratta a régi cipőket
és fiára többé sohse várt.

BENCZ MIHÁLY

PECHÁN JÓZSEF

„Az igazság”

A csikó

(Részlet)

Úgy volt, hogy egész napra mennek ki a szőlőbe. Ez volt az utolsó fattyazás, amelyre befogta a gyerekeket is, hogy tanuljon, mert úgy se lehet annyit a szőlők között, hogy megismerje a munka minden csínját-bínját. Igen, a budárok örökké a homokot járják; mindig ott matatnak a szőlők között, le nem veszik szemüket a rekenyéről. Azt ő mindig is mondta, nem hiába hívták szőlőszakértő Vér Mihálynak, hogy ez nem olyan, mint a paraszti munka, amit elvégez az ember tavasszal, nyáron, meg egy kicsit őszelön s azután négy hónapra begubózik. A szőlő zsarol. Kiszívja az emberből az utolsó csipetnyi erőt. Egész esztendőn át fogva tartja, mozdulni sem tud mellőle, még télen se, mert hívják a vadaktól fenyegetett gyümölcsfák, a dohosodó hordók, a szakadatlanul érő, apadó borok, amelyeknek, akár a gyöngy, mind tömörebb, nehezebb és csillogóbb lesz a cseppje. A homok, a homok az soha nem ereszti el művelőjét, kicsalja még akkor is, amikor pihen a hótakaró alatt. És annyiféle az arca, ahányféle színben játszik fölötte a levél. Kiismerhetetlen a természete, a porhanyós, omló puhasága, a mély, nyirkos sötétsárga méhe. Örök fortély, titka van annak.

Ezért a budár külön embernek tartja magát a parasztnál. Nem engedi munkáját egy napon a parasztéval még csak meg sem említeni, mert a szőlész az ipar is, hisz ő nem csak hogy kipergeti a magot s utána minden másnak a dolga. Ő maga dolgozza föl a terményét és — ahogy mondani szokás manapság — teljesen kész árut csinál. Se cséplőgép, se malom, se kenyérgyár vagy sütőde nem kell hozzá. Ami az ő keze alól kijön, az már inni kész... És mégse becsülik... Hát mi kölzene még?...

Így morfordírozott magában Vér Mihály, amikor — mint ma reggel, hajnalhasadáskor — kerülgette az érő fürtökkel telt tőkék katonás sorát és ahol lehetett, nógatta a gyereket. Magyarázott is.

— Előkészítjük a meghagyott vesszőket bujtatásra, hogy gyüvőre újakat teremjen... Látod-e?... Meg köll fiatalítani a tőkét, mert ha előregedik olyan bütykös lesz, mint a vén ember kezefeje, oszt nem hoz semmit, csak nyeli hiába a drága sok kékküvet... A fenének köll az ilyen. Ki vele, legalább majd jól ég a kemencében... Fogd csak ezt a csákányt... no, ... fuss má, ... hozd ide az ollót, ott hagytam a diófa alatt... Innen látom...

Jánoska csupa igyekezet volt. Futott is, meg meg-megállt, nem tudta hirtelenében, melyiket fogja előbb... Megvan... Fordult is vissza lihegve:

— Gyüvök má!...

Jólesett látnia ezt az igyekezetet, de megelégedettsége csak addig tartott, amíg mozgásban látta porontyát. Azután megint nógatta, furt küldte, egyszerűen nem bírta látni, hogy áll. Azt szerette volna, ha mindig sűrű, akár a gyík, nem pihen egy pillanatig sem és nem hagyja elfutni az időt. Ha nemcsak akkor megy, amikor küldik, hanem magától is indul, mert belülről valami készletti, sietve iparkodik, hogy minél többet végezzen... Hisz ebből áll az élet, mi másból állna s ebből rakódik össze az, amit néhanapján úgy szerez az ember... Sz e r e z. Egyiket rakja a másik után, gyűjt magának, hogy legyen öreg napjaira is. De ezt csak úgy mondja: öreg napjaira. Nem az öreg napjaira gondol, hanem a szerzés pillanatára, a birtoklás ragadozó öröme, amely képes még a feleségétől, a gyerekétől is elragadni a falatot, hogy amott minden érzékszervén keresztül megfoghatóvá váljék. Valahogy úgy, mint ahogy megfogja az ember a földet, megfogja mind a tíz körmével és nekiajándékozza életét.

Mert rajta kívül ő nem él, és családját is arra kényszeríti, hogy ezen a láthatatlan körön belül éljen. Neki éljen...

Ne éljen!

Nézte a gyereket s alig egy gondolatnyi idő telt el — őnála mindig hosszan, messze elkalandozott a gondolat, olykor úgy érezte, időtlennek tűnő — megint rászólt még erélyesebben.

— Má megint leragadtál?!... Úgy ász itt, mint a faszent... Hogy nem fájdul bele a lábad az állásba. Hát nem eleget ücsörögsz kint a legelőn?... Mi?...

A gyerek meg se mukkant.

— Hozd csak a sarlót, aztán meg a gereblyét is. De egy-kettőre itt legyen. Az egyik lábad itt, a másik ott.

Elszaladt érte és már hozta is. Még jóformán vissza se érkezett, le se tette kezéből a sarlót, apja időközben már a másik munkát is elkészítette neki. Egyiket még be se fejezte, már észrevétlenül kezébe került a másik; futni, futni vele még akkor is, ha az embernek kiszakad a lelke...

Az öreg Vér a barázda szélén várta tragacskerékkel. Előkerült a bokrok tövéből. Nem akarta még maga előtt se megvallani, hogy jó ideje megfeledkezett róla. Leküzdötte magán a zavart és valami mellébeszéléssel a gyanút is elterelte a gyerek előtt. A nehéz kereket a gyerek kezébe nyomta és mindjárt útnak is indította.

— No, vidd a kovácshoz, oszt mondd meg neki, csinálja meg, mert közeledik a szüret ideje, kocsira nincs pénz, jó lesz hordani vele a szőlőt. Mondd, hogy köll, nagyon köll apádnak mihamarabb, mert nem tud nélküle meglenni.

Jánoska fölvette a kereket. Előbb a vállán próbálta, majd amikor látta, hogy nem megy, jobbkezével a küllők közé nyúlt, megemelte s megindult vele.

— Majd aszondom: siessen vele, mer köll mihamarabb...

Intett az apja s ő máris szaporította lépteit.

Le kellett mennie egészen a kovácsműhelyhez, ahol az öreg Bárányos mester dolgozik. Jó messze van ide, pár kilométernyire. Az még nem lenne baj, ha nem lenne olyan fene nehéz ez a kerék. De olyan nehéz, hogy majd kiszakítja a kezét. Gyakran cserélgeti, mindig rövidebb és rövidebb távon, mert elfárad a karja, hiába. Az út alig akar fogyni. Ha végignéz rajta, lefelé a Mélykúti-úton, hát eláll a lélekzete. Sose lesz ennek vége. Gyöngyözött homlokán a verejték, belefolyt a szemébe, sós ízét érezte a száján. Most leperdült a csepp, rá a kerékre meg a kezefejére. Ó, mikor érkezik oda?... Apja azt mondta, hogy siessen, ne ragadjon le, ne álljon meg mint egy faszent.

Most már alig tíz-tizenöt lépést viszi, muszáj megállni vele.

— És ha nem bírom elvinni? — kérdezte magában.

Szinte megijedt a kérdéstől. Mi lesz akkor? Mit szól az apja? Megveri vagy megint nem ad neki enni, mint a multkor is, amikor a ganét kellett targoncával kihordani a szőlő sarkába. Amikor elesett vele, majd eltaposta. Dühösen nézett rá és valahogy olyan szemekkel, mint akinek fáj, hogy a fia nem bírja. Ez most még könnyebb is, mint a targonca, hát nem állhat meg vele...

A teher eddig egészen elterelte a figyelmét. Csak most jutott eszébe, hogy Bárányosékhoz megy, ahol már olyan régen járt és ahová olyan nagyon vágyakozott. Azóta, amióta a városban jártak Marival, egyszerse volt. Nem is találkozott Bárányos Janival. Pedig nagyon szeretett volna, hogy megkérdezze tőle a gépeket. Annyi mindent látott akkor a mehanikában, hogy hamarjában föl se tudja sorolni és jó lenne megkérdezni: mi mire való. Azok a nagy gépek, amiknek kerekük is van, karjuk is, széles nagy talpuk és középen úgy néznek ki, mint egy vastag, nagyon vastag asztal. De szépek. Olyan fényes a lapjuk, mintha mindig zsírral lenne megkenve. És csillog is valami a karján. Ha akarja, sőt még ha arra se néz, beleakad a szeme, mert a csillogás odacsalja a tekintetét.

Megint fölvette a kereket a homokból és cipelte tovább, most arra, amerre Marival szoktak együtt legeltetni, — hátha találkozik vele.

— Ha ű kint van — gondolta — oszt megtudja, hogy Bárányosékhoz tart, akkor 'biztosan segít. Biztosan, mert nehéz ez a kerék, nem bírja el egyedül egészen addig...

Nem sokat kellett már menni, hogy fölérkezzen a partos legelőre. Egyszerre csak hallotta messziről.

— Jánoska-a-a-a!... Hová mész...

Mari hangja.

— Megyek a Bárányosékhó.

— Hogy bírod el azt a kereket?

Ez az, amit nem tudott Jánoska sem, de most már könnyebben kimondta azt, amire gondolt.

— Gyere velem, oszt segíts.

— De mi lesz a jószágga; tudod, hogy Bárányosék messze laknak?!

— Lehajtjuk a rét mellé, oszt ott majd meglesznek.

Nehezen állt rá Mari, mert attól tartott, hogy megint a tilosba mennek és jaj lesz neki. Bármi előadódik, mindig kap érte, mintha csak ő lenne az oka annak, hogy oktalan az állat. De Jánoska kérésének nem tudott ellentállni. Hívta és kérte, hát ment. Átdugtak egy botot a kerék küllőin. Mari egyik végit, Jánoska a másikat fogta s megindultak. A kerék így se volt könnyű, a rövidebb utat kellett venni. Keresztül a szövetkezeti földeken, abba az irányba, ahol a kovácsműhely lapul.

Eleinte nyugodtan haladtak s zavartalanul, mert senki sem látta őket s nem is szólt, hogy úttalan utakra léptek csak ezért, hogy rövidtísék a távolságot. A tilosban az ember gyorsabban kapkodja a lábait, hogy hamarabb keresztülessen rajta. Akár a jószág: serényen iparkodik.

De mégse ment olyan simán, ahogy gondolták. A szövetkezeti hízlalda útbaesett s ott meg sürgölődtek az aklak körül az emberek. Ám nemcsak a kanászok, hanem a mesterek is. Épülőfélben volt három új kukoricagóré tiszta, sárga akác-fából. A háncs is ott hevert a megkoppasztott oszlopok között, terjengett az erős, kesernyés szaga. Az ácsok olyan simára háncsolták, hogy még a napfény is megcsillant rajta. Ilyen vastag gerendákat Jánoskák még soha nem láttak. Vastagabb volt, mint a Mari dereka és olyan erős... Mi mindent kibír?...

Le is tették a kereket, hogy elbáméskodjanak rajta és azon törték a fejüket, hogy is lehet egy ilyen ménkü hosszú gerendát fölemelni egészen a góré tetejére. Még hogy fölemelni, de olyan magasra. Ki ér föl odáig?... Miféle góré ez, amikor olyan hosszú, akár egy vonat. Ahány szomszéd csak van a közelben, annak a kukoricája mind elfér benne... Még annak is sok...

— Hát akkor mit tesznek annyit bele? — fordult Jánoskához Mari.

— Hunnan tudjam én? — tért ki a válasz elől Jánoska, nehogy taláalomra kelljen neki megmondani azt, amiről sejtelve sincs.

Megragadták ezek a méretek.

Távolságokban látott már nagyot a földeken, de ehhez az épülethez viszonyítva a kapavágás, az ásónyom vagy akár egy tanyai vertfalú ház parányinak bizonyult. A nagy fogalma előtte a földben, a fában élt, meg abban a messzeségben, ahol az ég csókolja a földet. Azt szeretete volna már látni; mi az a nagy, amit az ember csinál... A városban, talán épp a mehanikában csinálják. Még távolabb azokban a gyárakban, amelyekről egyszer Hívő Sándor, másszor meg az a kabátos ember beszélt... És a góré...?

Körülötte az ácsok erről beszélgettek, hogy legalább öt vagon kukoricának el kell férni benne. Esetleg még többnek is.

És vitték, emelték a nagy gerendát, föl a téglafalak fölé, hogy tartsa a nagy súlyt a magasban.

Ránézett a kerékre.

— Csak ezt a fene nehéz kereket ne kéne vinni!

Mari nem hagyta annyiban. Kérlelte.

— Vigyük csak tovább, ha má elindútá vele, maj csak odaérünk.

Szedelőzködtek, hogy majd útnak indulnak megint, de csak nem akaródzott. Egyik is fogta volna, a másik is; kerülgették, akár a macska a forró kását. Nem volt ez több semmivel se a kászolódásnál. Kissé arrább elzörgött mellettük a szövetkezeti kocsi, amely most kanyarodott ki a majorságból. Szemükbe csapta a port, úgy vágtatott a két szép fekete ló. A kanca mellé egy kis hóka csikó volt kötve. Szelíden s minden második ügető lépésnél — amikor botlott egyet, még kedvesebben — az anyja nyaka alá dugta a fejét s egészen hozzásimult. A kanca meg vigyázva ügetett mellette.

Jánoskának megakadt a szeme rajta. Ok is volt egy kicsit, afféle ürügy, hogy tovább báméskodjon. Persze Marival együtt. Marinak meg az ötlött az eszébe: jó lenne, ha ez most fölvenné őket, nem kellene tovább cipelni a kereket. Alig, hogy ezt végiggondolta, egy szempillantásnyi idő volt, egy cseppet se több, s lám, megállt a szekér. A kocsis rájuk nevetett smind a harminckét foga látszott, amikor kérdezte:

— Hé!... Nehéz-e a kerék?

Jánoska morcosan bölintott. Incselkedésnek vette a szót. Emez meg csakugyan incselkedve folytatta.

— Talán egy mázsa is van benne, mi?

Nem szólt erre a gyerek egy szót se, mikor látta, hogy mire megy ki az egész. De arra nem is gondolt, hogy a kocsis megállítja a szekeret és leszól neki.

— Na gyertek, dobjátok föl azt a kereket, hadd szaladjon vele a kocsi. Hamarabb megy, ha többen leszünk.

— De mink a kovácshó megyünk — akadékoskodott Jánoska.

A kocsis megint nevetett egyet.

— Jó, jó, majd arra hajtok én is, oszt leteszlek ott benneteket... Vagy tán nem mersz kocsira szállni?

Ó, dehogy kérették ők magukat sokáig. A szíves ember segítségével föltették a kereket a kocsi saroglyába s mellette a szalmán maguk is helyet foglaltak.

— Gyerekkoromban én is szerettem az ilyen szíves kocsikázást. Csak ha fölvettek, hej de jó volt...

Alig suhogtatta meg az ustort, nekiiramodtak a lovak. De — Jánoska megfi-gyelte — az ustor hegye soha nem érte a lovakat. A szekér meg valósággal vágta-tott. Ő egyik kezével a kereket fogta, hogy ki ne essen, a másikkal megmarkolta a kocsi oldalát. Hol Marit nézte, hol meg a kocsist s törte a fejét: "... ,ezért mon-dani kellene valamit, hogy olyan szíves és fölvette őket az ember. Mondani kelle-ne valamit, de mit? ..." De mit is mondjon, amikor egyetlen érdemes dolog sem jön az eszébe. Tekintetével már Marit is biztatgatta, remélve: ő majd hamarább megtalálja a szót, hisz a lánygyerek beszédesebb, — de úgylátszik, eltanulta tőle a hallgatást. De Mari se mozdult, mintha leragasztották volna a nyelvét. Végre is a kocsis törte meg a csöndet, amikor ustorával hosszan előre mutatott.

— Látjátok ott azt a magas kazlat? ... Hát ott van a kovácsműhely. Még százat se számolsz, már ott vagyunk. Meglátod!

Jánoska képzeletében egyszerre megjelent a füstös kovácsműhely.

— Én má vótam eccé ott. Tudom, hogy ott van a kazal alatt.

Marira pillantott.

— Én még nem vótam — mentegetődzött Mari.

Megint hallgattak.

Jánoska végre nekibátorodott.

— Nem tudom, otthun van-e ilyenkö Bárányos Jani?

A kocsis vállat vont.

— Azt bizony én se tudom. Má jónehány napja nem láttam.

Csavart magának egy cigarettát, rágyujtott s csak aztán kapott észbe.

— Persze, hogy otthun van. Te, mit akarsz tőle?

Jánoskát megzavarta ez a kérdés, hiszen az, amiért ő szeretett volna beszélni Bárányos Janival, az titok. Mégpedig hétpecsétés. Azt nem mondta el senkinek, hogy mondaná el akkor a kocsisnak, hogy kibeszélje s vége legyen az egésznek. Nagyon megfontolta, amit most mondani akart és egész öregesen jött ki belőle.

— Hát, dógom van vele.

— No fene — csodálkozott nagyot nevetve a kocsis. — Tán valami rötten-tően fontos dolog, amit másnak nem is szabad tunni?

— Jobb, ha csak mink tudjuk — vágta rá önérzetesen Jánoska, mint aki-nek érett elhatározása van s nem akarja idegenek orrára kötni, még akkor se, ha az fölveszi a kocsijára.

Még ha nagyon faggatná, akkor se mondaná el, mert kibeszéli ez s még vé-letlenül apjának a fülébe jut, akkor meg vége az egésznek. De úgy vége, hogy sose lesz belőle semmi.

A kocsis nagyot szívott a bűdös kapadohányból, olyan bűdös és fojtó volt, hogy öklendezni lehetett tőle és egészen közel hajolt Vér Jánoskához.

— Ha valami érdemes dolog az, amit mondasz, akkó jó. Akkó, szavamra, más-kó is fölveszlek a szekérre, de ha nem, akkó tudd meg öcsém, hogy nem leszünk többé jó komák... Mert én vig legény vagyok ugyan, de nem szeretem a haszon-talanságot; egy csöppet se szeretem — hüvelykujjával megtörölte az ujját és le-köpött a kocsiról —, annak semmi értelme sincs, még akkor se, ha gyerek eszeli ki. Érted-e? ... Máma má a gyerek is ember. Emberszámba megy, nem úgy, mint régen, az én gyerekkoromban meg azelőtt, amikor még annyira se becsülték, mint a jószágot... Tudod-e kiskomám, hogy vigyáz a kocsis a csikóra, amikor még alig

szalad, amikó még gyámoltalan, ügyetlen a kötőféken. Hun van ű még attul, hogy ustorhegyes legyen, hát még attul, hogy rudas? Ha-a-aj! Bizony, sokat köll rá vigyázni nagyon, ha azt akarja az ember, hogy igazi ló legyen...

Most lépésben mentek a lovak, hogy ne zavarják gazdájukat az elbeszélésben, amikor rájuk terelődött a szó. A cigarettának már a csutakja is leégett a szájában, már ki is aludt, de ő csak folytatta. Mondta, mondta, szélesekét kanyarított az ustorral a levegőben, mint aki szabadon, akadálytalanul kitarja a karját és messzire mutat (de a lovakat meg nem ütötte volna, a világért sem, pedig már annyira lelassítottak, hogy majd megálltak). Jánoska kétszázat is számolhatott volna azóta s még se jött a kovácsműhely. A kocsis csak nem hagyta abba. Nem az, mert ha ő belemelegszik a beszédbe, akkor annak se vége se hossza. Úgy elkanyarítja, hogy maga is alig tud visszatalálni a föladott szóra. Beszélt most is nagy szélesen a csikóról meg a gyerekről.

— Tudod egykomám, a csikó a kocsisnak olyan, akár az ember szemevilága... Mert nem olyan ember ám a kocsis, amilyennek mondják. Hogy csak káromkodik meg iszik. Á, dehogyl... Sokszor tanúni is lehet tüle emberséget, de még mennyire...

A lovak közé eresztette a gyepelt és egészen a gyerekek felé fordult.

— A sógorom, a kubikos mondta mindig: a kocsis, az mind bitang, pedig... tanúhatnának túlünk a kubikosok... A nemrég jártam Adorjánon, a Tiszán, mert az én asszonyom onnan való. Kint vótam a folyón, mert kerestem a sógort. Hát csakugyan ott is tanáltam a kirakodásnál. Talicskázta a követ ki az uszálybul és keskeny, egész keskeny deszkapallón köröszkül közlekedtek. A sógor tolt a kövel megrakott talicskát, a gyerek meg — tizenkétéves fia van, akkora mint te meg ez a lány — a gyerek meg szíjat kapott a vállára, olyasfélét, mint a lovakon a hám, oszt húzta. Húzta fölfelé a talicskát a deszkapallón. Előbb fölkapaszkodott a lécezett úton a hajó fenekéről, aztán föl, föl egészen a töltés tetejire, ahun kifordították a követ. Akkor aztán vissza. Mondtam is neki:

„Kicsin csikó nagy derestül,
Hámot tanul húzni restül...”

A csikóra vetett egy pillantást, majd megint a gyerekek felé.

— Má hogyne lenne rest, amikó majd megszakad... Mert ez, ki tudja hányadik talicska vót. Aztán még gyütt a többi is egymásután, má megúntam számóni is olyannyira, hogy alig tudtam beszélni velük. Még arra se vót ideje, hogy megálljon s szóljon velem. Átaljában vállalta a munkát oszt sietett, hogy minél többet végezzen. Kérdeztem a gyereket, azt a kis Jóskát: hogy megy? De nem szólt az egyet se, csak húzta, majd beleszakadt. Az apja meg furt nógatta: „...húzzad Jóska, húzzad...!” Mondtam neki: „mire való ekkora gyereket így befogni, amikó máma már lehet keresni anélkül is, hogy beleszakadna a szegény ember, ű meg csak azal válaszolt, hogy a „gyereknek is dógozni köll!” Igen, a gyereknek is dógozni köll, én is dógoztam kölököromban, hogy majd beleszakadtam, de — mondtam neki — ki látott ilyet máma, amikó már más szemmel néznek a gyerekre. A gyereknek is köll egy kis levegő, szabadság, hogy kiviháncolja magát, mint ez a csikó is. Akkó lesz belüle jó ló, ha eleget viháncol. Másképp szakadt gebe lesz má fiatalon, akkó mire megy vele az ember? Semmire. Idő előtt kidül, mert nem bírja az iramot. Nem bizony, mert belegebedt még mielőtt fölcseperedett vóna...

A kocsisnak eszébe jutott Vér Jánoska apja, az a nyakas budár, akinek híre eljutott a legmesszibb határba is látva látta a gyerek repedt sarkán és kicserepesedett kezén, hogy mennyire használja a fiát. Úgy mint a kubikosok.

— Beszélhettem én neki a csikóról — folytatta most már komorabb hangon — ű csak hajtogatta a magáét és mindenre talált tromfot. Végin még a szemembe vágta:

— Tán a szövetkezetben jobb?!...

— Persze, hogy jobb — mondtam én —, mert ott nem dógoznak szakadásig a gyerekek. Nem!... Legalább a gyerekek ne, mert a gyerekeket nem engedik... Én se engedném, ha vóna...

Kezébe vette az ustor és megsuhogtatta, megint csak a lovak sörénye fölött. Arra nagyon vigyázott, hogy a csikót ne érje. És kanca is vigyázott, hogy szépen tanuljon hámot húzni a csikó.

Adriai nap alatt

Én nem, nem akartam idejönni,
idegen nekem ez a nagy-nagy víz.
Esténként rád várok, — meggyötörni
szeretném ábrándozó, szép lelked,
és faggatni: szeret, vagy nem szeret? ...

Itt tűzőbb a Nap és forróbb a Föld,
mint a tág síkságon, arra mifelénk.
Vén bárkák köré móló von félkört,
sirály úszik a vízen s a légben,
és este fárosz őrködik ébren.

Pörköl a vén Nap, szinte égék,
s hiába jegel kék tenger vize,
bőröm lüktet, mint láza zenének ...
Te, te akartad, hogy messzi legyek,
most bús emlék vagyok, — hát szeressed!

Veled akartam én idejönni, —
a miénk lett volna minden öröm ...
Most? Esténként várlak, — meggyötörni
szeretném ábrándozó, szép lelked,
és kérdezgetni: szeret, nem szeret? ...

(Szelce, 1950 nyarán)

A nagy víz mellett

Megbabonáz kéksége, s hagyom.
Este sziklás partján kószálok.
Lesem a tengert, a csillagom,
mint Göncölt a búzakaszálók.

Éjjel sebes szúnyogszárny böszít ...
Nappal a vén Nap sebzi bőröm.
Szemembe szúr a kopár kőszirt,
míg a honvágy szálait szövöm.

Hazavágyom. Rónán születtem.
Halászkedvem sosem volt nekem.
Síkságomra vágyom szüntelen,
s szemed sugarára, kedvesem.

... Szép a kék víz s e halászfalu,
annak, kinek szép vágya betelt ...
Ha itt lennél velem — ez az álku —,
csókkal dicsérenék a vén tengert.

(Szelce, 1950 nyarán)

GALAMB JÁNOS

Szivacsvadászok

Andreas Karkavizas görög író 1866-ban Lehenae városkában született. Meghalt 1922-ben Athénben. Az újjörög elbeszélés atyjának és megteremtőjének tekintik. Fő érdeme, hogy művészi alkotásait a népnyelven írta és ezt a nyelvet meghonosította a görög irodalomban. Nyelvezte epikus, heroikus és igen választékos. Elbeszéléseinek tárgykörét korának életéből és a görög hőskorból merítette. Legjobb novel-lái a „Beszélgetések a fedélzeten” és a „Régi szerelmek” című gyűjteményekben jelentek meg.

Nem irigyeltem a szivacsvadászok foglalkozását soha, soha életemben! Szerettem a tengert, zátonyait és szigeteit, dühét és nyugalját, de kincseire nem vágytam soha! Gyermekkorom óta utáltam minden szivacshajót. Nem emlékszem már, minek tartottam akkor, de tudom, sohasem tartottam hajónak, még kevésbé égi áldásnak és a tenger büszkeségének. Inkább csúf, ördögi tákolmánynak tűnt nekem mindég.

Amikor évenként egyszer, Tamás-napon az anyák és kedvesek szorongó szívvel, könnyeiket visszafojtva szomorkodtak, a sziget pedig szinte rengett a bűvárok dárídózásától, úgy éreztem, hogy a tengeri szörny már készíti az örök kristály fekhelyet mindazoknak, akik megkivánták a mélység kincseit. Ősszel pedig, amikor valamennyien a szirten gyülekeztek, hogy a hazatérő szivacsvadászokat köszöntsék, magam is, baljós kíváncsiságtól üzve odarohantam, hogy megszámláljam, hányan tértek vissza csonkán, és hányan maradtak Aspronisosban az arabok szórazására és táplálékául.

Egyszer mégis majdnem velük mentem. Barátaim valamennyien elszegődtek Morfonius kereskedőhöz és előleget kaptak. Én is velük tartottam. Azzal a feltétellel fogadtuk el a pénzt, és vállaltuk a munkát, hogy majd zeneszóval kísérnek ki bennünket. Ezerszázhuszonöt drachmát kaptam, de nem mentem a többiekkel kocsmába, elherdálni a pénzt.

— Itt van, anyám, pénzt hoztam. Holnap indulok a bűvárokkal.

— A bűvárokkal?!... — csattant fel anyám. — Azonnal add vissza nekik a pénzt!

— De, mama, hát nem látod, hogy sehol sem kapok munkát? Miből élünk? Mit eszünk?

— Inkább semmit se együnk, semmit! Inkább pusztuljunk el! Apád azt mondta halála előtt: inkább koldus légy, mint szivacsvadász.

Nem tudtam mivel magyarázni a dolgot. Családunkban apáról fiúra szállt ez a foglalkozás. Nagyapám a sziget legjobb bűvára volt, gyakran még a kalinikei bűvárokon és túltett! Apám is ezzel foglalkozott egészen bátyja haláláig.

... Elfeledd talán a Rafalias testvéreket, Hydra szigetéről, a két tengeri farkast, a tenger két büszkeségét, — kezdte mesélni anyám. — A fiatalabb, Petros Rafalias, apád, az idősebb, Nicolas pedig a vőlegényem volt. Bizonyára kérdezni fogod, hogyan lehetséges ez. Pedighát pontosan így volt. Mindkettő magas, erős, vakmerő; ők voltak a legjobb bűvárok a szigeten. Kétszeres, sőt háromszoros előleget ígértek a kereskedők, csak hogy nekik bűvárkodjanak. Ők azonban csak Kalemisnak dolgoztak. Ám abban az évben vesztükre különváltak. Apád egy eginai szivacsgyűjtőhöz szegődött, jegyesem pedig Kalemisnál maradt. Mihelyt megkapta az előleget, hozzám rohant:

— Nesze, Hrisula, — mondotta — kösd a kendőd végébe. Mihelyt visszatérek, megesküszünk és otthont alapítunk. Ha pedig a tengeri szörny ragad el férjéül, legyen ez a hozományod és légy boldog mással, aki szerencsésebb lesz mint én!

Bengáziba értek végül. A sivár afrikai tenger csak úgy visszhangzott a kacajtól és az énektől. Hajnalonként felbukkantak a kis fehér vitorlák, alig harminc, negyven mérföldnyi térségben, a sima nyílt tengeren. Megkezdődött az életveszélyes munka. Egyik bűvár felbukkant, a másik leszállt a mélybe. Leszállt szegényen, visszatért gazdagon.

Apádat azonban balszerencse üldözte abban az évben. Ahogy leért, a szivacs szinte eltűnt a szemei előtt. Órákig maradt a víz alatt, lázasan keresgélt, minden szikla alá bekukkantott, amíg csak fel nem húzták erőszakkal. Minden igyekezete és kitartása ellenére, alig néhány szivacsot sikerült csak a hálóba dobnia. A gazda persze szitkozódott.

— Pireusnál is többet találnál, te szerencsétlen.

Minden gazda egyforma. Ha meg akar szerezni magának, eget földet ígér. Kedveskedik, pénzt ad és fizet, amíg meg nem szédít. Aztán, ha már a hajójára tuszkolt, hirtelen szint változtat. Igaz ugyan, hogy apád gazdájának, Petros Pipisasnak némileg igaza is volt. Két bűvára életét vesztette, három evezőse pedig munkaképtelenné vált, az arabok megsebesítették őket.

A fehér vitorlák benépesítették a tengert, a parton pedig bárányok legelésztek az arab viskók közelében. Napégette tengerészek a hajókon, bronzszínű pásztorok amott, a parton. A legidősebb ósz pásztor, fején fehér burnusszal, vállán kovaköves puskával, keresztbetett lábbal ült a homokon, és nem engedélyezte, hogy a hordókat megtöltsék ivóvízzel. Előbb fizetni!

— Bizmat!... Bizmat! — kiabálta dühösen és sóvárgó tekintettel követelt kenyeret tengerészeinktől.

Mi-minden történt ott az ivóvíz miatt!? A mieink csónakon indultak elfoglalni a forrást, ám a burnuszosok jatagánokkal hadonászva és lövöldözve támadtak rájuk és a tengerbe vetették őket. Piros lett a tenger fiaink véréből, a levágott arab fejek pedig a forró homokba haraptak.

Igy volt akkor is. Sok kapitány siratta tengerészeit. Tengerészeit? Dehogyan! Hiszen nem ők szülték azokat. Pénzüket siratták. És Petros Pipisas vesztett a legtöbbet, csaknem tizenötezer drachmát. Kiabált is eleget:

— Dolgozz, ördög kölyke, a szentségedet! A százasokat úgy-e tudtad szórní a primásnak, a kutyaistened.

Apád ilyenkor lehajtott fővel hallgatott. A méreg rágta belül.

— Mi bajod neked? — kérdezte tőle a jegyesem egy vasárnapon. — Táncsak nem kaptál rossz hírt hazulról? Anyánkkal van talán valami baj? Vagy Hristula beteg? Beszélj!

— Mit mondjak bátyám! Nagy az én bajom. Szökik előlem a szivacs, mintha higany lenne. Lám, Gritis, az a legényke teli hálóval hoz fel szivacsot, méghozzá a legjobb fajtából. És én, aki ebben a foglalkozásban nőttem fel, száz grammot se találok. Egyszer majd lemegyek és szégyenemben fel sem jövök többé!... Gyakran bolyongok ide-oda a vízfenéken s mikor végre észreveszek egy szivacsot, valaki máris elhalássza az orrom előtt.

— Más elveszi?

— Igen. Amíg én lehajlok, egy másik bűvár megelőz és szinte a kezemből veszi ki.

— Vágd kupán, öcsém, igen! Csak nem hagyod, hogy más vegye el, amit te találtál. Ha velem történne, bizisten megrohannám, mint egy cápa.

— Verekedni? Hiszen a tenger mindenkié!...

— Ördögöt mindenkié!! Azé, aki erősebb! Magad tehetsz a bajodról. És szégyen Pipisast is tönkreteszted...

Apádat felizgatta a beszélgetés. Egész éjszaka nem hunyta le a szemét. Félálmában úgy érezte, hogy a tengerfenéken van és egy morzsányi szivacsért harcol. Végül megkaparintotta, felszállt a mélyből és mosolygó arccal nyujtotta át a kapitánynak, dicséretet várva. De a kapitány csak szidalmazta. Visszabukott a víz alá...

Megvirradt. Pipisas kapitány szivacshajója útnak indult. Gritis, a másik bűvár új helyre bukkant, ahol rengeteg kítűnő szivacs volt, valódi szivacsmező. Megsúgta a kapitánynak, aki a nyílt tenger felé indította hajóját, nehogy a többiek megneszeljék útirányukat. Húsz mérföldet tettek meg. Ám a többiek gyanut fogtak.

— Be akar csapni bennünket ez az eginai teknő — mondták, de mégis lebecsátották a bűvárokat és megkezdték a szivacsvadászatot.

Pipisas kapitány irányt változtatott és a kijelölt helyre kormányozta hajóját.

— Nos, Rafalias, — szolt a kapitány — készülj... Ha most sem töltöd meg a hálót, vonulj kolostorba. Ne hozz szégyent a nevedre.

Abban a pillanatban suhant el mellettük Kalemis hajója is. Jegyesem a korlátra támaszkodva mosolygott apádra, és átkiáltott.

— Szedd össze magad Pedros! Bizz a szerencsében, de védj észbe, amit mondtam: üsd a vasat, amíg meleg.

Apád nem válaszolt. Nem volt többé szüksége tanácsra.

Szorgosan, némán öltöztették apádat, mint egy vőlegényt, vagy mint egy halottat, akit rövidesen koporsóba tesznek.

A bűvár életét teszi kockára, ez köztudomású. A szivacs hajón épp ezért mindig visznek szemfedőket, gyertyákat, tömjént és egyebet, amire ilyenkor szükség van.

Apádat végül teljesen felöltöztették. Fejére acélsisakot húztak, derekára kampókkal teleaggatott övet kötöttek, nyakába ólomsúlyt raktak, kezére gumikesztyűt, lábára pedig ólomtalpú cipőt.

Alig mozgott a nagy súlytól.

Búvársisakját hermetikusan lezárták és Petros Rafalias, akit így senki sem ismert volna fel, súlyosan, ormótlanul belefeküdt a vízbe, mint valami kényelmes ágyba.

Kékeszöld buborékok támadtak a víz színén, mintha nimfák fúvócskázának kristálycsövecskéken, valahol lent, a mélyben.

Apád lábat vetett a tengerfenéken, mintha saját házába lépett volna be. Örömmel tekintett szét. A paraszt örül így, ha bő termést lát földjén. Nekilátott az aratásnak.

Hirtelen felnézett. Magas sziklát látott nem messze. Ugrásrakészen sárkányra hasonlított. A szikla lábánál nagy csomó szivacs bújta meg, a legjobb fajtából. Apád sietve megindult. Még csak két lépés. Ám a szikla másik oldalán egy másik bűvart pillantott meg. Az is a szivacs felé nyomult. Apád előbb ért oda és rálépett a szivacsra.

— Mit keresel itt? — kérdezte a másikat a bűvárok jelbeszédével. — Én látam meg előbb!

— Lassan a testtel és lódulj innen, válaszolt amaz.

El akarta lökni apádat, akit erre elöntött a méreg.

— Nem adom, ha addig élek is!

A másik bűvár újból meg akarta lökni, de apád gyomronvágta. Térdre esett és a hasát fogta. Aztán hirtelen felugrott és előreszegzett szigonnyal apádnak rontott.

— Hagyd a szivacsot, vagy halálfia vagy.

— Soha!

Apád kést rántott és egyben kétszer meghúzta a kötelet levegőt kérve.

A tintakék tenger remegett és hullámozott. A szörny vadulni kezdett, mintha el akarná rejteni az ölében lejátszódó megrázó drámát. A vitorlás jobbra-balra dülöngött. A kapitány a hajó orrán ülve pőfékelt és úgy beszélgetett Kalemis-sel, mint ha kávéházban volnának.

Az eginai kereskedő jóval távolabb eresztette le bűvárát, de eredmény nélkül, s ezért egyre változtatta helyét, mígnem egészen Pipisas hajója mellé került. Őt-hat szivacs hajó vadászott errefelé és legénységük beszélgetésbe elegyedett egymással. A kapitányok a kár összegét és a hátralévő napokat számolták, de főképp azt latolgatták, hogy mennyit kapnak majd a szivacs rakományért Angliában és Amerikában.

— Hiába no, az előlegek tönkretettek az idén, — mondotta Pipisas sóhajtván. — Nemsokára itt a szeptember, s alig ezer pint szivacsom van csupán.

— Nálam is csupa léhűtő dolgozik, — toldotta meg Kalemis. — Azelőtt sohasem jártam így. Még a saját árnyékuktól is félnek. Tíz-tizenkét méternél mélyebbre egyik sem merészkedik.

— Most harminc méter mélyen van, — szólt egy tengerész, aki a manométert figyelte.

Pipisas, mintha nem is hallaná, tovább beszélgetett az eginaival a Bengáziában maradt szivacs hajóról, a soronlévő szivacs tisztítási munkáról és főleg a cápáról, amely nemrégiben jelent meg a közelben. A vitorlás legénysége, régi ismerős valamennyi, keményen dolgozott, de közben a hazai híreket is meghányta vetette. Tréfálkoztak, szurkálták is egymást. Az egyiket azzal húzták, hogy jegyese férjhezment, a másikat, hogy a sziget csúf eszelős boszorkánya, Mariora, szerelmes belé, a harmadikat pedig azzal, hogy az apja kitagadta...

— He... eeej! Fiúk, vigyázat! — hangzott fel Pipisas kiáltása. — Jelez a bűvár. Mindenki a helyére!

Az eginai megnyomta a fogantyút és a gumicsövön át levegő áramlott apád sisakjába. Apád mélyet lélezett, felegyenesedett és törét magasra emelve rontott

az ellenfélre. Amaz felkészülve várta. Egy tapodtat sem mozdult, s amikor apád megközelítette, megnyomta a sisakján lévő szelepet és felkavarta a vizet. Rafalias meghökkent. „Kész vagyok”, — gondolta magában. Ösztönösen lehajolt és vaktában előredőfött törével. Az idegen bűvár melléhez kapott, elzárta a szelepet és a levegő azonnyomban felszínre vetette.

— Menj a pokolba, — mondta apád. — Úgy-e most nem kell a szivacs!?

Gyorsan lehajolt és kezdte szedni a szivacsot. Leszedni azonban nem bírta. Távolról hatalmas test közeledett feléje, feketén és fénylőn. A cápa megérezte a vért. Mint egy felfordult bárka szelte a vizet, pirosuló tátott szájjal, ijesztően fehérülő háromszögű fogakkal...

Amikor a szörnyeteg észrevette apádat, mintha megijedt volna furcsa öltözékétől. Tétovázott. Aztán keringeni kezdett körülötte, feléje siklott, majd gyorsan visszafordult.

Rafalias ugrásrakészen figyelte a cápa minden mozdulatát. A szivacsokon topogva forgott körbe, mindig szembenézve a szörnyeteggel.

A hajóról egyre rángatták a kötelet.

— Gyere már, mit csinálsz oly sokáig?! Ideje, hogy feljőjj. Kész vagy?

— Várjatok, — jelezte apád.

Hogyan is indulhatott volna. Ha megmozdul, a cápa darabokra tépi.

Védül a tengeri szörny úgylátszik belefáradt, vagy megúnta az ólalkodást. A sziklához simult és odadörgölözött. A szikla alapjaiban megremegett, mint ha hideg rázná.

— Csunya eset, — gondolta apád. — Éjszakáig is eltarthat így.

Sötétben még nagyobb lenne a veszély, ezért mindenáron el akarta kergetni a cápát.

— Cápa van közelemben, — jelezte a kötéllel. Készüljetek fel!

— Készek vagyunk, — jött a válasz.

A kékesvörös bűvársisakban, amelyből állandóan szálltak fel a buborékok, magasraemelt szigonnyal támadt Rafalias a vérszomjas állatra. Előbb úgy látszott, hogy az szembeszáll vele, de aztán nagyot csapott farkával, felkavarta a vizet és eltűnt.

— Elment a nyavalyás, — gondolta apád és magában mosolygott a nagy ijedelem után.

Felmarkolta a szivacsot, meghúzta a kötelet és máris fenn volt. Társai levették, előbb a sisakot, aztán a gumiruhát. Pipisas jelt adott és máris indultak.

— Ne menjünk, — szólt apád. — Hiszen itt rengeteg a szivacs.

— Nem, nem, elég volt mára, — válaszolt Pipisas, nem nézve a szemébe.

— Csak nem történt valami? — kérdezte apád.

— De igen. Egy bűvár ráfizetett.

— Kicsoda?

— Nem tudom. Egészen messziről adta le a jelet az egyik vitorlás.

Aspronisosban gyülekeztek a szivacshajók. Pipisasék utolsónak érkeztek. Apád elsőnek ugrott partra. Oh jaj! Volt mit látnia. Nicolas Rafalias holtan feküdt a homokon, nagy sebbel a mellén.

Látod fiam, saját bátyját ölte meg apád a szivacs miatt! Egy lakatlan szigeten temették el sokezer hasonló sorsú szerencsétlen szivacs vadász mellé. Fake-resztjére ezt írták: „Itt nyugszik egy szivacs vadász, aki öccse kezétől pusztult el — 1876”.

Apád többé sohasem bűvárkodott. Szivacshajót látni sem akart többé. Egy ideig a lakatlan szigeten maradt, a sirályokat hessegette és bátyja sírját őrizte. Aztán hazatért és egyenesen hozzám jött.

— Hristula, — szólt hozzám zokogva — egyazon bánat ért mindkettőnket. Te jegyesedet, én bátyámat vesztettem el. Némiképp helyre akarom hozni a bajt, amit okoztam, — feleségül veszek.

Így lett sógorom a férjem és a te apád. De téged nem látott soha, mert születésed előtt meghalt. Nem hagyott, neked más örökséget, csak az intelmet, hogy soha, soha ne szegődj szivacs vadásznak.

Teljesíttem apám végakarátát. És most is, jóllehet egész életem vitorlásan töltöttem, undort érzek, ha szivacshajót látok. Nem tudom, mire emlékeztet, de semmiesetre sem tartom hajónak, még kevésbé isten áldásának, a tenger büszkeségének. A szivacshajó számomra mindig ördögi találmány marad...

(Fordította: B. S.)

Aratás

Fáradtan csüng a kalász feje s szerteszt
a gazdag Bácska új termése int felém;
csak az üresfejű hordja fenn a fejét,
lehajtott fővel jár a bölcs, a szerény.

Kemény izom feszül; — arat parasztnépem, —
míg kaszával suhint a mezők felett,
mint a halottak, úgy tűnik — hogyha nézem —
ha földre hullanak a kalászfejek...

Peng a kasza. Villan a tűző napfényben,
verejték csöpög gyűrött kalap alatt,
(fürjecske röppen, hogy messzire érjen)
s az izmos testekhez nedves ing tapad...

Érdeskezű lányok kévéket kötöznek,
elpuhult kezek, hej, nem arra valók,
izom, erő, élet kell a termő földnek,
e nélkül nincs jövőd, — subád, takaród.

Míg az aranykévék egymásra borulnak,
s napfény csókolja róluk a harmatot,
ünnepel a gazda — és felejt rossz multat —
ha pihenni térnek a fáradt karok...

Barna kis búzaszem, te vagy a Lét maga,
életünk, jövőnk nélküled mit sem ér,
ifjúnak, öregnek egy a gondolata:
a legnagyobb úr vagy s a neved: Kenyér!

VÖRÖSVÁRI VILMOS

Gál László

A régi HÍD harca a haladás kerékkötői ellen

Megemlékeztünk a régi HÍD barátairól, most talán emlékezzünk régi a ellen-
ségekre is. Eldőlt a harc és a romantikus iskola hősrégi szerint, a győztes hadve-
zér visszaadja legyőzött ellenfelének a kardját, mintha csak mondaná: jól gyilkoltál
te is, barátom, itt a kardod, folytasd több szerencsével...

Őszintén szólva, ez a nemes gesztus nem tetszik nekem és én nem adom visz-
sza a kardot a legyőzött ellenfélnek, akit ma sem becsülök többre, mint akkor, s
akiről azt sem hiszem, hogy a vereség után revideálta volna álláspontját. A törté-
nelem mást tanít, akár Spanyolországot nézzük, akár Guatemalát. És mikor a HÍD
régii ellenségeiről beszélek, akkor is csak a régi barátokra gondolok, régi harcaikra,
fiatal kedvükre.

1936-ban megváltozott a HÍD hangja. Ezt az új hangot ugyan ki is vette vol-
na észre először a HÍD ellenségei közül? Természetesen a klerikális reakció vajda-
sági magyarnyelvű orgánuma, a noviszádi Reggeli Újság. 1936 szeptember 22-én
jelent meg az első nagyobb hírlapi támadás a HÍD ellen: „Így is lehet írni? ... —
A szubotícai „Híd” véleménye a reakciós papokról, úri ebekről és az igazi kultú-
ráról” — cím alatt. A lármás cím — természetesen — hazudik. Nem a Híd mon-
dott véleményt az „úri ebekről”, hanem Shelley, az angol irodalom egyik legna-
gyobb alakja, akinek „Ének Anglia férfiaihoz” című versét közölte a HÍD. És
Shelley ebben a versben semmivel sem mondott többet, mint akár Petőfi a „dicső-
séges nagy urakról” — de persze, ez is sok volt a Reggeli Újság cikkírójának, aki,
íme, sietett kiállani Anglia lordjaiért. Shelley ugyanis így énekelt:

*Ó, Anglia férfiai!
Miért szántsunk a lordokért
és miért szőjjünk új ruhát
zsarnokainknak?*

A Reggeli Újság cikkírója nem helyesli, hogy Anglia férfiai esetleg nem
szántanak a lordokért és azok, esetleg, kénytelenek lesznek régi ruháikban megje-
lenni a R. U. nagy nyilvánossága előtt. De nem csupán ez fáj, sőt, elsősorban nem
ez fáj a cikkírónak.

Azt írja ugyanis, és mindjárt a legelső sorokban, hogy: „a Híd alapítói va-
lóban jóhiszemű és tehetséges fiatalemberek voltak, de a Népkör feloszlata után
egy Simokovich Rókus nevű szakszervezeti tag lett a folyóirat felelős szerkesztője
és kiadója, Simokovich úr pedig sietett élesen elkanyarodni attól az iránytól, amit
a Híd alapítói és első munkatársai képviseltek.”

Hiszem, hogy a Híd olvasói megértik, mennyire felháborította a cikkíró,
hogy egy „szakszervezeti tag” merészkedett átvenni a Hír szerkesztését. Szakszer-
vezeti tag... ez a mondat tájtézik, ez a mondat köpköd. Hogy is mer egy szak-
szervezeti tag beleszólni az irodalom magasztos ügyeibe?! Hiszen az, hogy valaki
„szakszervezeti tag” — munkást jelent, dolgozót, és egy dolgozó igenis szőjje az új
ruhát a lordoknak és a szerkesztő uraknak, és ne siessen élesen elkanyarodni attól
az iránytól, amelyet a R. U. és szerkesztői képviseltek.

Hát ez fáj a szerkesztő úrnak, akinek nevét itt olvasom a cikke alatt, de
még nem szántam rá magam, hogy akár egy pillanatnyi halhatatlansághoz is hoz-
zásegítsem.

És még más is fáj neki.

Azt írja: „Legutóbbi számának főcíkke Spanyolországról szól. Ez most hálás
téma, ilyen ziccert nem lehet kihagyni egyetlen irodalmárnak sem...”

A cikkírónak nem tetszik, hogy a Híd szerint „minden ellenforradalom haza-
áruló”, holott a cikkíró is jól tudta, hogy Franco német és olasz csapatokkal, német

és olasz repülőgépekkel, ágyúkkal és pénzzel harcolt a „nemzeti” Spanyolországért. A cikkíró szerint ez nem hazaárulás, amint szerinte az sem volt hazaárulás, hogy Horthy a román imperializmus hadseregével harcolt a magyar munkásság ellen. Nem, ez szerinte nem hazaárulás és ő a „szegény spanyol nemzetieket” sajnálja és a „sok-sokezer vértanút”, és a cikkíró siratja a „ronggyá lőtt spanyol zászlót” (akkor még nem diadalmaskodtak Franco spanyol nemzeti németjei és olaszai) — viszont nem sajnálja és nem siratja a spanyol munkások és munkásasszonyok tízezreit, holott a félfasiszta magyar kormány akkori miniszterelnöke, gróf Teleki, körülbelül abban az időben (valamivel később) jelentette ki a magyar parlamentben, hogy „Spanyolországban csak minden második embernek van cipője”. A cikkírót azonban nem érdekelte a spanyol cipőkérdés, inkább a spanyol papok és apácák és a „klerikofasiszta” (idézőjel a cikkírótól) irány minden híve...

A cikkíró megállapítja, hogy „ha az ember így átlapozza a Híd cikkeit, szinte a kétségbeesés szélén kérdi magától, mi az hát, ami szép és nemes volna ezen az ostoba világon, mi az, amiért érdemes élni?” (Talán — a lordok új ruháiért?)

Aztán megvigasztalódik. Közli az olvasóval, hogy a magyar nép „ezeket a világboldogító eszméket” nem fogja „megérteni” és nem fogja „bevenni”. Szinte azt hinném, hogy a cikkíró — tévedett.

Azonban nem csupán a Reggeli Újság kissé tompagyú cikkírója nem tudta „bevenni” a Híd eszméit. Sokkal harcosabb, sokkal elkeseredettebb, aljasabb és veszélyesebb ellenségei is voltak a Hídnak — Nagy Iván és a körülötte csaholó nem is titkos fasiszták. Nagy Ivánék a hazug és a legaljasabb propaganda minden fegyverét felhasználva, valóban érték el sikereket és éppen a magyar nép legkoldusabb rétegei között is, akiknek, persze, földet is ígértek a majdani „felszabaduláskor”. Hogy az ő földosztásukat hogyan gondolták, később aztán meg is mutatták. Albrecht főherceg úr öfenségének osztottak ki tízezernyi holdakat...

Ez azonban később volt. Akkor még, természetesen, hazug „szocialista” jelszavakkal dolgoztak, persze „nemzeti szocialista” jelszavakkal és ma már nem kell külön is megállapítani, hogy azt, ami bennük nemzeti volt és szocialista volt, kitől tanulták. Ők „a magyar nép minden egyes tagjának a legmagasabb szellemi fokot és legnagyobb anyagi jólétet” ígérték. („S z á m o t a d u n k” 1940.)

Ez a „Számot adunk” összefoglalást kíván adni a jugoszláviai magyar sajtóról és amíg a többi 14 sajtótermékkel összesen mintegy kilenc oldalon foglalkozik — a Híd és a Híd-eszmék elleni támadásnak hat oldalnyi helyet áldozott. Ez, bizonyos fokig, elismerést is jelentett — Nagy Ivánék jól ismerték a Híd-eszmék legyőzhetetlen erejét...

A Híd ellenségeiről beszéltem, de gondolatban a Híd barátainak kezét szorítottam meg újból. Nagy harcok, nagy tanulságok után — nagy harcok, nagy tanulságok közepette...

Sinkó Ervin

Egy regény regénye (Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(11. folytatás)

Június 28.

Moszkva, június 27.

Kunnal a randevú nem jött létre. Oly rosszul van, hogy tán beszállítják a Kreml-kórházba. De kifejezetten üzeni, mégis próbáljam meg, hívjam fel holnap.

Kurella helyteleníti, hogy semmit sem teszek a Rolland-nal való találkozás érdekében. Engem azonban leküzdhetetlenül elriaszt, hogy itt verik a nagydobot és fújják a trombitát, ez a fülsiketítő láрма, amit itt Rolland itt-tartózkodásával kapcsolatban csapnak. Megdöbbenő, mennyire nem tudnak mértéket tartani az oroszok. Volna mit írni Romain Rolland látogatásával kapcsolatban, Romain Rolland-ról magáról s ennek a látogatásnak a történelmi értelemben vett szimbólikus jelentőségéről. Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy az európai intellektus egyik legrepresentatívabb képviselője élete végén reményért, hitért és új megismerésért a győzelmes proletariátus, a szocialista Szovjetunió, az egész polgári civilizáció forradalmi negációjának az országába vette útját. Sok mindent lehetne és kellene ezzel kapcsolatban megírni. Ellenben értelmes emberi szó helyett pohárköszöntők vezércikkekben és cikkekben, pohárköszöntők, melyek valóban részeg emberekre emlékeztetően tobzódóan a superlatívusokban. Ezeket az egymást túlkiabáló frázisokat olvasva a világirodalomnak nincs nagyobb költője, és Sztálinnak nincs nagyobb tisztelője, bámulója, hódolója és katonája, mint Romain Rolland. S a legizléstelenebb a mód, ahogy Romain Rolland-ból személyszerint Sztálinnak csinálnak trófeumot. Romain Rolland-ról írva egyre Sztálint emlegetik, de úgy, hogy a neve mellé valamennyi újság valamennyi cikke kirakja az összes, úgy látszik már szertartásszerűen kötelezővé vált epitheton ornans-t, melyek között legújabbban a forradalom kormányosán s a többen kívül mind gyakrabban megjelenik a semmiképp se marxista szellemből született kitétel is: „osvoboditelj celovečestva” (az emberiség felszabadítója).

Az újságokban tucatjával megjelenő fényképfelvételekből látom: Rolland csontos, sovány, magas aggastyán, aki ezekben a forró nyári napokban is fázósan húzza össze a pelerinjét és a fényképezőgépek, meg körülötte nyüzsgő emberek között kissé kiábrándult, ijedten mosolyog. Igen, sokat adnék érte, nagyon sokat, ha csak tíz percig is ülhetnék vele szemben nyugodtan, sőt ha csak pár szót is válthatnék vele, de inkább hagyni fogom, hogy visszautazzék Villeneuve-be anélkül, hogy valaha is találkozzunk, semhogy egy legyek azok közül, akik cibálják, fásasztják és megakadályozzák, hogy egyáltalán bármit is lásson és halljon — a látványosságoktól és a körülötte tomboló lármától.

Nem igaz, hogy csak az az ember nem szereti a mesterségét, aki kotnár benne.

Beszélgetés Silvióval. Párisba készül egy hónapi szabadságra. Itt elhalmozzák technikai munkákra szóló ajánlatokkal, mert a diplomája szerint ez a foglalkozása s mert minden jel szerint mint technikus csakugyan jó szakember is. Ő azonban ezt a használhatóságát lerázhatatlan rabláncnak érzi. Mióta ismerem, „alkotó munkáról” fantáziál s erről úgy beszél, mint valamiről, ami ellentéte az ő polgári szakmájának, melyről annakidején diplomát szerzett — diplomát, mely fogvatartja. Ez elől a diplomája elől, az „alkotó munkát” keresve jött ki több mint egy éve Moszkvába, ahol nyomban technikus specialistaént adtak neki állást. Közel se engedték semmiféle „alkotó munkához” vagyis — mert Silvio számára ez lett volna az alkotó munka — filmrendezéshez. Most az a terve, hogy Párisból egy hónap múlva francia újságíró minőségben fog ide visszatérni s mint ilyen fog itt új elhelyezkedést keresni, csakhogy valami módon végre egyszer messze, lőtávolon kívül kerüljön a diplomájától, illetve szakmájától. Nem rossz novellatéma: egy ember, akit üldöz a diplomája. S a novellának meglehetnének a mélységei: alkalom lehetne megpendíteni egy problémát, az embernek a lázadását a modern kényszer ellen, melynek neve az egyoldalúság, a sokrétű egész embernek a redukálódása egy specializált szakmai funkcióra.

S míg erről elmélkedem, sóhajtván jut eszembe: ha most nekem bármiféle diplomám, bármiféle társadalmilag használható szakmám volna, ha akármilyen hasznos és okos dologhoz csak egy kicsit is értenék, csak tízedannyit mint például Silvio, földhöz vágnám a telefónt, hagynám fenébe Jonovot, Apletint, Dimitrevszkit, Borkot Arosovval az élükön, hagynám őket, és lehet, hogy egyszerre új ember lennék, normális ember a normális szovjet emberek között. Ki bántja M.-t, aki megy a munkájába és nagyon meg van elégedve azzal, hogy végre dolgozhat?

Szovjetunióban az én eddigi tapasztalataim szerint — ellentétben Barta Sándor megállapításával — mindenfajta ember közül a legkevésbé emberhez méltó feltételek között az író mozog — egyszerűen azért, mert szerkesztőknek, kiadóvállalati vezetőknek és lektoroknak nevezett puhányoktól függ, nekik van kiszolgáltatva s hozzá még életre-halálra, a szó szoros értelmében életre-halálra, mert tőlük függ, hogy hagyják-e felfordulni éhen.

Dédelgetik az írókat? Igen, ez is igaz. Engedélyt kaptam, hogy amikor akarok, M.-vel együtt az írók házában étkezhessünk. Ott csakugyan kellemes helyiségben, jó kiszolgálás mellett és igen

jól eszik az ember, bár persze sokkal több pénz kell hozzá, mint amennyi nekünk van. Akinek azonban kinyomatják a kéziratát, annak itt bőven van pénze, bővebben mint akárhol másutt, de ahhoz, hogy kinyomtassák a kéziratát, vagyis ahhoz, hogy dédelgessék az író, annak először is keresztül kell mennie kiadóhivatali és szerkesztőségi elő- és fogadószobák labirintikus purgatóriumán, amelynek én eddig még mindig csak a közepén vagyok s amely purgatóriumról még egyáltalán nem tudhatom, hogy nem bizonyul-e számomra a pokol előcsarnokának.

Ez utóbbi költői asszociáció Borkkal kapcsolatban támadt bennem. Őt ugyanis végülis mégis sikerült telefonhoz kapnom s tőle a következőt hallottam: minthogy Kun Jonovval és nem övele beszélt, ő csak magánemberként és nem hivatalosan értesült arról, hogy Kunnak az „Optimisták” című kézirrattal kapcsolatban* a véleménye pozitív. Ahhoz, hogy ő hivatalosan tudomást vehessen arról, amiről magánemberi minőségében már tud, neki Kun sajátkezű írásos nyilatkozata kell. „Schwartz auf Weiss” — így mondta Bork elvtárs.

Ugyanaznap este.

Kunnál ma délben. Nekem már kínos, hogy ennyit terheltem, de ő, noha szembetűnően beteg, nem hogy nem veszi rossznéven, hanem amint beléptem hozzá, elébem jött, figyelmesen néz a szemembe és már mosolyogva le is ültet a mindig legkülönbözőbb budapesti újságokkal és folyóiratokkal megrakott íróasztalával szemben. S amint közlöm vele, hogy mit beszéltem Borkkal, ő be sem várva, hogy befejezzem, bólint:

— Szóval bumaskát akar — s nyomban papiert tesz maga elé s írja a Vegar-nak — ő mondja meg, hogy Bork szekciójának ez a hivatalos címe — Verlag ausländischer Arbeiter — a levelet s mielőtt beborítékozza, odanyújtja nekem: — Jó lesz?

A levél pár sor csak. Úgy politikai, mint művészi szempontból helyesnek és szükségesnek tartja, hogy az „Optimisták” német nyelven is megjelenjen és pedig mielőbb. Így írja: német nyelven is.

Miközben aztán a levelet leragasztja, az íróasztal egyik sarkába mutat. A „Za rubezsom” szerkesztőségének a borítékja fekszik ott. Kun mutatja: a „Za rubezsom” kéri a jóváhagyását, hogy közöljön-e az „Optimisták”-ból egy szemelvényt. Egészen tíz gépelt oldalról van szó s beküldik orosz fordításban.

— Ma kaptam s holnap már visszaküldöm neked az áldásommal. Hanem jó hogy itt van — folytatja — már a multkor meg akartam mondani. Azt hiszem, jól tenné, ha a „gyöngébbek kedvéért” előszót írna a regényéhez. Sajnos sokan vannak. Nem a magyar kiadáshoz kell az előszó, de a többi nyelven, különösen az orosz nyelven megjelenő kiadáshoz. Gondolkozzék a tanácsomon.

Eddigi moszkvai tapasztalataim is már meggyőztek róla, hogy ez a tanács nagyon helyes s mindjárt megígértem, hogy megfogadom.

Kuntól egyenest Borkhoz mentem. Azt mondta, miután a levelet elolvasta, hogy most már semmi akadály a kiadásnak. Elkérte a telefonszámomat. Két-három nap múlva fel fog hívni, hogy eljöjjenek aláírni a szerződést.

Kurellától hír Romain Rolland-ról. Kurella hívta fel Romain Rolland feleségét, aki közölte vele, hogy férjével pár napra kimennek Gorkij

villájába, hogy ott pihenjék ki a moszkvai napok fáradalmait. Kurella nem érti, mért nem akarom felhívni Romain Rolland-t telefonon.

Kunnál a Kominternben találkoztam Rákosi Zoltánnal. Szelid ember benyomását kelti, szerény és rokonszenves. Azt mondja, egész nap telefonálgat, hírt vár a testvére póréről. Ma kellene a tárgyalásnak lenni Budapesten, de némelek szerint már 24-én elkezdődött. Különös, hogy Rákosi Zoltán még ennyit se képes megtudni Moszkvában, holott a Szovjetunióknak követsége van Budapesten.

Június 29.

Natalija Ivanovna tegnap késő este elhozta az én autobiográfiám orosz fordítását. Kiderült, hogy Natalija Ivanovna forradalmisága, melyre én egész teóriát építettem, a zárt világnézet és az ebből fakadó korlátoltság és erő teóriáját, teljesen hamis. Ellenben aki ebben az esetben nem tévedett, az Steiner volt. Steiner azt mondta, hogy ő ugyan nem látta Grivcovnak ezt a tanítványát, de ismeri ezt a hangot és ez a hang a „forradalmi képmutatás” illetve képmutató forradalmiság hangja. Hihetetlenül könnyen esik tévedésbe az ember itt, ha következtetéseket von le abból, hogy mit mondanak az emberek.

Talán az is elősegítette nagyobb őszinteséget, hogy most nem a Voksz előkelő vendégeként előkelő hotelben, hanem itt a Trubnjaján bútorozott szobában, falak között fogadom, melyek láthatóan tanúskodnak az éjre macskatul megismétlődő vérengző poloskavadászatról.

„Très hardi” — mondta most a kéziratra, melynek fordítását átadta. Très hardi — s ezúttal ezt a megállapítást az én vakmerőségemről semmiképp se a felháborodás hangúlyával, hanem hangjában csaknem elismeréssel vegyülő s együttérző aggodás egy árnyalatával közölte velem. Mintha voltaképp kedvére volna, hogy akad valaki, aki így odamondja „nekik”. S a „nekik” Natalija Ivanovna számára nyilvánvalóan a forradalmárokat, a győzteseket jelenti. Hogy ami őneki „ők”, nekem azok annak az ügynek harcosait jelentik, melynél semmi se nőtt jobban a szívemhez és hogy épp ezért merek ellentétben övele, őszintén, legbelülről írni olyan dolgokról, amikről ő azt hiszi, hogy azokról csak hazudni vagy hallgatni szabad, ezt azt hiszem, nem fogta fel. Natalija Ivanovnáról, aki előbbi találkozásunknál látszólag hevesen vetette szememre, hogy tiszteletlen vagyok a forradalommal szemben s hogy elidőzők Vén András halálánál, holott az csendőr volt — most megtudom Natalija Ivanovnatól, hogy az apja a cári Oroszországban csendőrtiszt volt — és hogy ő maga egészben véve egy szegény kis bogár, se barát, se ellenség s mást nem akar, mint lehetőleg vigyázni, hogy valahogy senkinek a talpa alá ne kerüljön. Borisz Alekszandrovicsról, azaz Grivcovtól is hozott üdvözlöt, de üzenet is: mint-hogy én ragaszkodtam hozzá, hogy a „Szemben a bíróval” orosz fordításban minden kihagyás nélkül az „Europe”-ban megjelent szöveg legyen, ő, Borisz Alekszandrovics nem vállalkozik arra se, hogy ő vigye el bármiféle szerkesztőségbe. sőt — erre aztán már csakugyan azt kell mondani, hogy tomboló óvatosság — még arra se hajlandó, hogy ő adja oda Gorkij számára Krucskovnak, Gorkij titkárnak.)

Amint Natalija Ivanovna elment, este tizenegy után, N. és én elvittük Kurellának a „Szemben a bíróval” orosz fordítását. Grivcov helyett maga Rolland fogja átadni s nem Krucskovnak,

hanem magának Gorkijnak. Ma egyébként az „Izvesztijában” nagy fénykép jelent meg: Ro-main Rolland a feleségével J. V. Sztálinnál.

Az „Izvesztijának” ugyanebben a számában olvastam a hírt: újabb japán provokáció a mandzsu—orosz határon.

Itt van, mindinkább fenyegetően itt az új háború, már az árnyékában, már a félelmesen sűrűsödő felhője alatt folyik, s csak látszat, hogy békésen folyik tovább itt az élet. Ezt az életet, ennek az itteni életnek minden megnyilvánulását s főleg az olyat, ami legkevésbé lelkesítő, csak akkor lehet helyesen érteni és méltányosan értelmezni, ha ezt a mindinkább közeledő veszedelmet nem tévesztjük szem elől. Az ami itt megvalósulni akar s ennél fogva az is, ami ma itt van, mint a megvalósulandónak előfeltétele és burka — ma nincs az emberiségnek kintse, mely ennél inkább kincs és félténivalóbb. Elég Budapestre, Berlinre, Rómára, de egyáltalán a szovjethatáron kívüli világ bármely centrumára csak gondolnom is, hogy ráeszméljek: szerencse és személyes, legszemélyesebb — és kötelező — óriási szerencse mindenki számára, aki ember, hogy van az a példátlan hatalom, amit Szovjetunióknak hívnak s aminek a tökéletlenségei úgy tudnak fájni mint saját testemen ejtett seb, az egyetlen hatalom ma a világon, melynek minden ügyét az ember, épp mert ember, a maga személyes örömének — és fájdalomának érezheti! Egy világban, ahol mindenütt másutt fegyvere és hatalma csak zsványoknak van, ebben a világban van egy tankokkal, repülőgépekkel, hadihajókkal felszerelt hadsereg, proletárhadsereg, melynek egyetlen célja, hogy eltüntesse a föld színéről a zsványtság minden fajtájának még emlékét is, minden erőszakot, minden hadsereget, önmagát is. Ma nincs más keze az ember emberi jövőjének, mint egyedül és kizárólag ennek a hatalomnak, ennek a proletárhadseregnek a léte. Nem lehet eléggé szeretni, nem lehet eléggé szolgálni a reménynek ezt az egyetlen hordozóját és a remény megvalósulásának ezt a ma egyetlen kezését.

Csakhogy... csakhogy, barátocskám, le kellene vonni ebből a gyakorlati következtetéseket. Ha így van — és biztos hogy így van —, mért nem építesz az építőkkel és lelkesedsz a lelkesekkel? Mióta itt vagy, mért nem írsz jóformán semmi mást, mint ezeket a naplójegyzeteket? Mért nem dolgozol? Mért nem írsz? Ha már nem ujjongva, ha már nem is a boldogságtól, de legalább a hitről és úgy, hogy másokban is élmény-nyé, ennek a szovjetvalóságnak a lelkes szeretetével gyűljön másokban a te hited?

A kis cikkkel, amit az „Europe”-ban Rákosi pörével kapcsolatban írtam, Rákosi öccsét, Zoltánt mintha személy szerint lekenyereztem volna. S én csak szégyelem magam, hogy milyen kevés az, amit dolgozom, amit teszek. Rákosi Zoltán egyébként találkozni akar velünk, felesége is meg akar velünk ismerkedni. Elsejében állapodtunk meg s mint ahogy az itt szokás, este tízre. Akkorra meglesz tán az ítélet is a bátyja pörében. Itt van Priacel is, aki újságíróként jelen volt a pesti bírósági tárgyaláson.

Muzsikaszó hallatszik fel ide hozzám. Moszkva készül a holnapi nagy tornáünnepélyre, ahogy itt nevezik: fizkulturni parad-ra. Az éjjel, hogy Kurelláéktól indultunk vissza, haza, a Tverszkáján fürdőruhás fiatal nők csoportjait futottak az úttesten — tréning az ünnepélyre. Olyan komolyan, mint ahogy a kultúrparkban a szovjet-csehszlovák szerződést magyarázták vagy a nyu-

gati táncokat tanulták. De egy-egy csoportból időnként frissen csendült fel a nevetés is. S az ember akkor valósággal hálásan állt meg, hogy hallgassa, míg csak el nem hal a vidám hang az éjszaka is népes utcán a sok világos ablak alatt.

5. A vidám élet és a köszönet.

Moszkva, 1935. július 2.

Három nap után, csak hogy valamit tegyek, hogy meglegyen az illúzióm, hogy valamit tessek, sorba feljegyzek mindent.

Ma megint egyszer szinte orvul rámtámadt s mint barmot a jól irányzott taglóütés, alaposan leterített valami nyilván már leselkedő depresszió. Régi ismerős. De mit keres itt, Moszkvában, hogy jöhetett ide is el, utánam? Akárhogy is, itt van, ez a depresszió itt van rajtam, a válamban, a szemhéjamban, a karomban érzem mint valami végső fáradtságot. Legszívesebben eleresztenék mindent. Akkora s olyan ernyedtt fáradtság ez, hogy, úgy érzem, még akkor is hagynám hogy csüggjön tétlenül a kezem, ha tudnám, hogy így magát az életemet hullajtja el a szétnyíló markom.

Hol kezdjem? Silvio elutazott Párizsba. Felhatalmazást hagyott nekem itt, hogy megkaphassam a pénzt, amivel neki a „Dorozsnoi trusz” tartozik. A kihevült arcú, fiatal, piroskőrű pénztárosnő olyan számológéppel számol — egymás alá rakott rudakon, melyeket egy keret fog össze, tíz-tíz fekete fagyoló — mint amilyet utoljára elemista koromban az apatini iskolában láttam. Megnézi a felhatalmazásomat, útlevelemet s az útlevélen minden pecsétet. Közben mellettem és mögöttem, igen kis helyiségben vagy huszan tülekednek és lármáznak. A pénztárosnő visszaadja papírjaimat, mind rendben van, mondja, de nincs pénze a kasszában. Menjek az igazgatóhoz. Sikerül megtalálnom az igazgató ajtaját, mely előtt sorba kell állni. Mikor rám kerül a sor, a szobájában még több ember van, mint az ajtó előtt volt s látom, fejtelenség, kavargás közepette az íróasztalnál egy primitív ember, aki izzad és teljesen tanácstalan. Minden két percben szól a telefonja, egy ideig hagyja, hadd csengjen, de aztán mégis leveszi a kagylót és most nem az emberekkel, hanem a telefonba kiabál. Végre sor kerül rám. Mindent elmondok, azt is, hogy a pénztártól küldtek hozzá. Szidja a pénztárosnőt. Mit küldi hozzá a feleket?

— A bank nem ad pénzt. A munkabéreket se tudom kifizetni. Nem tudom, ha felakasztanak se tudok fizetni — mondja magából kikelve nekem, de egyben a többieknek is, akik legnagyobb részét számlákkal szintén pénzért jöttek. Az ajtóban valami portásféle, aki ebben a lármban a falnak támaszkodva végtelen békés arckifejezéssel hajtja oldalt a fejét és az a gyanúm, hogy szundikál.

— A magyarázat az — világosít fel a házigazdám, akinek elbeszéltem, hogy nem kaptam pénzt —, hogy a trösztöknek az év elején kell bejelenteniök, minden egyes tételt pontosan megnevezve, a pénzigényeket. Ha év közben valami előre nem látott kiadás merül fel, az az igazgató baja. A banktól nem kap rá pénzt. Azelőtt a trösztök csak úgy szórták a pénzt; most az állam fegyelemre szoktatja őket.

A házigazdám zsidó, Münchenben tanult. Ismerte Bebelt és az öreg Liebknechtet. A munkásgyűléseken, ahol ők beszéltek, ha csak tehetette, ő is ott volt. Ma hatvanöt éves. Az egész

forradalmat Moszkvában élte át. Azt mondja: a forradalom véresebb volt és sokkal nehezebb s még ma is sokkal nagyobb árat kell érte fizetni, mint ahogy ő azt gondolta fiatalkorában. Azt mondja: nem tudott és nem tud bolsevik lenni azért, mert a szocializmus is — így fejezi ki magát — a szocializmus is a gyakorlatban kegyetlen és rengeteg igazságtalansággal jár együtt s ami a legrosszabb: nagyon sokszor szívtelen az emberekkel szemben. De azt mondja: ha Szovjetországot megtámadják, ő is elmegy háborúba, hogy megvédje.

Sokszor vagyok itthon, egyedül s lévén neki szabadnapja, bekopog hozzám s beszélgetünk. Arról, hogy milyen nehéz éveket élt át s hogy ma is még milyen nehéz itt az élet. Nem magáról beszél: feleségével együtt ő megkeres havi 500 rubelt s ehhez hozzá most még azt is, amit mi fizetünk a szobáért. Ők valahogy megvan-nak még. De az üzemben, ahol dolgozik, a gép-író nő havi fizetése 125 rubel. S egy vasúti munkásnak, akinek nincs kvalifikációja — „cserni rabocsi” — havi 64 rubel a keresete. Ami öt il-leti, neki nem volna kedve még ha lehetne se, nyugatra menni, de még ebben a korban is va-lahova elmenne, ha lehetne: Palesztinába. De nem lehet. A cionizmus itt meg van tiltva.

Hallgatom és a szemem előtt ott táncol az óriási betűkkel kirajzolt jelszó, melyet a „fisz-kulturni parad” napján száz és ezer rudakra tű-zött nagy Sztálin-portré áradatában a fejek felett az egyik gyár munkásai hordoztak a menet élén átvonulva a városon.

„Szpaszibo tovarisu Sztálinu dlja csasztljiju vsziznj!”

Ostobaság és aljasság, amilyenre csak ellen-ség képes, a forradalom bűnéül róni fel, hogy a Szovjetunióban az emberek óriási többsége ret-tenetesen lakik, nagyon rosszul időzködik és nem eszik eleget. Gyűlölködő, mindenre elszánt ellenségtől körülfárt, ostromolt vár védelmezői-nek bűnül róni fel, hogy a várban nehéz az élet? A várbeliek büszkén mutathatnak rá, hogy az ostromlott vár napról napra bevehetlenebb és hogy mi minden az, amit a bekövetkező nagy győzelemnek ezek a kovácsai mégis, mindennek ellenére itt nap nap után építenek és teremte-nek. Sose látott óriási erőfeszítés, melyből gyerektől az aggastyánig mindenki kivette és kive-szi részét s melyre mindnyájan büszkék lehet-nek, büszkék az állhatatos harcok öntudatával.

De miféle jelszó ez a köszönet Sztálin e-lytársnak, ez volna forradalmi jelszó? És miféle bánásmód az emberekkel, akik épp azért érdem-elnék bámulatot, mert kiáltó nélkülözéseik el-lenére, egyre újabb nehézségek között is kitar-tanak a nagy eszme nagy célja mellett — ezek-ke a rongyokban járó, alig jól lakó emberekkel azt mondatni: huj, huj, lakodalom az élet?

Mon dat ni — mert ha valamit tudok, hát azt már igazán tapasztalatból tudom, hogy itt egy ilyen jelszót ekkora betűkkel nem ír-nak százezrekre menő tömeg zászlajára egy ember vagy egy csoport egyéni elhatározásából. A Szov-jetunióban hivatalos felső jóváhagyás, sőt ren-delet nélkül egy betű, egyetlen ékezet sem lát napvilágot. Jó lett volna hinni, hogy ebben az esetben mégis csak valami túlbuzgó, arcátlan hízelkedési kísérletről van szó. Az ilyen felte-vést alaposan megcáfolta, hogy azóta, mintegy varázsütésre házak falán, villamoson s ma már a boltban is, ahol a kenyeret vettem, nagy és kis nyomtatott falragaszok ennek a „szpaszibo”-nak a szövegével öklözték a szemem.

BEKÖSZÖNTŐ

Hóvirág a kertben

*Hogy szeret valaki?
Nem tudom. Meglehet.
Most ez nem is fontos.
Csak üres lelkemet
szeretném bevetni,
a kifagyott kertet.*

*Ettől a tavasztól
sem várok már sokat,
emberibb az álmom,
szeretném
ha szerelmes lennék,
csak egy csöppet, kicsit,
csak egy hóvirágnyt
s hogyha rámköszönnek
az orgonás esték,
csak egy kicsit fájjon,
hogy a virágokat
előlem lenyesték.*

Töredék

*Láttál már nagyszemű barkát a hegyen?
Virágzó almafát a dombokon?
Láttál már mosolygó ifjút,
amint gyengéden tűzte fel
lánykája blúzára a virágot?
Megérted-e,
ezt a gyönyörű szép világot?*

BERKI ILONA

Mindig úgy képzeltem, hogy csak a szocializ-mus ellenségei becsülik alá a tömegek ítélőké-pességét. De lehet-e az ilyen jelszóról azt állí-tani, hogy az nem a tömegek ítélőképességének narkotizálása s nem is a propaganda, hanem a reklám legalantasabb eszközeivel?

Látogatás Rákosi Zoltánnál. Szerinte Sztálin-nak ez a kultusza reálpolitika, a pártnak van rá szüksége — szerinte a tömegek adott alacsony szellemi színvonala teszi szükségessé, hogy a párt ilyen eszközökkel adjon a saját tekintélyé-nek mágikus jelleget. De hogy lehet akkor — kérdem én — remélni, hogy a tömeg felemel-kezik majd egyszer erről az alacsony szellemi színvonalról?

Most már nincs időnk ezen dolgozni — mond-ja Rákosi Zoltán. — Minden nap kitörhet a há-ború. S háború esetére szükség van egy minden kétséget kizáró, minden kétséggel szemben im-múnis, megközelíthetetlen tekintélyre.

Célkitűzés, melynek érdekében egyetlen sort se volnék képes írni, még ha belátnám is, hogy a reálpolitika szempontjából feltétlenül helyes célkitűzés. Ezt gondoltam és mindjárt meg is vallottam szomorúan.

— Nem is kell, hogy maga írjon — feleli nevetve Rákosi felesége, szintén igen rokonszenves, közvetlen lény, gyermekorvosnő, docens az egyetemen. — Elegen vannak, akik erre a feladatra vállalkoznak.

Rákosi Zoltán szakmája az elektrifikálás. Gyönyörű dolgokat beszél a munkáról és az eredményekről. Referátumra készül, az akadémián fogja megtartani. És újra átélem, hogy minden jó szakember összehasonlíthatatlanul érdekesebb itt, mint egy a még közepesnél is tehetségesebb író. Közben ugyanis elolvastam Barta Sándornak a „Nincs kegyelem” című regényét. Pártirodalom s még csak nem is a rossz fajtából. Helyenként, anyagánál fogva még érdekesebb is. S mégis. A jobb pártirodalom is, mint amilyen ez, legjobb esetben érdekes, de egészében mégis sivár. Nem boldogít. Nem ad semmit a boldogságnak abból a sajátságos fájásából, melyet csak a művészet sajdit meg az emberben.

Mióta itt lakunk a Trubnjaján, nem hagy nyugton egy novellatéma, vagy inkább úgy kellene mondanom: a kívánság, hogy egyszer majd eléggé ismerjem ezt a világot itt ahhoz, hogy meg tudjam írni azt az öregasszonyt, akit napnap után ott látok térdelni a Trubnjajai parkban, mindig egy és ugyanazon a helyen, kezében bögrével, melyről rég lepattozott a máz s valahányszor egy-egy arramenő pénztől megcsörren a bögre feneké, a másik, férfias nagy csontok kezével keresztet vet magára. A nap bármely órájában is mentem át a parkon, őt mindig ugyanazon a helyen látom ugyanabban a pozícióban a bögrével a kezében. Elő időtlen szobor. Lehet, hogy ugyanezzel a meghatározhatatlan-színű, inkább barna, mint fekete, porlepte kendővel a fején itt ezen a helyen így térdelt már 1917-ben, az októberi napokban s talán már akkor is, mikor a cári menetszázadok vonultak itt a frontok felé. (Hallom, hogy Moszkva mellett két olyan falu van, melynek lakosai emberemlékezet óta hagyományosan koldulásból élnek.) Szeretném tudni, szeretném megírni, hogy miként élte át a maga kis életének ebben a ki tudja milyen okokból épp itt kiválasztott szögleteskéjében ez a még ma sem olyan nagyon öreg asszony az utolsó 15—20 év történelmi napjait, mit tud róluk, mennyiben voltak neki is történelmieket, hogyan tükröződtek az ő életében és fejében, illetőleg hogyan s mennyire nem zavarta meg a történelem az ő élete kis, számára azonban végtelenül fontos folyását még anynyira sem, mint a Moszkva folyó fodrozódó tükrét a belevetett kavics. Part — s mennyi az olyan part! —, mely a történelem legviharosabb hullámain is tompán, többé-kevésbé mozdíthatatlan közönnyel veri vissza.

Az emberiség történelme az emberiség nagy tömegeinek tudatán kívül zajlik. Innen a szívósság, mellyel egy emberbogár megpróbál szembeszállni a társadalmi fejlődés törvényeivel. Megismerkedtem Moszkva kellős közepén egy „önálló iparossal”. Utcai suszter. Nem lehet öregebb, mint én, tán csak harminc éves. A „műhelye” az aszfalton kiterítve. Míg a cipőm félretaposott sarkát megfoltozta, helytel kint, mert hiszen harisnyában maradtam féllábammal. Az övén kívül azonban nem volt még egy szék a mustéria számára, de ott volt a ház falának

a kiugró része, azon lehetett helyet foglalni, míg a mester elkészül egyik s aztán a másik cipővel. S közben elbeszélgettünk. Ő ugyan nem külföldről, de — mondja — szintén messziről jött ide, valami messzi, messzi kolhozból, ahol nem tetszett neki az élet. Moszkváig nem könnyen jutott el s itt mindjárt gyárban kellett volna dolgoznia, de az megint csak a kolhozbeli élet lett volna. Nem szereti, ha parancsolnak neki, a legfontosabb, hogy az ember „szabad” legyen, a maga ura. Most az. Konkurenciát csinál az állami cipőjavító-műhelyeknek, ami ne higgyem, hogy könnyű, mivelhogy csak az utcán elfoglalt helyéért havi ötven rubelt kell fizetnie — a kiugró falra való tekintettel szemelte ki magának ezt a helyet, nem a forgalom miatt, mert forgalom Moszkvában mindenütt van — adót is kell fizetnie, havonta kétszáz rubelt. Ami leginkább megnehezíti ezt az „önálló iparosi” üzemet, általában a magánvállalkozást: egész legális úton nem éppen könnyű a magánvállalkozáshoz szükséges nyersanyagot beszerezni. Eddig azonban, hála Isten, baj nélkül sikerült. Szabad ember. S minden jó volna, ha csak a kislánya meg nem betegedett volna...

Nyilván, teljesen homokra épült, irreális egzisztencia ezé a suszteré, aki egyébként, miközben a két térde közé szorított cipőmet foltozta, a balkezevel a nadrágzsebéből kikandikáló fekete kenyérből csipegetett. Ez az ő teljesen irreális egzisztenciája azonban — azért is foglalkoztat — összehasonlíthatatlanul reálisabbnak, szolidabbnak, társadalmilag megalapozotabbnak tűnik nekem, mint az enyém.

Ez az, amit ma megint egyszer éreznem magam s z á j.

Ma reggel, mielőtt M. munkába ment, minden zsebet a lehető legalaposabban átkutatva, meg kellett állapítani, hogy kettőnk vagyónak összege — beleszámítva a kopejkákat is — összesen hat rubelre rüg. Ez persze még nem volna ok a kétségbeesésre. Egy ilyen pillanatnyilag kellemetlen tény és helyzet ellenére, hat rubelles összvagyonnal is az ember a társadalom konstruktív tagjának és erkölcsileg a legszolidabb egzisztenciák közül valónak érezheti magát. Csak épp kicsit komikus, hogy M. és én, akiknek soha legcsekélyebb hajlamunk se volt a bohémiségre, már tizenöt éve úgy élünk, hogy polgári embernek nem könnyű nem összetéveszteni bennünket a született bohémmal. Épp azért hogy ez a helyzet, ez a hazug bohémiség még Moszkvában is hozzánk akar tapadni, ma valósággal dühbe gurultam és amint M. elment, elhatároztam, meglepem azzal, hogy megemberelem magam, túlteszem magam az én abszurd gátlásaimon — s estére, fél hétre, mire ő hazajön, azzal a hírrel lepem meg, hogy rendet teremttem. Rendet teremtek, nem fogom túrni, hogy kiadók meg szerkesztők továbbra is húzzák, halasszák azt, amire most már saját bevallásunk szerint sincs többé semmi okuk, miután mindnyájan megkapták már a Komintern többrendbeli szóbeli és írásos áldását az „Optimisták”-ra. S épp ennek a „hősies” felbuzdulásomban történt elhatározásomnak a következménye, hogy most itt ülök már órák óta keserű szájjal s jobb híján betűkkel narkotizálva magam, folytatva ezt a haszontalan napló-monológot s egyáltalán nem hősnek érezve magam, hanem csak minden ízemben fáradtan. Egyszerűen mint akit nagyon alaposan elnászpágotak. S hozzá még, aki így elpüfölvé, nem is tudja, nem is érti, hogy voltaképp mért verték el, tehát mindennek tetejébe a magam szemében is kissé komikus vagyok.

Kezdem a körutat a „Za rubezsom”-mal. Ismerem magam s ezért úgy találtam, hogy ez pszichológiailag a leghelyesebb. Borknál és Jonovnál erélyesen fellépni és követelni a döntést, ehhez bizonyos benső biztonság s nyugodtabb energia kell. Hozzájuk, tehát a „Za rubezsom” után, a már „befogadott” ember öntudatával és a három rubel helyett — a másik hármat M. vitte magával — száz-kétszáz rubellel a zsebemben fogok beállítani. A „Za rubezsom”, az a legbiztosabb, mert ez a szerkesztőség az, melynek a legszigorúbb mértékkel mérve is minimálisan kockázatos elhatározásához — kis szemelvény közléséhez — a minden rizikót, a legnagyobbat is elhárító biztosítékot sajátkezűleg adtam át. Mikor ugyanis pár nap előtt a szemüveges, kedves és csunya kis Deutsch szerkesztő közölte velem, hogy a Kominterntől még nem kapták vissza a már orosz fordításban beküldött szemelvényt, melyet legutóbbi látogatásomkor ott láttam elintézve Kun íróasztalán, magam mentem fel érte és vittem el a kéziratot a Kominternből Kun levelével és adtam sajátkezűleg a Deutsch saját kezébe. Ő maga is nevetett:

— Most aztán biztos — mondta.

Minden okom megvolt tehát, hogy a „Za rubezsom”-mal kezdjem a körutat. Ott azonban a titkárnő azzal fogadott, hogy ezt a szemelvényt, sőt hogy az „Optimisták”-ból semmiféle szemelvényt se fognak közölni.

— Miért?

— A tovaris politredaktor így rendelkezett.

Deutsch-csal akarok beszélni. Nincs itt. Hol van? Megbeszélésen. Megvárom. Ha akarok, várhatok rá, mondja a titkárnő, de jóakaratián hozzáteszi, hogy az ő véleménye szerint felesleges, mivelhogy Deutsch elvtárs nem tehet semmit a tovaris politredaktor rendelkezéseivel ellentétben. Mégis várok Deutschra. És végül csakugyan meg is jelenik, bevezet a szobájába és felnéz rám, amint egyedül maradunk és nevet. És a vállát vonja. A polredaktor csakugyan így döntött, de épp egy órával azelőtt, hogy én elhoztam a Kun írásos jóváhagyását. Mikor Deutsch megmutatta neki Kun levelét, gondolkodóba esett s azt mondta, elviszi magával a kéziratot, hogy újra „áttanulmányozza”. Ehhez neki idő kell. Azóta tanulmányozza. Egyébként a polredaktor Deutschnak bizalmasan azt is megmondta — s bizalmasan Deutsch ezt nekem el is árulta — miért tiltotta meg a szemelvény közlését.

— Ez a szemelvény s általában az „Optimisták” túlságosan nagy reklámot csinál Kunnak és lehetnek legmagasabb helyen olyanok, akiknek ma ez nincs ingyére — mondta a polredaktor.

Most aztán én nevettem. Mielőtt idejöttem, nemcsak Károlyi, de én is Kuntól féltettem a regényi sorsát — épp, mert igazán minden van benne, csak éppen nem Kun dicsőítése. És most ez a polredaktor, aki attól fél, hogy „lehetnek nek legmagasabb helyen...”, ez a „lehetnek” és a „legmagasabb helynek” a fogalmát a szocialista Szovjetunióban... vagy én kergültem meg, vagy pedig kivételes jószerecsé csak megkerült lényekkel hozott össze!

Hol az a polredaktor? Beszélni akarok vele. Hogy hívják?

Deutsch azonban kereken kijelenti: ez a szerkesztőség belső ügye, neki nincs joga, hogy megmondja, ki a polredaktor.

Konspiráció mint kötelesség a Szovjetunióban?

Megint nevet és vállat von. Ő nem mondhatja meg a polredaktor nevét — mondja —, de legyek élelmes, próbáljam meg megtudni másoktól.

A „Za rubezsom” szerkesztőségét nem úgy hagytam el, ahogy kiterveltem. De ha most már benne voltam, nem akartam megfutamodni. Mentem Borkhoz. Az azt mondta, mikor átadtam neki Kun levelét s ezzel kívánsága szerint most már hivatalosan is tudomásul vehette, amit magánemberként már tudott, hogy pár napon belül felhív, hogy bejöjsek a Vegarhoz aláírni a szerződést. Azóta jó pár nap telt el, tehát nem veheti rossz néven majd, hogy bekopogtatok nála. Szerencsére nem kellett soká várnom. De ez volt az egész szerencse. Azt mondja, hogy mikor meghoztam neki Kun levelét, miattam, aki nagyon rokonszenves vagyok neki, úgy megörült a levélnek, hogy örömeiben elfeledkezett a szabályról, mely szerint a szerződést még se lehet aláírni, előleget se adhat tehát addig, míg nem kap a vállalat valamelyik lektorától írásos véleményyt. Ez persze ebben az én esetemben pusztán formáság s ő, aki már ki is adta a kéziratot olvasásra, biztosra reméli, hogy a lehető legrövidebb időn belül már kezében lesz a lektor írásos véleménye s aztán fog felhívni, mindjárt aznap, hogy aláírjuk a szerződést. Pár nap az egész.

Én azonban elhatároztam, hogy véget vetek a halasztgatásnak s ezért igyekszem, hogy érelyes legyek.

— Pár nap, igen, pár nap önmagában semmi. De nekem relatíve sok, mert három rubelem van s ha talán mégis lehetne, mégis kérném, utaljon ki nekem valamicske előleget annál is inkább mert hiszen a saját szavai szerint a lektori vélemény ez esetben úgyszólván csak formáság.

Azt hittem, illetőleg azt akartam, hogy érelyes vagyok, illetve legyek, valójában most már azt gondolom, kisebb idegrohamot kaptam, mert Bork elvtárs orra elé toltam a tenyeremet a három rubellel. Bork nézi a tenyerem a három rubellel és — ez a Bork szőke német, minduntalan homlokára hull a haja és könnyen pirul — Bork határozottsággal rázza a fejét: neki nincs semmiféle jogi alapja hozzá, hogy nekem előleget utaljon ki.

Dél elmúlt már, ma különösen tűzött a nap, de most már csakazértis, most már nem reményel, hanem inkább azzal az elkeseredéssel, melyről egyszer, még Pesten, Balázs Béla mesélt nekem — diákkorában mindössze tíz krajcárja maradt s azt bedobta Szegeden a Tiszába, hogy „kihívja a sorsot”... (Uramisten, hadd lám, mire megyünk ketten.) Szóval ezzel a sorsot kihívó kedvvel, csak azzal a különbséggel, hogy én már nem vagyok diák, hanem nagyon közel a negyvenedik életévemhez, megizzadva és elfúlva, hogy még hivatalában találjam, amilyen gyorsan csak tudtam egyenest a Gihnek vettem utamat, Jonov elvtárhoz. Volt abban valami önkínzó düh, ahogy odamentem. Hát az önkínzás valóban sikerült — várakozáson felül. Annyira, hogy először csak ámultam, fel se tudtam fogni mindjárt, amit hallottam s aztán éreztem, mint sápadok el és kapkodok levegő után mielőtt csak egy szót is ki tudtam volna nyögni. A Gihnél ugyanis, mert ott is van persze titkárnő, a titkárnő mint régi ismerőssel, közölte velem, hogy Jonov — szabadságra ment. Jonov erről a szándékáról nekem egy hangot se szólt, pedig négy nap előtt beszéltem vele telefonon és akkor azt mondta épp ellenkezőleg, hogy e hónap elején reméli, aláírjuk a szerződést. A

titkárnő most a világ legnyugodtabb hangján közölte, hogy Jonov kéthónapi szabadságra ment és aligha marad más hátra, mint hogy megvárjam, míg visszajön, szeptemberben.

— De csak van, aki helyettesíti a két hónap alatt?

— Hogyne, természetesen.

— Ki az?

Pillanatnyi szünet. Mintha habozna, hogy elárulja-e. S meg is kérdi:

— Mért akarja tudni, hogy ki helyettesíti Jonov elvtársat?

— Azért, mert nem akarok szeptemberig várni. Idegen vagyok Moszkvában, mint az elvtársnő tudja és élnem kell. Ki helyettesíti Jonov elvtársat?

— Tovarisz Aniszimov — hangzik a válasz meglehetősen kényszeredetten.

— Beszélhetek vele?

— Nincs itt, fontos értekezleten van.

— Akkor megvárom.

— De ma egyáltalán nem is jön majd vissza. Legjobb lesz, ha megpróbálja telefonon elérni és megbeszélni vele, hogy mikor fogadhatja.

Így mondta. Megpróbáljam telefonon elérni.

És így történt, hogy ez a mai naplóbejegyzés ilyen hosszúra nyúlt. A Gihltől most már sokkal lassabb léptekkel elindultam haza a Trub-

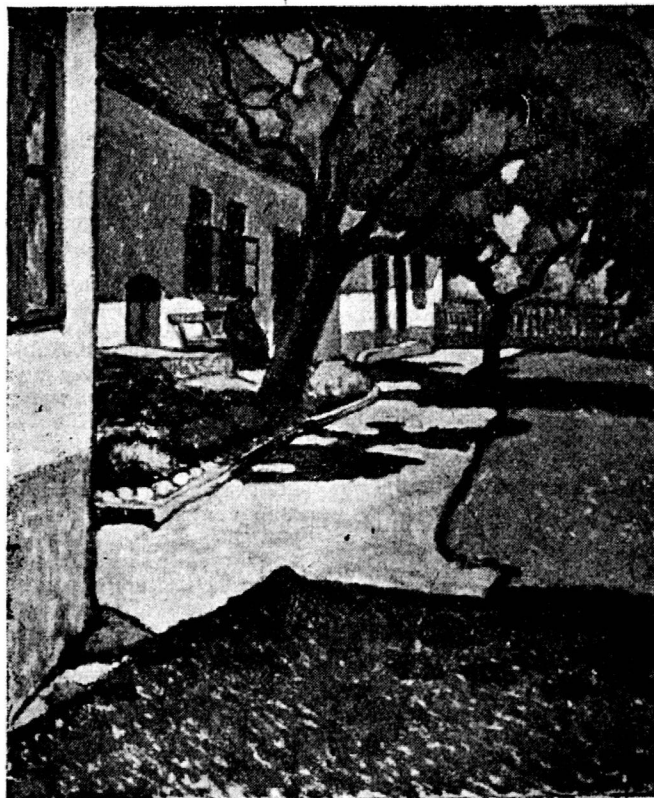
nyájába, a parkon keresztül, ahol ott láttam a koldusasszonyt a bőgrével a kezében a megszott helyen. És ebéd helyett, ami elmaradt, az első koplalás jegyében eltelő moszkvai napot így naplóírással ünneplem.

M. most telefonált a „Sarikopodsipnik”-ból, ahol délután dolgozik, miután délelőtt elvégezte dolgát a rákintézetben. Kérdi, mi újság, mondom, semmi. Ebből is eleget ért. Azért telefonált, mert délután hat óra van most s ő elvégezte a munkáját, de minthogy a poliklinika orvosainak és ápolónőinek este nyolckor értekezlete lesz, mire hazaérne villamoson, mindjárt indulhatnak is vissza, tehát ott marad.

A házigazdám hívott a telefonhoz. Látja, hogy nagyon kínosan érint, amit a telefonon hallok (t. i. mindjárt eszembe jutott, hogy 1) M. éjfél felé fog hazaérni és 2) ellentétben reggeli szándékommal, hogy ma aztán mindent elrendezek, még vacsorával se fogom várni). Megmondom a házigazdámnak, hogy M.-nek értekezlet miatt ott kell maradnia.

— Mostanában pedig már nem igen tartanak értekezleteket — mondja ő. — Azelőtt minden nap így volt, éjfélig tartó értekezletek. Most azonban a „nacsálnik” a felelős, az rendelkezik, legalábbis a gyárakban így van.

(Folyt. köv.)

PECHÁN JÓZSEF

Udvarrészlet

Majtényi Mihály

Szárason és vizen

ÓRIÁSMOZDONY liheg a vinkovci állomáson, közvetlenül a vagonok mellett. Tűztorkát most etetik ketten: az egyik a szenes-kocsi tetején áll, onnan lapátolja át a fénylő fekete szenet, a másik a tűzes kazánba veti, lapátonként a mozdonyeledelt. Rőtörös fény izzik a kazánban, a fény bevonja a mozdonyvezető félig nyitott fülkéjét; most közelről láthatjuk a gépet, amely eddig húzott: vizet vesz és megetetik Bródig. Mögötte egy másik masina türelmetlenkedik: gyerünk, gyerünk!

Az égő mozdony — mert mintha parázlana, olyan most —, a kazán torkában lapátoló fekete árnyalakok csak úgy árasztják a század tűz- és vasromantikáját. Szegény Dante hosszú hónapokat vándorolt, hogy primitív vashámort lásson és az abból kiáradó fényt mintázza a Pokol bejáratának — most kereken mozgó vaskocsik szállítják a tűztorkot. A masiniszta maga kikönyököl a magas mellvérten s lefelé beszélget. Szalmakalapos ember köszön fel hozzá: szaktársa civilben, aki szabadságra utazik. Neptun-karú ember ő is, aki mozdonyokat lendít szédítő utakra, felesége biztos korholja a fülkeablakból: hadd a fenébe a mozdonyokat és vigyázz a kalapodra. De ő csak felkapaszkozik az első hágszóra, arccal felfelébámulva kiáltoz rejtélyes szavakat a kilométerpénzről a szolgálatban lévő kartárs felé. Aki egyszer vasúti volt, csak az értheti meg milyen izgalom is az, utazni a vonaton amikor más hajtja be az indítókart, más füttyürész, más forgatja a lámpát. Mindmegannyi édes, szakmai titok s az otthon százszor ismételt régmegúnt mozdulatok — ha a vasutas kel utasként távoli útra, most az exhibicionizmus szenvedélyes tárulkozását jelentik az ő szemében. Ez vagy én, itt fut az életem, így lesz ha nyugdíjba megyek, így lesz ha meghalok, ha nélkülem fut a vonat. Igen, ezt vallotta nekem egyszer egy vasutas s azóta figyelem őket ha szolgálaton kívül, civilben vonatraülnek. Ezt is azért lestem meg, a szalmakalapot: miről is értesült onnan a magasból, a tűztorok szájából az aktív kartárstól? Nem tudom, mert a mozdony sípolt egyet, a vastorok száját becsukták és az óriásbika odébbállt. S nemso-kára mi is robogtunk tovább.

Ez a táj itt s végig a kettősvágány egész útja csatatér-émlék. Mint ahogy ennek az országnak majdnem minden zugában megtalálható a hadjáratok, offenzívák és ellenoffenzívák, partizán-akciók emlékét. Kiterítéd a térképet és akárhova rábóksz, bármelyik pontra: a térkép válaszol. Hajdanta a csatatér egy iskolai olvasókönyvekbe menekült távoli fogalom volt — az utolsó nagy háború óta azonban, mint a saktáblára rakott és egyre szaporodó búzaszem úgy dagad a csatatér-émlék aránya... Jártam erre negyvenötben és negyvenhatban, a háború után: még tövestől kitépelt fák és feltépett sinek, útszélen heverő hadikocsik rozsdája kísért a távolba s egy szál sínen dőcögött a vonat... Tíz éve idestova s a helységnevek, amelyek mindmegannyi harctéri pontot jelentettek, szerényen visszahúzódtak a történelem lapjaira. Vagy már csak csatlakozási és átkelő-pontot jelentenek a menetrendben, esetleg sokasodó gyártelepet, piros tetős mezőgazdasági birtokot, éjszaka pedig integető lámpasort, amelyek mögött a béke él s a munka.

Mocorgok a helyemen a piros bőrlésen: aludni szeretnék. Nem is bőrlés, műanyag, polivinil. Hiába keresed a lexikonban — ő a lexikonok milyen lassan készülnek csak, nem képesek követni a mindennapunkba bevonuló penicilineket, polivinilokat s mindezt az egész találmánykomplexumot. Szegény lexikonok és szegény szótárak ott kullognak évtizedes elmaradottságukban, körülöttük nőnek a találmányok és szaporodnak a fogalmak s ők, a Mindentudás hivatalos könyvei, olyanok, mint a cserbenhagyott és megmerevített mult. Ő, hogy tudják az abajdóc-búza sokféle válfaját, a főudvarnagyi bíróságok összetételét, a legmodernebbek már a villanyáramot is — az élet ábécéje azonban dobja, köpi az új fogalmakat s ezek már nem képesek beszökni a halott, nagy betűrengetegükbe.

Mocorgok a helyemen, hogy alvással védekezek a zakatolás s a furcsa gondolatok ellen. Elég útrakelni egy kicsit, alighogy kimozdul az ember, élesebb a szeme — mindjárt. Jobb lenne persze, óvatosabban és lassabban utazni és közelebről jobban mögéje nézni annak a végtelen bródi lámpasornak,

ahol a gyárak új sora született és egy új város születik. A holdfényben tisztán látszik északról a Papuk elvonuló hosszú hegylánc s az az égnek verődő neonfény a beograd—zágredi autót út modern benzinkútja. Jobb lenne lassabban utazni és lépésben, mindent meglátni — csak kíváncsi vagyok, mit szólnának hozzá az útítársaim. Az egyik reggelre Lyublyanában akar lenni, kilenc óra körül már, a másik délben Rijékán. Ezek megvernének egészen biztosan. Mindenki úgy úzza a mesterségét — mondanák —, hogy a másikkra abból veszély ne származzon. Ha maga tapasztalni akar barátom, tapasztalni és szemlélődni útközben, tanulmányt írni a márról és az életről, ám vegye nyakába a világot taligán vagy biciklin, na ja!

Alszanak nyugodt lelkiismerettel és igazuk van. Hála a polivinilnek most már a harmadosztály is bőrléses, aludni lehet fapadon való kuporgás helyett s ők ilyen kocsit fogtak ki éppen s ezért elégedettek.

Hogy honnan tudom?

Megmondták.

A polivinil nincs benne a lexikonban, az igaz, de megvan a valóságban. S végeredményben, irkálhatunk mi amit akarunk, a valóság számít csak.

IMBRO TKALAC horvát írónak — akit Vászta Sztájics hazátlan profétának, nagy jugoszlávnak és nagy európainak nevezett, van egy könyve a régi horvát életről (Uspomene iz Hrvatske), amely húséges tükre a százötíz-százhusz év előtti világnak s abban első megérkezését írja le Zágrábba. Bizony keserves utazás volt az, pedig a nemesi családból származó író apja úri hintóján közelitette meg Karlovác felől a horvát fővárost. „De annyira sárosak voltunk — úgymond — hogy csak éjszaka mertünk a városba bevonulni. S ami utunkon a legkeservesebb volt: a zágrábi kövezet. Ez a rövid útszakasz jobban kifárasztott bennünket, mint az egész utazás.”

A pompás zágrábi aszfalton, a város szívében elterülő állomásról jövet, az ember megmosolyogja a régi utas keserves sóhajtásait és megjegyzéseit a rossz utcai világításra s a város egész képére. Akkor persze még, egy évszázad előtt a zágrábi felsőváros jelentette az igazi városias részt s ahol most az állomás terül el, a Száva mocsárvidéke uralkodott. Mégis, aki meg akarja érteni ennek a városnak lelkét és fejlődését, kicsit Imbro Tkalac szemével kell bejárnia a felsővárost — a régi siklóvasúton a legérdekesebb az út oda — s lenézve a mélységbe, kirajzolni a plebejus alsóváros régi körvonalait, ahogy a maradi, arisztokratikus és papokkal telistelebélt óváros ellen felsorakozott s

utóbb fegyveresen is megívta... A nemesek és papok fészket, igen, azt gyúrta le a síkság, a nemeseket és papokét, akik Gubec Matiját máglyára küldték, de nem tudták megégetni mégsem az örök lázadást. Mikor Tkalac hintója végiggördült a városon, már a papok botránykrónikáiról suttogott a nép s ő maga is tárgyalja a „püspökfiak” kicsapongásait — nemes Makszimilian Vrhovac püspöknek egész sor természetes gyermeke volt — s vas-tag sorokat írt saját papokonának erkölcséről is. Érthető, hogy ez a könyv csak száz évvel az író születése után jelenhetett meg, akkor is kihagyásokkal.

Zágrábnak valami különös varázsa van. Valami öntudatos kisugárzása — félmillió aránya teszi-e ezt, nagyszerű tudományos intézeteinek tömege, gyárjai vagy pompás üzletei, vagy maguk a zágrábiak, akik fanatikusán hisznek városukban? Nem tudom.

Eső és napsugár váltotta fel egymást aznap, amikor Zágrábban jártunk. Nedves aszfalt csillogott az esti lámpafényben, a neonkék tompán villant és tovasuhanó járókelők raja mutatta a város nyüzsgését, életét: hangozott a város és derűs, tiszta volt és ragyogó. S az ember megértette sokak sóhaját, akik mind mondják, ha elhagyják a pompás várost: be jó lenne itt élni!

HA EZEN AZ ALAGÚTON átrobogunk, az már Szlovénia.

Zabokon túl a hetedik, nyolcadik megálló. Nem is tudom, talán Hromec, így nevezik az állomást, amely az alagúton túl felbukkan. A táj ugyanaz, mint eddig, dimbes-dombos mégis megérezed a választóvonalat, ha máson nem, azon hogy ČAKALNICA a váróterem és szlovénbeszédű utasok lépnek fel a vonatra; ha máson nem, azon hogy a falvak szétszórtabbak és — valljuk be őszintén — rendezettebbek, a házak fehérek és megszűnik a nád meg a zsuptető és cserép a házak fedele mindenfelé. S mintha festék is több jutna a vasúti sorompókra, piros-sárga olajfesték. Egyszóval száz meg száz apró jel...

Tito marsal mondotta egyszer egy angol újságírónak adott nyilatkozatában: „...ki egyenlítődsünkben az egyes vidékeink között arra törekszünk, hogy minél több országrészünk elérje az egyforma színvonalat... s itt általában a szlovén vidékek kulturális és életnívójára gondolok, amelyet el kell érünk”. A szlovéniai tájak közműveltségi és életszínvonala tehát ma már nem mint elválasztó jelentkezik az ország közösségi életében, hanem mint szintézis, amely felé tendálni kell. Persze ez időkérdés is, sok megértéssel kell kezelni. A szocialista társadalomnak kell mihamarabb betemetni azokat az évtizedes szakadékokat, amelyeket a századok te-

remtettek meg egy-egy népköztársaságunk, egy-egy vidékünk határán a közművelődés és emberi életforma megnyilvánulásában.

A korlátnélküli vasúti peronok kezdődnek ott az alagúton túl — s megfigyelheted, ilyenek vannak egészen messze Lyublyana mögött is —, amelyek elosztják a tolongást, csak persze több önfegyelmet is igényelnek. Pedig ez, csak szárnyvonal itt Szlovénia belseje felé: odabent az új vagy megújított pályaudvarokon, Zidani Mosztnál vagy Lyublyanánál már neonfényben ég minden s bizony a bécsi utasok is ámulva nézték a lámpasorokat s ezeknek a pályaudvaroknak rendezettségét. S ez már nem a múlt öröksége, hanem az a lépés, amelyet a szlovén élet a szocializmusban tett előre s még nagyobb feladatokat ró a többi vidékre; utólrni a szlovén tájakat.

Ez már a Szutla völgye ahol most járunk; közeledünk Rogaska Szlatina felé. Már jelentkeznek a híres gyógyfürdő kiránduló helyei. A cukorsüveg alakú Donát-csúcs, aztán az izmos széles Bocs hegytömb s a környékbeli dombtetők mind... Most pontosan tudom, hogy mi következik: az arányos kis gyógyfürdőállomás, a hordárok kara s a kellemes izgalom a leszállás körül. Annak, aki visszajár ide, éppen olyan mint minden esztendőben: otthonos kép. Az aprótermetű Herman, a legnépszerűbb hordár-cipellér izgatott vitában van egy koffer fölött, s hol az a vörösképű, másik? Nem látom. A hordársapkák száma és a targoncák száma megsokasodott. S már lassít a vonat: Rohicsen vagyunk.

AKI VALAMI KÓRSÁGOT hord magában, a beteg ember mindig bízik valamiben. Így vagyunk a gyógyfürdőkkel: bízni kell bennük és hinni, az ér legtöbbet. A Rogaskátjárók izmos bizakodását egy hatalmas kartoték-tenger őrzi az orvosi várószoba különböző sublótjaiban elosztva: ott van felírva a betegségünk és minden évben lezárják a mérleget. Ha újból jössz, folyószámlát nyitnak az egészségednek ugyanazon a lapon és rájegyzik az adatokat. Bizonyára sokévtizedes rendszer ez s ha keserves, hosszú várakozás után sorrakerülsz az orvosnál, már ott fekszik előtte egészségi lapod. A doktor rádnéz aztán az egészséglapra pislant: hogy van? kérdezi és úgy szólít meg mint ismerőst, neveden szólít és egy pillanatra megszedülsz. Emlékszik rád! Csak később jut eszedbe, hogy arról a kartonról olvasott le mindent rólad. Megtapogat és már jegyzi is az ivókúrát. Bekerültél megint a taposómalomba. Ami háromszor két decit jelent éhomra reggel — kellő sorbaállítás után a kút előtt — aztán mégegyszer ennyit délelőtt vagy délután. És valami fürdőt másnaponként. (Két deci alatt persze Donát-víz értendő, vagy Stiria.) Egyszer megkérdem majd a doktort,

mindig ott a kérdés a nyelvemen, megkérdem majd, hogy aki előtt ennyi igazi és vélt beteg eldefiliroz, valóban emlékszik-e egyetlenegyre is a multból? Azt fogja mondani: igen, hogyne, de a nézése bizonytalanná lesz. Olyan kis pont vagy az egészségügyi nagyüzemben egész ételleddel és azzal, hogy cholecisztitisz vagy gasztritisz, esetleg hepatitisz vagy a kettőnek a keveréke... Mert élni és gyógyulni idejárnak az egész országból, meghalni otthon halnak meg, ahogy az már lenni szokott.

De félre a búval! A betegségi anyakönyv nem okoz senkinek különös fejtörést, úgylátom. Tolakszanak, hogy elérjék a vizet vagy az ebédet, esetleg már az induló vonatot, az egész csak közjáték. Két-három-négy hét a kúra, átlagban három. Vannak persze diletánsok, a közönségnek a fele az, orvos nem vizsgálja őket, csak jönnek és odaállnak — isznak és fürdenek össze-vissza; vannak aztán tudorok és nagymesterek, hosszú évtizedek matadorjai, akiknek a régelhúnyt fürdőorvos írta elő a kúrát, amely mindig veszedelmesen hasonlít ahhoz, amelyet a mai orvos ír elő. Vannak akik csak legyintenek, csak odaállnak és isznak, anyakönyvi lapjukra fütyülnek s az ott porlad a sublót fenekén: ők csak tudják mi a baj és mi a gyógyulás! Vannak ujoncok, akik remegve kérdezik, mi lesz ha netán egy fél pohárral többet vagy kevesebbet isznak, vagy elmulasztanak egy fürdőt: mi lesz, jaj mi lesz!

Perbe ne fogjon a balneológus-doktorok kara, hitetlenségemért máglyára ne vessenek érte, de én már olykor át-áthágom a szertartásnak ezt a pontját. Én erősen és mélységesen hiszek a víznek reámvaló erős gyógyhatásában — hiszek benne és e jelben gyógyítgatom magam — de ha kirándulás után elkésve iszom a vizet vagy nem iszom, nem furdal már a lelkiismeret. Majd csak lesz valahogy, kérem. Fontos, hogy az egészségügyi folyószámlám immár hét éve nyitva áll s úgy bízom abban, hogy nyolcadszor is megnyitják majd.

S ha nem? — kétkedel.

Azt úgysem jegyzik fel ott. A sublótot sokszor kinyitják majd, de az én kartotékom már nem kerül elő többé...

AZ ORSZÁGJÁRÓ ne üljön sokáig egy helyben, mert megáporodik. Ne üljön gyógyfürdőben s ne keserítse betegségek taglalásával az olvasót — hát ez igaz.

A doktor elengedett egy hetet és kezefogtunk: jövőre megkérdézem, hogy igazán emlékszik-e erre a kóresetre? Azt fogja mondani, hogyne. Gurul a vonat megint, hogy beszélhessek multról és jelenről.

Nem hiszem, hogy hallottak volna Zweymüller polgár esetéről. Zweymüller polgárról és három feleségéről. Az eset Celjében történt, csak egy kicsit korábban, mielőtt én odaérkeztem volna. Háromszáz esztendővel korábban. S bevallom, hogy az egész dolgot egy templom külső falán elhelyezett sírkőről olvastam le, arra volt rávésve. Zweymüller polgár és kereskedő adja itt hírül az utókor-nak, hogy itt nyugszik három feleségével egyetemben. Az elsőt 1617-ben vette el, ezt követte a második házassága húsz évvel később, majd amikor ő maga ötvennegyedik esztendejébe fordult, harmadik feleséget vón maga mellé egy húszéves leányt. Más érdemét nem írja a sírkő. Azt mondják tele van a templom ilyen kriptákkal és sírkövekkel, tele van minden templom, hogyne amikor Celje már hétszáz éve város!

Már hétszáz éve város. Város volt a középkorban, a rókaelekű Ulrik gróf idejében — fellegrvárának romjai ott terpeszkednek ma is a várhegyen — kanyargós utcáit kiszögellések és várostornyok szakítják meg, házait céhjelzések tarkítják. Mindez nem gátolta meg a celjeieket abban, hogy utcai közvilágításukat neoncsöves esti fénné alakítsák és rengeteg gyárüzemet létesítsenek — külvárosában, Storén ott liheg a nagy vasművek örök kemence-szája — s hogy munkástanácsaikon és kollektíváikon keresztül irányítsák életüket. Úgy egymásbaillik itt a történelem, hogy szinte lapozni lehet benne. A középkort a Cillei vár mutatja, a polgárság előtörését a templom falára merészkedett sírfeliratok, a céhipart a jelvények és a kapitalizmus-létesítette gyárak is ott vannak. Aztán a nemzeti harc az osztrák császárság ellen, a harc a papok ellen... S a dolgok végében a szocialista munkaközösségek. A Szavina völgyében partizánharcok emlékéért idézi kísérőm. Később a nagy áradásról beszél, amely másfél hónap előtt két-három méteres vizet zúdított a város egész területére — az emeleteket is elérte a víz — csak az állomás környéke maradt száraz. Az áradást nyögi most a város, az árvízokozta károkat, de már túl vannak a bajon. A gyárak ismét dolgoznak, a raktárhelyiségeket kiszivattyúzták, új áru érkezett, elmúlt a nagy megpróbáltatás.

POSZTOJNÁNÁL megérezni, hogy vilanymótor került a szerelvény elé. Megérezni az indulásnál, ahogy rángatás nélkül simán lendül a vonat az útnak, megérezni, amikor berobog egy állomásra és fékez. Nem dohog, nem sípol, nem cibál s két lépésre az indulástól már rohan vesszettül. Nem hiszem, hogy lenne pályánk, amelyen ilyen sebességgel robbog a vonat — gőzvontatta vasúti pálya, úgy értem — csattog a kerék a váltók fölött, a vonat átsuhan hosszú alagutakon, de nyitva

maradhat az ablak és nem tódul be szénfüst. Vágtat a vonatunk a júliusvégi éjszakában, vágtat a tenger felé mintha únná már ő is az esőázott alpesi tájat, az örök ködöt. Rohan, mint akinek szárnyai nőttek. S amikor a szürke ködfátyol mögül bizonytalanul először előbukkan az Adria partvonala — odalent a mélységben még égnek Opatija és Fiume, Lovrana és Volovszka lámpái — egy álmos osztrák botorkál végig a folyosón.

— Das Meer — üvölti be a fülkeajtón, amely mögött honfitársai alszanak hosszában-keresztben. Ő a kolumbuszi hajóinas, aki sokáig emlegetni fogja Hietzingben vagy Grinzingben „na ja, meine Augen” vagyis hogy az ő szemei. Az éles pillantása áttörte a ködöt s meglátni a tengert — egy pillanat műve volt. S kiérdemli kerületében a vén tengeri foka melléknevet. Álmos riadt gyermekszemek bámulják a ködöt és mögötte a tengert: a mellettünk elcsattanó, elzúgó hegybevágások elbujtatják, épületsorok eltakarják, a ködgomoly is egyre csak takargatja... bujócskázik velünk, de itt van, közel van. Sós párát lehel a mélyből s néhány páraszem jelenik meg a kezeken, amelyek görcsösen fogják a nyitott vagonablak keresztvasát.

— Rijeka — mondja a kalauz és átfurakszik a tömegben, hogy meghirdesse a szárazföldi végállomást.

A GYEREK sirályeledel után kutat a tarisznyában. Tengeri csomókban beszél; ez egy trabaccolo — mutat az egyik vitorlásra. Honnan az ördögből tudja ezeket a dolgokat? Tramontana szél meg maestral — tölem nem hallhatta ezeket, nálam a bora meg a sirocco minden tudomány. Dehát mászkál a hajón össze-vissza, és fülel, hozza a híreket. Tapasztalt hajósok hirdetik a tenger igazságait. „Majd lesz egy kis tánc a szenyi kapuban” — ez a legutóbbi hír.

Hajón vagyunk persze, hol teremnének ilyen tengeri dolgok. Még hozzá költők szárnyán: ez maga a „Vladimir Nazor” hajótípus vezérhajója; az úgynevezett „költősorozat” többi egységei: a Vuk Karadzics, a Cankar, a Njegos. Dicséretes dolog a tengerhajósunk intézeteitől, és impozáns az írás halhatatlanjairól hajókat elnevezni, amelyek a tengert szelik. S ízlésesebb is mint mondjuk harisnyát vagy keserűvizet keresztelni róluk. Egy másik hajósorozat városneveket visel, az új Noviszád mótort az azonban nem sikerült felkutatni a fiumei kikötőben. Úton van valahol a szigetek közt.

Igen, most tengeri dolgokkal foglalkozunk. A borinó táncoltatja hajónkat — hogy mikor lesz igazi vihar belőle, sosem tudni. Szerencsejáték minden tengeri átkelés a Kvarneron különösen Szeny környékén. Már elkezdődik a vándorlás a hajókorlát felé: sá-

padt, falfehér-arcú utasok dülöngélnek, főleg nők és gyerekek, mögöttük az aggódó és biztató rokonság. „Mélyebben hajolj ki!” — Aztán további vezényszavak: Csak pálinkát, kérem!

— Mit pálinkát! Édeset, csak édeset ilyenkor!

Az még hagyján hogy jobbra-balra dülöngél a hajótest, de mikor kezd felfelé mászni a hullámokra, hogy utána a mélybe süllyedjen!

Honnan is jön ez a szél, amikor az ég felhőtlen, viharok semmi jele — a nap éppen csak hogy elborul, fátyolos köd mögé húzódik — tarajos végig a tenger s a hullámok egyre nagyobbak. Tanakodok köröskörül a nyugvószékeikből egymásután menekülő utasokkal, senki sem tud semmit, csak sietnek a szalonba, étterembe, a hajóbarba. Egy nagy loccsanás és felcsap a hullám ide a második fedélzetre.

Most kezdődik a tánc!

De semmi. Tíz perc múlva megkerülünk egy sziklafokot s megszűnik a vad ringás. A hajógépek délnyugatnak visznek, ott egyszerre csöndesebb vizekre érünk. A sápadtarcúak még csuklanak egyet-kettőt, nézik a tengert bizalmatlanul, aztán körüljár a tekintetük. nézik a magasban keringő sirályokat, belepislognak a tűző napkorongba, amely egyre tisztább és egyre tüzesebb, a fátyol levonult ábrázatáról. Semmi, csak egy kis ünezet volt, egy kis figyelmeztetés. Hogy megtanuljátok emberek: a bóra Triesztben születik, a Kvarneron tombol és Szenybe jön meghalni. Attól délre — oda se neki.

Tengeri dolgok, igen, ezekkel foglalkozunk most egész nap késő éjszakáig, amikor elérjük majd a Szpliti kikötőt. Elsuhanó testvérhajók, távoli révek, heglánc keletre az ég alján, nyugatra meg szigetsor. Aztán mólók, amelyeket megközelítünk... Megcsendül a hajóharang, a motor leáll és a hajó óvatosan odafarol: kikötés. Le és felszálló utasok. Városok, kikötők. Zadar, Biograd, Sibeni...

S már merülünk is az estébe, az éjszakába. Ismét táncol a hajó, a szél belekap a födélzet fölé boruló ponyvasátorba és vadui ráncigálja. A nyugvószékekből csak vaksötét éjszakába bámul a szemünk, csak a hajó közelében táncol a hullámok fölött a hajó lámpasorának fénye. Edénycsörömpölés, vacsora. A hajóbarban konyakoznak. Hangzavar mindenféle nyelven.

Aztán nagysokára balkézfelől égnek verődő fény dereng fel, egyre szélesebben. A fedélzeten-fészkelődni kezd az utassereg, a szunyókálókat költögetik. A szél erősen csapkod, a hajógépek dohogása és üteme még

hevesebb, a hajótest vágja, szeli a vizet s egy forduló után felbukkan egy hosszú lámpasor. Világítótoronyok zöld és piros fénye hunyorgat s közöttük vesz utat a „Vladimir Nazor” a kikötő felé. Ragyogó fényárral közeleg a város — illetve mi érünk hozzá egyre inkább — úszkáló hajótestek, vitorlások között vesz éles utat a hajó, felbúg a hajókürt. Tompa hangja olyan mint a riadt segélykérés. A parti színes jelzőlámpák cinkosan összehunyorítanak, mintha csitítanának: na, ne izélj már! Ne félj semmit, amíg bennünket látsz! Valaki álmosan monndja melletttem: „Tíz perc múlva a parton leszünk!”

A SZÁZ SZÍNEK városának mondja a régi népének Szplitet. Pompásabb panorámát nehéz is elképzelni, mint mondjuk egy napos reggel a szpliti kikötő. Kékes párák szállnak a messzeségben, a tengerből félkaréja elnyúlik a szemhatár széléig, ahol ég és tenger összeolvad: csupa kékség mindenfelé s az öböl-bejáratnál sejtelmes hajóóriások mozognak, ezüstszínük megcsillan a napfényben. De láttam ezt a kikötőt már amikor rózsaszínű a vize, napnyugta előtt s a vízen elnyugvó félszigetek dúsan zöld vegetációja adja meg a bizarr kontrasztot: a magasban hófehér báránnyelők a kék égen s hozzá a napnyugta arany színei. Az új épületek fehér márványa s a régi Szplit füstös fekete kövei mintha mind versengének, hogy valóban a száz színek városa legyen előttünk.

Kicsit mintha ünnepi díszben lenne mindig. Évezres örhelyén kézzelfogható, ujjakkal megtapintható emlékeit őrzi az emberi fejlődésnek. Az emberben végigborzong a goethei sóhaj:

...Und Marmorsäulen stehen
Und sehen dich an...

Rádbámul a kő és a történelem. Csakhogy ez nem a múzeumok hangulata, hanem az emberi élet örök folytonosságáé. A szplitiéknél az idő dimenziója ragaszt mindent össze: ahogy őseik természetes egyszerűséggel fészket és várost raktak a császári palota tövében, úgy rétegződik a középkori Szplitre az újabb és legújabb építészeti. Szplit valami korokon túlterjedő, elválaszthatatlan egész s amikor komolyan felmerült a terv a Diocletian-palota kitelepítésére, a szplitiéknél a tudósok szemébe nevettek. Nem, túlsok évszázad élete maradt itt élő valóság ahhoz, hogy ilyesmit meg lehetne tenni. Az ókori Szplit kedvéért nem lehet a középkori várost megölni benne s a középkori város élete túlságosan is az újabb korban gyökerezik ahhoz, hogy urbanisztikai kísérletezés tárgya lehessen... Csak maradjon így nekünk, így életesebb minden múzeumnál, erősebb minden szellemi hagyatéknál.

Közben a hegyoldalak és a tengerpart felé terjeszkedő újváros fejlődési üteme bámulatos. A szpliti életütem semmi jelét nem mutatja semmiféle múzeumhangulatnak: egy percig sem gondolnak arra, hogy pusztán látványossággá merevítsék az életet. Hatalmas ipartelepeik ontják a termékeket, mindenütt lázas munka folyik. Aztán ott a tenger, a nagyszerű védett szpliti kikötő óriási forgalmával, ott vannak a hajóépítő dokkok, az eléggé dús vegetációjú hátság, mind csupa fontos tényező a város fejlődésében. Szplitnek nemcsak munkája és életüteme erős, nemcsak idegenforgalma jelentős: kényelmes modern várossá nőtt, amelyben kellemes és nagyvárosias az élet. A bacsvicai strandfürdője: látványossága egész tengerpartunknak.

A PLAKÁTKÖLTŐ fogalmával, így szó szerinti értelemben Szplitben találkoztam. Az egyik kirakattól a város belső terén a Central hotel közelében hosszú papírlap integetett — hát ez mit hirdet? — léptem közelebb. Bizony vers volt, igazi költemény. Rímes és ütemes sorok.

A szplitiek azt mondják, hogy Ante Novakovic — ha nem tévedek, így hívják — időnként megjelenik alkalmi verseivel a kirakatokban. Nem tudom milyen a költő viszonya a lapokhoz, a szerkesztőséghez, miért nem ott, Guttenberg betűivel jelenteti meg költeményeit... Valami baj alighanem lesz körülötte, vagy versei körül. Elég az hozzá, hogy ő most a szplitiek plakátpoétája. Hosszú episztolák merednek rám onnan a kirakattól, olvasója azonban, ezt megállapítottam, kevés van csak. Hja, hiába, versek még a kirakatban sem kellene. Ott álltam a tűző napon és figyeltem: senki sem lépett közelebb. Lehet, hogy alkony-órán, árnyékban többen jönnek, gyönyörködni költőtársunk művében, de akkor, a déli órákban, sehol senki.

Poénnek-talán elég is lenne ennyi, a poén mégsem ez. A kereskedő, aki kihelyezte a költeményt a kirakatba, alighanem rászólt:

— Kiteszem, ha ragaszt rá okmánybélyeget.

S Ante megreszkírozta ezt is, a három dinárt.

Egy kétdináros és egy egydináros okmánybélyeg búslakodik a papírlap sarkában. Mert a plakátra illeték jár, akár lakáscserét hirdet, akár a költő szívevért. Szabályosan megsemmisített okmánybélyeg három dinár értékben.

Ó, költőtársam, idéznem kell neked a megtaxázott versed partján egy magyar poéta sorait, milyen szépen is írta: (Kosztolányi, úgy hívták).

Egy rossz költő mily megindító. Már évekig nem beszéltek felőle, aztán lassan

lelefejtették.

Megkopva és őszben bandukol most,

lszakadozott

kabátja gombja fityeg s kiadatlan verseit

lfütyöréski

a téli szélnek. Mennyi gőg és erő. Az arcán gyűlölet, irigység, mely messziről valami

letherikus

bánatnak látszik. Mellette a híresek,

kiket fizetett cikkek magasztalnak és ünneplenek a vad

hangversenytermek tapsai, kalmárok, vagy

lszerencsevadászok.

Kopaszodó, büszke apostol-homlokára az élet

tette könnyes koszorúját, fölištenítve

ifjúkori álmát, melyben egyre jobban hisz.

Még a rossz táplálkozástól és tudóbajából

lszármaszó

soványsága is stílusos. Akár a könyvben.

Hiába beszéltek, kritika, irodalom.

Ő az idealizmus. Ő az igazi költő.

(Egy rossz költő mily megindító)

KÉTSZER ÉR HAZA nyári szabadságáról a bácskai ember, aki az északi vagy közép-dalmáciai tengerparton járt. Először amikor Rijékán vagy Szplitben a direkt-kocsi padlójára lép. A szabadkai vagy noviszádi, amikor meglátja a kocsi tábláját, megdöbbenhet a szíve: kicsit már otthon van. Ettől kezdve, ahogy cókókját elhelyezte és kinyújtózott — hely mindig van ezekben a kocsikban — csupa visszaközás az egész útja. A mozdonyt sűrűn cserélik a szerelvényen, sokszor áll gazdátlanul a kocsija, tolatják ide oda, de végül mindig jelentkezik valami jótékony szerelvény, amely átveszi és viszi odébb. Az utasnak már csak egy kötelessége van: lelépni a végállomáson, saját városában a vagónból és sóhajtani egyet. Befejeztetett.

Befejezte az idén a szabadságos ember nagy országjárását. Aki nyitott szemmel járt, sok mindent megláthatott, a sok mindennek végső summája — ha őszintén bevallja önmagának —, hogy békés, fejlődő ország terült szeme elé mindenfelé. Hogy testvérek között járt mindig és otthon érezte magát mindig vonaton, tengeren, országúton, városban és falun.

Veljko Vlahovics

Az értelmiség szerepe a szocializmusért vívott harcban

A szocialista társadalom építése egész sor olyan kérdést vet fel, amelyekre minél teljesebb és minél kimerítőbb feleletet kell adni. Az egyik ilyen kérdés: hol a helye és mi a szerepe az értelmiségnek a szocializmusért vívott harcban. Nem valami különálló, elszigetelt kérdés, mert szervesen összefügg a többivel. Különálló megtárgyalása azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az értelmiséget kiemeljük mint külön kategóriát, amelynek külön szerepe és helye van a szocializmusért folyó küzdelemben.

A marxizmus klasszikusai, amikor az értelmiség helyét és szerepét elemezték a szocializmusért folyó harcban, világos feleletet adtak erre a kérdésre: az értelmiség nem képez különálló osztályt, sem pedig osztályonkívüli, vagy osztályfeletti csoportot.

Az értelmiség és a tőkés társadalmi rend

Az értelmiség a tőkés társadalmi rendben különleges helyet foglal el a többi osztály között, és hol az egyik, hol a másik osztályhoz közeledik. Világnézete, társadalmi kapcsolatai miatt a burzsoáziához húz. Emellett a burzsoá értelmiség egy része különféle módokon gazdaságilag is a burzsoáziához kapcsolódik. Az értelmiség másik része a munkásosztályhoz közeledik, különösen azokban az időszakokban, amikor a kapitalizmus kezdi az értelmiségtől fokozatosan elvenni önállóbb helyzetét a társadalomban, amikor kezdi az értelmiségből lassan bérmunkássá alakítani, tehát amikor az értelmiség sorsa kezd szorosabban összefonódni a munkásosztály sorsával. Emellett annak az értelmiségnek egy része, amely a parasztságból nő ki, nagyon szoros kapcsolata marad a parasztsággal. Az ilyen értelmiség legnagyobb része gyűlöli a burzsoá társadalom csúcsait.

A kapitalista társadalom fejlődésének folyamataiban, különösen pedig azokban az időszakokban, amikor a tőkés társadalmi rendet a válság kisebb-nagyobb hullámai paskolják, az értelmiség (hiszen ő is a kapitalista osztály bérmunkás rétegét képezi) – gyakran kénytelen azokat a kellemetlenségeket és nehézségeket elszenvedni és elviselni, amelyeket a többi dolgozónak is el kell viselnie. Ez

különösen az értelmiségnek arra a részére érvényes, amely a tőkés társadalomban alacsonyabb fokú, vagy középfokú funkciókat végez.

Voltak, sőt vannak különféle burzsoá elméletek, amelyek az értelmiséget úgy igyekeztek és igyekeznek feltüntetni, mint „osztályfölötti” erőt, amely az osztályok és az osztályharc tekintetében semleges magatartást tanúsít; mint olyan erőt, amely szellemi képességeivel, műveltségével képes „az osztályönzés és az osztálykorlátoltság fölé emelkedni”.

Ez a „fölülemelkedés” mindig mentegetőzőképpen szolgál az értelmiség egy része számára, hogy álcázza a burzsoázia és a tőkés társadalom érdekében tett szolgálatait. Az, hogy az értelmiség két osztály között áll és hogy egyik része a burzsoáziához, a másik pedig a munkásosztályhoz húz, nem teszi az értelmiséget külön érdekekkel bíró külön csoporttá. Az értelmiség felsőbb rétegei meggyőződésből szolgálják a burzsoáziát, mert érdekeik szorosan összekapcsolódtak a burzsoá társadalom érdekeivel és sorsával. Az értelmiség alsóbb rétegei viszont kénytelenek szolgálni a tőkés társadalmat, mert anyagilag tőle függenek.

Az értelmiség csatlakozása a munkásmozgalomhoz

Tudjuk, hogy minden társadalmi rend kifejleszti a maga értelmiségét. Azt is tudjuk, hogy a munkásosztály a burzsoá társadalom keretében nem fejleszthette ki értelmiségét. Amikor tehát megdöntik a régi burzsoá rendet, a munkásmozgalom és a munkásosztály az új társadalmat azzal az értelmiséggel építi, amely a régi társadalom keretében keletkezett. Ha figyelemmel kísérjük ezt a folyamatot, azt látjuk, hogy a legutóbbi száz esztendő alatt, amióta az újabb munkásmozgalom keletkezett és fejlődik, az értelmiség nagy része csatlakozik ehhez a mozgalomhoz. Itt kétféle csatlakozást figyelünk meg. Egyesek meggyőződésből csatlakoznak, mivel annak az értelmiségnek egy nagy része, amely a polgári társadalomban nevelkedett, amelyet a kapitalizmus a saját szükségleteire ne-

volt, belátja, hogy a burzsoá társadalmi rendtönkre fog menni. Az értelmiségnek ez a része nem látott jövőt a burzsoá társadalomban, mert érezte, hogy ez a társadalom rothad és tönkremegy. Ezért csatlakozott a munkásosztályhoz, s ezért vállalt szerepet az új társadalmi rendért folyó harcban. Az értelmiség egy másik része akkor csatlakozik a munkásmozgalomhoz, amikor a mozgalomnak sikerei vannak, amikor a mozgalom előrehalad, különösen pedig a mozgalom forradalmi győzelmeinek időszakában. Itt ismét kétféle csatlakozást figyelhetünk meg. Az egyik az őszinte csatlakozás, a másik pedig a sorssal való megalkuvás, vagyis a spekulatív csatlakozás. A munkásmozgalomba belépő értelmiségnek az egyik része úgy jön mint a szellemi munka képviselője, mint azoknak az értékeknek a hordozója és tolmácsolója, amelyeket az emberiség fejlődésének folyamán alkotott. Másrészt pedig a munkásosztályhoz csatlakozó értelmiség másik része eszmei zűrzavart hoz a mozgalomba (egy-egy értelmiségiek ezt tudatosan, mások viszont nem tudatosan teszik). Ezért különféle megnyilvánulásokat tapasztalunk, amelyek többnyire annak az eszmei harcnak a tükröződései, amelyet hosszú időn át kell vívni, még azután is, hogy a munkásosztály magához ragadja a hatalmat. Az ilyen jelenségeken nem kell csodálkoznunk és nem kell miattuk türelmetlenkednünk. A társadalom fejlődésében ezek normális jelenségek. Csak idejekorán észre kell venni, hogy közülük melyek pozitívok és melyek negatívok, s az előbbieket segítenünk kell fejlődésükben, az utóbbiakat pedig le kell törnünk.

Ismeretes, hogy a proletárságnak a tőkés társadalom ellen vívott harcban ki kellett építenie ideológiáját. Maga a proletárság nem építhette ki, mert a tőkés társadalom keretében lehetetlen volt hozzájutnia a tudományos vívmányokhoz, hiszen számára elérhetetlen volt a magasfokú képzettség. Itt a burzsoá értelmiség legmesszebbre látó képviselői sietnek a proletárság segítségére, akik megértik a történelmi fejlődés folyamatát, felfogják, hogy a szocialista társadalomnak feltétlenül győznie kell és tudják, milyen szerepet játszik a munkásosztály a szocializmusért folyó küzdelemben. Ezek átlépnek a proletárokhoz és a szocializmusért folyó harc ideológusai lesznek. Az értelmiségnek ez a csatlakozása a proletársághoz mind tömegesebbé vált, attól az időtől kezdve, amikor először Marx és Engels, azután pedig Lenin — akik maguk is a kispolgári értelmiség soraiból nőttek ki — tudományosan megmagyarázták a társadalomfejlődést, elfogadták a marxista világnézetet, és ezzel segítettek az értelmiség haladó részének, hogy legyűrje a burzsoá ideológia osztálykorlátoltságát és hogy sorsát

a legszorosabban összekapcsolja a munkásosztály sorsával.

Az elmúlt száz esztendő alatt a proletariátus kitermelte a maga munkásértelmiségét. Ez az értelmiség nem volt nagyszámú ugyan, de nagyon hasznosnak mutatkozott a munkásosztály harcában, a marxista világnézet terjesztésében és abban, hogy a munkásosztály szervezetlen harcába eszmeiséget, illetőleg a tudat elemeit vitte. A munkásértelmiségnek ezekről a képviselőiről Lenin a következőket írta: „A munkások között növekszik a tudás, a szocializmus iránti olthatatlan törekvés. A munkások közül igazi hősök emelkednek ki, akik — a legtarthatatlannabb életviszonyok, a butító rabszolgai gyárimunka ellenére is — találnak magukban annyi jellemet, annyi akaratot, hogy tanulnak, tanulnak, tanulnak, hogy öntudatos szociáldemokratákká, „munkásértelmiséggé” faragják magukat.” (Lenin, II. kötet, 574. oldal.) Jugoszlávia Kommunista Pártja az illegális időszakában és a háború folyamán százszámra nevelt ilyen „munkásértelmiségit”, akik minden nehézség ellenére is a tudományos szocializmus ismerőivé és tolmácsaivá képezték magukat. Tito elvtárs az egyik példa, hogy a munkásforradalmár akaraterejével és jellemének erejével a legnehezebb életkörülmények között is megismerheti és elsajátíthatja a tudományos gondolkodás eredményeit és a szerzett tudást gyakorlatilag felhasználhatja az osztályharcban és a társadalom fejlődési folyamatában.

Marx és Engels ismert *Körlevelükben* rámutattak arra, hogy az értelmiség egy részének át kell lépnie a munkásmozgalomhoz, és arra, hogy az értelmiségnek milyen lesz a szerepe és mik lesznek a feladatai az új társadalomért vívott harcban. „Maga a fejlődési folyamat teszi szükségessé, hogy a proletárság harcához emberek csatlakozzanak az addigi uralkodó osztályból és hogy a művelődés elemeit hozzák magukkal.” — mondta Marx és Engels. „Amikor más osztályokból ilyen emberek csatlakoznak a proletár mozgalomhoz, akkor elsősorban is azt kell megkövetelni, hogy ne hozzanak magukkal polgári és kispolgári előítélet-maradványokat, hanem elkorlátozódás nélkül tegyék a magukévá a proletár felfogást” — folytatták Marx és Engels.

Az értelmiségnek a munkásmozgalomhoz való csatlakozási folyamata nem egyszerű, nem könnyű. Nem minden értelmiségi képes arra, hogy levetkőzze polgári és kispolgári felfogását. Egyeseknél még az is előfordul, hogy ezekről a felfogásokról ideiglenesen lemondjanak, de az osztályharc bizonyos meghatározott körülményei között ezek a felfogások különféle formákban feltámadnak bennük, és akkor terjeszteni kezdik mint a mun-

kásmozgalom vívmányát, a tudományos szocializmus palástjába burkolva és a munkásmozgalom bizonyos formájához alkalmazva. Így a munkásmozgalomban többfajta értelmiség is van. Vannak olyanok, akik tudást és művelődést nyújtanak, de vannak olyanok is, akik az eszmei zűrzavar és a kételkedés elemeit hozzák. Az újabb munkásmozgalom a sorai közé lépő értelmiségnek ezt a kétféle funkcióját már megszületése óta ismeri. Azokról az emberekről, akik a munkásmozgalomba eszmei zűrzavart és kétségeket hoznak, Marx és Engels az említett *Körlevélben* azt írják, hogy „olyan emberek ezek, akik a történelmet szűk, kispolgári látókörük alá akarják szorítani, de akik a történelem átgázol és megy a maga útján”.

Az értelmiség ingadozásáról

A burzsoázia és a munkásmozgalom szakadatlanul küzdenek egymással, hogy melyik fog nagyobb hatást gyakorolni az értelmiségre, különösen pedig az értelmiség kispolgári részére. A kispolgári értelmiség képezi az értelmiség többségét minden országban, még azokban az országokban is, amelyekben a proletárforradalom győzött. Ezért a munkásmozgalom számára nagyon fontos, hogy az értelmiségnek ez a része csatlakozzék hozzá, hogy elfogadja a marxista világnézetet és hogy segítsen a munkásosztálynak a szocialista társadalmi viszonyokért folyó harcban. De a munkásmozgalom, mint egész, a csatlakozás után sem szabad hogy megelégedjék arról, hogy a hozzácsatlakozott értelmiségi csoportjai a munkásosztály harcába bevihetik a maguk szűk, kispolgári látókörét és a burzsoá és kispolgári felfogások maradványait. Mivel a munkásmozgalom történelme folyamán sok ilyen jelenség előfordul, olyan áramlatok is keletkeztek, amelyek követelték, hogy egyetlen értelmiségit se vegyenek fel a munkáspárt és a munkásszervezet vezetőségébe és hogy a munkásmozgalom határolja el magát az értelmiségtől. Ezek ellen a káros elméletek ellen határozottan szót emeltek az újabb munkásmozgalom megalakítói, mert különben a munkásmozgalom elszigetelődött volna, le kellett volna mondania arról az értékes segítségről, amelyet a tudományos szocializmus teriesztése terén az értelmiségtől kaphat, nem harcolhatott volna a szocializmus és a munkásosztály konkrét feladatainak további tudományos feldolgozásáért s így módon széleskörű lehetőséget nyújtott volna ahhoz, hogy a burzsoá ideológia és az idealista világnézet zavartalanul behatoljon soraiba. Ha az értelmiség tevékeny részt vesz a munkásosztály harcában, akkor ez azt jelenti, hogy az értelmiség legképzettebb része tevékenyen harcol a revíziós kísérletek ellen, a marxiz-

mustól való különféle elhajlások ellen, a tudományos szocializmus tételeitől való elhajlások ellen, amit az értelmiségnek ez a másik része igen gyakran a marxizmus cégére alatt végez.

Ebben a tekintetben nagyon érdekes az a küzdelem, amelyet Marx és Engels meg Lenin, mint értelmiségiék és mint a munkásmozgalom vezetői folytattak az értelmiségnek az ellen a része ellen, amely a marxizmus cégére alatt a mozgalomba zűrzavart és meghasonlást vitt be. Még Marx és Engels idejében jelentkezett az értelmiségnek egy része, amely formailag elfogadta a materializmust és a materialista világnézetet. Ezek a jelenségek annak a szakadatlan harcnak a tükröződései, amelyet a burzsoázia és a proletariátus egymással vív és amely különösen az ideológia területén adáz. Ezt a harcot az értelmiség egy része elismeri, de csak papíron; a gyakorlatban elmellőzi, felhigítja, gyengíti. Engels K. Schmidthez írt levelében a következőket mondja: „Általában véve „a materialista” szó Németországban sok fiatalabb írónak csak egyszerű frázis, amellyel további tanulmányozás nélkül mindent címkéznek, vagyis felragasztják ezt a címkét és azt hiszik, hogy ezzel a dolog el van intézve. A történelmi materializmus szólama (már pedig mindent szólammá lehet alakítani) sok fiatalabb németnek csak arra való, hogy minél előbb rendszerbe foglalja aránylag szegényes történelmi tudását (a gazdaságtörténelem még pályáskorát éli) és hogy azután azt képzelje magáról, hogy valami óriási erő képvisel. Azután pedig: „a párthoz csatlakozott ifjú írók közül kevés igyekszik gazdaságtannak, a kereskedelem, a gyáripar, a földművelés, a társadalmi alakulatok történelmével foglalkozni. Hányan vannak, akik Maurerről a nevéen kívül csak valamivel többet tudnak! Az újságírók beképzettségének kell itt mindent pótolnia és persze ilyenek is az eredmények. Néha mintha azt hinnék ezek az urak, hogy a munkásnak minden elég jó. Ha ezek az urak tudnák, hogy Marx még legjobb műveiről sem gondolta, hogy elég jók a munkások számára! Ha tudnák, hogy Marx gonoszított nek tartotta a munkásoknak a legjobbnál valamivel kevesebb értékűt nyújtani!”

A munkásmozgalomhoz csatlakozott értelmiség egy részének ingadozása napjainkban már annyira jutott, hogy gyakran tagadják Marx, Engels és Lenin alkotásainak fontosságát a mai körülmények között. A marxizmustól való elhajlást leggyakrabban a dogmatizmus elleni harc palástjába öltöztetik. Ma sokan mondiák és írják, hogy nem sokat kell törődni azal, amit Marx, Engels, Lenin, Hegel, Plehanov és mások tettek és írtak. „Ők már régen meghaltak, de az élet folyik

tovább". Abból a helyes álláspontból kiindulva, hogy az élet új problémákat vet fel és ezeket a problémákat tudományosan fel kell dolgozni, — de ők maguk képtelenek tudományosan hozzájárulni a napjaink történéseinek feldolgozásához —, az ilyen állítólagos marxisták a másik végletbe esnek és saját tehetetlenségüket és tudatlanságukat ki akarják terjeszteni a tudományos szocializmus megalkotóira is. Érdemes megkérdezni, vajjon halottak-e egyáltalán azok az emberek, akik sírban fekszenek. Nem temettek-e el eleven embereket? Mert egyik-másik halottban több az élet, mint azokban, akik egészen el akarják felejteni, el akarják temetni őket. Több bennük az élet, mint azokban, akik magukat élőknek nevezik.

A dogmatizmus ellen küzdeni kell. Ha azonban ez a küzdelem annak a tudománynak és tudományos eredményeknek a tagadásává fajul, amelyeket a marxizmus klaszszikusai értek el és amelyeken a munkásosztály mai harca alapul, akkor ezek a dogmatizmus ellen „küzdők” igen gyakran nem mások, mint a burzsoá felfogások és nézetek hordozói a munkásmozgalmon belül. Reájuk teljes mértékben érvényesek Marx és Engels szavai: „A történelem átgázol rajtuk és megy a maga útján”.

Az értelmiség részvétele a forradalmi összetűzésekben

A társadalom-fejlődés és a forradalmi harcok története azt mutatja, hogy az értelmiség tevékenyen résztvett minden forradalomban, a burzsoá forradalmakban is, a proletár forradalmakban is. De ezek a forradalmak, eredményeik és az őket megvalósító alaperő alapján nem voltak és nem is lehetnek az értelmiség forradalmi. A kispolgári értelmiség beléjük vitte forradalmi lendületét és részvételével óriási módon hozzájárult győzelmükhöz. Az az értelmiség, amely csatlakozott a munkásosztályhoz és teljes forradalmi lendületével résztvett a munkásosztály összetűzéseiben, azzal a meggyőződéssel csatlakozott, hogy a jövő a munkásosztályé, nem pedig a burzsoáziáé. Részvételével a munkásosztály forradalmi harcában igen sok értelmiségi halhatatlanná tette magát és nem kis mértékben hozzájárult a forradalmi győzelmekhez. Elegendő, ha csupán a párisi Kommunben, az Októberi forradalomban és a mi forradalmunkban résztvevő értelmiségiekre gondolunk. A belgrádi egyetem hallgatóinak részvétele a munkásosztály harcában a háború előtt és a háború folyamán forradalmunk történetében a legragyogóbb és legérdekesebb oldalakat képviseli. A mi példánk mutatja legjobban, hogy a munkásosztályra és a munkásosztály és a burzsoázia közötti forradalmi összetűzés eredményére nézve mennyire fontos, hogy ki gyakorol hatást a

kispolgári értelmiségre — a proletárság-e, vagy pedig a burzsoázia. Azok a nagy erőfeszítések, amelyeket Jugoszlávia Kommunista Pártja tett, hogy döntő hatást gyakorolhasson az értelmiségre, százszorosan kifizetődtek.

Ennek a harcnak és ezeknek az erőfeszítéseknek a folyamatában a kommunista értelmiség egész serege kovácsolódtott ki, amely ismerte a szocialista tudományt is és azt is tudta, hogyan kell szabályszerűen kijelölni és megoldani az országunk ifjú munkásmozgalma előtt felmerülő feladatokat. Ez is egyik oka annak, hogy a mi ifjú és nagy tapasztalatokkal nem rendelkező munkásmozgalmunk mentes tudott maradni mindazoktól a tévelygésektől és komoly hibáktól, amelyek más országok munkásmozgalmi átesetek, holott több hagyomány és több tapasztalat állott és áll mögöttük, mint amennyivel mi rendelkezünk. Az értelmiség tömegesen vett részt forradalmi harcunkban. Jórészt ezzel magyarázható az a tény, hogy munkásmozgalmunk át tudta hasonítani más országok munkásmozgalmainak pozitív vívmányait és el tudta vetni azokat a negatív tapasztalatokat, amelyek más országokban fékeztek a munkásmozgalmak fejlődését, sőt igen gyakran a forradalmi győzelmet vereséggé változtatták.

Az értelmiség a forradalmi győzelmek után

Az értelmiség egyetlen társadalmi rendben sem játszott és játszhat olyan szerepet, amelyet a szocialista társadalom építésében játszik. Tudjuk, hogy mielőtt a munkásosztály megkísérelte volna a szocialista társadalom építését, a társadalmi formációk szervezetlenül fejlődtek. A szocialista társadalmi viszonyok építését azonban az emberek tudatos tevékenységével kell végezni. Ebben az öntudat-fokozásért folyó harcban, amelyre a szocializmus építéséhez szükség van, fokozódik az értelmiségi munkások szerepe is és ezzel párhuzamosan szakadatlanul növekszik a számuk is. Közben az a törekvés jut kifejezésre, hogy fokozatosan el kell tüntetni a különbségeket a szellemi és a testi munka között.

Az értelmiség szerepét a forradalmi győzelmek után két példán kísérhetjük figyelemmel: a mi példánkon és a Szovjetszövetség példáján az Októberi Forradalom győzelmek után.

A szocialista erők sorsa nem olyan volt nálunk, mint a Szovjetszövetségben. Mi utat nyitottunk és lehetőségeket teremtettünk a szocialista erők zavartalan fejlődésének. A Szovjetszövetségben viszont ezeket az erőket elfojtották. Ott a negatív erők fejlődéséhez teremtettek lehetőségeket, amelyek minden forradalmat kísérnek, amelyek lap-

pangó veszélyt jelentenek; amelyek meg akarják állítani a munkásosztály győzelmét; le akarják fékezni, sőt ideiglenesen vereségé akarják alakítani.

A Szovjetszövetségben az államkapitalizmus és a bürokratizmus fejlődésével kifejlődött az értelmiség különleges szerepe is. Ez a szerep — amely ellentétben áll az értelmiség szerepével a szocialista társadalmi viszonyokért folyó küzdelemben — fokozatosan épült és fokozatosan kényszerítették rá az értelmiségre, de mindig a szocializmusért folyó harc cégére alatt. A munkásosztály legtudatosabb része és a kommunista értelmiség, amely végigharcolta az Októberi Forradalmat és a forradalmi összecsapásokból nőtt ki, elkeseredett ellenállást tanúsított. Miután ezt az ellenállást letörték, a Szovjetszövetségben különféle módon és különféle módszerekkel hozzáláttak az értelmiség szabványosításához. A bürokrata csúcsok fő feladata az volt, hogy egy parancsnoki kádert teremtsen, amely vezényel a gazdasági életben, az államkormányzatban, a szovhozokban és kolhozokban. Ez a káder bizonyos előnyöket és kedvezményeket élvez. Meg is teremtették a kádert, de ez olyan funkciót kezdett végezni, amilyent a kapitalista társadalomban a hivatalnokok és a tőkésék végeztek, persze más formában. Akadályozza a termelőerők fejlődését a gyáripárban is, a mezőgazdaságban is. Gátolja az alkotást a művészet és a kultúra terén, a tudományban pedig a marxizmus továbbfejlesztésének tógája alatt tömegesen revideálja a tudományos szocializmust. Az értelmiség szerepére a Szovjetszövetségben nagyon jól rámutat a „Partijszki žsivot” 1947 júliusi számának vezércikke, amelyben a következőket olvashatjuk: „Az értelmiség különleges szerepe a Szovjetszövetségben abból áll, hogy ő hivatott segítségére lenni az államnak a nép nevelésében”. Az állam az államkapitalizmusban nép felett álló erő. A nép itt csupán a nevelés tárgya, amelyet egy meghatározott irányban kell nevelni, vagyis úgy, hogy szolgálja ezt a fölötte álló erőt. Az értelmiségnek viszont a nevelő szerepe jutott. Neki kell úgy nevelnie a népet, hogy a nép szolgálja ezt az erőt, Segítenie kell az ellenőrzésben is, nehogy a nép véletlenül valami olyasmit tegyen, ami ellentétben áll az „államérdekekkel”. illetve annak a bürokráciának az érdekeivel, amely az államot kormányozza. Az állam és az államkapitalizmus hőlcsei és védelmezői nem tudtak jobb meghatározást kigondolni az említettél arra, hogy mi az értelmiség különleges szerepe a Szovjetszövetségben.

Nem is csoda tehát, hogy az értelmiségi munka különféle területein olyan jelenségek üthették fel a fejüket, amilyenek a „szdanovizmus”, vagy amilyen az a monopolista

helyzet, amit Lisenkó az élettan területén kapott, vagy amilyen az államkormányzat egyes törvényeinek és rendeleteinek és szocialista fejlődés törvényeivé nyilvánítása, vagy amilyenek a szocializmus fejlődésére vonatkozó gazdasági elméletek, amelyeknek a korszaka még egy esztendeig sem tartott s azután teljesen a feledésbe merültek. Ez az állapot illusztrálja az értelmiség egy részének a tragédiáját is. Ez az értelmiség elfogadta a marxizmust, de a valóság, amelyben él, olyan, hogy most ez az értelmiség kénytelen tengődni és a tudomány, meg a marxizmus revíziója között vergődni. Ezért ott az értelmiség legnagyobb része, magabazárkózt, bizalmatlan, áskálódó, és így tovább.

Országunkban a fejlődés más irányban és más utakon halad, nem úgy, mint a Szovjetszövetségben. Ezeknek az utaknak a felkutatásában a munkásosztállal együtt nagy szerepet játszott marxista értelmiségünk is. Ez az értelmiség meg tudott szabadulni a dogmatizmustól úgy, hogy nem feledkezett meg a marxizmus alaptételeiről. Ezekből az alaptételekből kiindulva, a marxista módszer használva, elméletben és gyakorlatban is rávilágított a napi feladatokra és azokra az utakra, amelyek a jövő igazi szocialista fejlődéséhez vezetnek.

A mi valóságunk a burzsoázia és a burzsoá ideológia elleni harc eredménye, és a szovjetszövetségbeli marxizmus-leninizmus revíziója elleni harc eredménye. Ezt a revíziót nálunk „tájékoztatóirodaskodásnak” nevezik. A Szovjetszövetség valóságának helyes elemzése segítségünkre volt, hogy nagyon fontos elméleti és gyakorlati következtetéseket vonjunk le. Ezeknek a következtetéseknek az alapján játszódtott le a szocializmus építésének folyamata a közgazdaságban és általában véve a társadalmi viszonyok terén. A munkástanácsok, a választók gyűlései, a termelők tanácsai, a szövetkezetek, az iskolák társadalmi igazgatása, és a társadalmi igazgatás egészségügyi téren — ezek az elemek annak a gépezetnek, amelynek az alapján felnő a szocialista demokrácia és szakadatlanul izmosodnak a valóban szocialista erők, miközben folytonosan harcban állnak mindazokkal a negatív jelenségekkel és erőkkel, amelyek fejlődésünket kísérik. Országunkban a szocializmus építése úgy kezdődött és úgy fejlődött, hogy szakadatlan harcot vívtunk azokkal a szocializmus-ellenes elméletekkel és azzal a szocializmus-ellenes gyakorlattal, amelyek a Szovjetszövetség életében felülkerekedtek. Ez a tény gazdag lehetőségeket nyújt marxista értelmiségünk számára, hogy kissé több fényt vessen a munkásmozgalomban most végbemenő jelenségekre és azoknak az erőknek az időszerű

feladataira, amelyek valóban küzdenek a szocializmus győzelméért.

Mégis, minden siker ellenére is, amit a szocialista társadalmi viszonyokért folytatott küzdelemben elértünk, nem szabad azzal áztatni magunkat, hogy fejlődésünk könnyen halad előre. Nem szabad olyan illúziókban ringatóznunk, hogy a fejlődés folyamán csupán pozitív áramlatok és pozitív jelenségek jutnak kifejezésre. Olyan emberek vagyunk, akik többé-kevésbé a régi burzsoá társadalom keretein belül növekedtünk. Ez különösen az értelmiségre vonatkozik. Éppen ezért a régi társadalom bélyegét és felfogásainak egész sorát hordozzuk. És amikor az új társadalom megteremtésére és fejlesztésére irányuló erőfeszítéseket elemezzük, látjuk, hogy pozitív erőfeszítéseink mellett nem tudunk megszabadulni azoktól a negatív felfogásoktól, amelyeket magunkba szívunk, amikor a régi társadalomban dolgoztunk és nevelkedtünk. Ezek a felfogások igen gyakran élnek bennünk, pedig talán nem is tudunk róluk. Nem vagyunk képesek teljesen és elég gyorsan lerázni magunkról ezt a terhet, hanem húzzuk magunkkal. És ez a teher különféle formában nyilvánul abban az átmeneti időszakban, amikor az egyik társadalmi rend eltűnik, a másik pedig épülőfélben van.

A mi körülményeink között is kifejezésre jut az a jelenség, amely jellemzi az értelmiség részvételét a forradalmi harcban és a forradalmi összetűzésekben. A kispolgári értelmiségnek ez a forradalmi lelkesedése, amely nagyon jellemzi a forradalmi harcok elharapódzásának, a forradalmi győzelemnek az időszakát, az értelmiség egy részénél átadja helyét a győzelem után a türelmetlenségnek, egy kisebb részénél pedig elégedetlenséggé alakul, amiért a győztes forradalom eredményei túl „lassan” mutatkoznak, illetve, amiért a forradalom utáni események nem felelnek meg a forradalmi romanticizmus képzeletének. Ez gyakori jelenség a kispolgári értelmiség egy részénél. A valóság túlságosan prózai. Sorra hiúsítja meg a forradalmi romantikusok elképzeléseit. A valóság olyan, hogy a győztes munkásosztálynak nem engedi meg, hogy babérain nyugodjék, hiszen ezt az osztályt újabb harcok, újabb csatározások várják, amelyek ugyan nem véresek már, de a nehézségeket és az erőfeszítéseket tekintve egy cseppet sem maradnak a forradalmi harc fegyvéreivel vívott szakasza mögött.

A győztes forradalmat száz meg száz vízalatti szikla fenyegeti mind a közgazdaság, mind az ideológia terén. A régi társadalmi rend nem nyugszik bele könnyen a verecsébe. Ebben a szakadatlan és sokoldalú harcban nehezebb kifárasztani a munkásosztályt,

amely hozzászólt a nehézségekhez és az akadályok leküzdéséhez, mint az értelmiségnek azt a részét, amelynek úgy tűnik, hogy az események túlságosan lassan fejlődnek és amely látja, hogy a forradalmi győzelem kézzelfogható gyümölcseiért nagyon is neki kell feküdni a munkának, az új körülmények között jelentkező új feladatok megoldásának.

Ezért kell a forradalom győzelme után a munkásosztálynak és a marxista értelmiségnek folytatni a harcot, hogy hatást gyakorolhassunk a kispolgári értelmiségnek arra a részére, amely kifárad a nehézségek előtt és éppen emiatt nem maradhat immunis a burzsoá ideológia öt állandóan nyaldosó hullámaival szemben.

Az értelmiség egy részének ezt a fáradtságát észrevehetjük, ha átlapozzuk folyóiratainkat. Ez a fáradtság először is az irodalmi alkotás terén mutatkozik. Abban is tükröződik, hogy egyesek görcsösen ragaszkodnak a dekadens művészethez s igyekeznek ezt a művészetet mint valami újat feltüntetni, mint valami olyant, ami megfelel korunknak és a szocializmusért folyó harcunknak. Ebből az alkalomból nem felesleges Plehanov szavaira utalnunk, aki ötven évvel ezelőtt, amikor a dekadens művészetet bevitték Oroszországba, a következőket írta: „Nyugatról hozták hozzánk, de nálunk is maradt, ami otthon volt: a Nyugat-Európában uralkodó osztály-lezüllést kísérő „sápadt tétlenség” hajtása“.

Az eszmei szegénység és tájékozatlanság tükröződik a „Vidici” 7. számában megjelent következő szavakban is: „Rendkívül nehéz megmagyarázni, mit jelent ez a szó: napjaink. Talán nekünk magunknak sincs határozottabb képzetünk erről. Egy kifejezés azonban makacsul a tollam hegyére tolakszik: szűkösség”.

A szocializmus öntudatos harcosai számára ez a szó: „napjaink” tele van tartalommal, telve van jelentőséggel. Ránk, jugoszláviaiakra nézve a „napjaink” az emberfölötti küzdelem ideje az ország gazdasági és kulturális fejlesztéséért, az emberek közötti új viszonyok megteremtéséért; azért, hogy az emberi méltóságot és az emberi értéket magasabbra helyezzük, mint eddig bármikor is volt; olyan új társadalmi viszonyok létrehozásáért, amelyeket a társadalomfejlődés története még nem ismert. Ami pedig a „szűkösséget” illeti, csak azoknak szűk a helyzet, akik a burzsoá társadalmi rend és burzsoá ideológia ellentétei között őrlődnek, akik nem fogják fel a történelmi fejlődés folyamatát. Egyetlen nemzedéknek sem volt olyan széleskörű lehetősége, a világnézetet és a társadalmat illetően, és a megoldandó problé-

mák terén, mint a mi nemzedékünknek. Ez a kiterjedés akkora, hogy van benne hely minden konstruktív erőfeszítés, minden alkotó kezdeményezés és minden igazi érték számára. Csak azoknak szűk a világ, akik arccal a múlt, háttal pedig a jövő felé fordulnak. Ezekre ránehezedik a jelen, a jövőt nem látják és csak tehetetlenül sóhajtoznak a múlt után.

Ez nálunk csak a fonákja az értelmiség kisebb része tevékenykedésének. Az értelmiség túlnyomó többségének arca a jelen és a jövő felé fordul. Országunk értelmisége büszke lehet rá, hogy helyesen fogta fel, hol a helye és hogy mi a szerepe abban a társadalomban, amely a szocializmus építéséért harcol. Ez az értelmiség szorosan hozzákapcsolta sorsát a munkásosztály sorsához. Ezért érthetünk el ily rövid idő alatt komoly eredményeket a gazdasági élet terén, a kulturális fejlődés terén és az eszmei nevelésben. Ebben a tekintetben külön rá kell mutatnunk a műszaki értelmiség szerepére, amely alkotóereje nyilvánítására kihasználta az új körülményekben rejlő óriási lehetőségeket és erőfeszítéseivel hozzájárult ahhoz, hogy országunk minél előbb kikerüljön az évszázados elmáradottságból.

Tény, hogy soha még társadalom nem nyújtott annyi lehetőséget az alkotómunkára az értelmiségiek ily nagy sokaságának, amennyit az általunk épülő társadalom nyújt. Ilyen alkotómunkát tizenöt évvel ezelőtt a régi Jugoszláviában el sem lehetett képzelni. Ez a tény segítségünkre van, hogy az értelmiséget egész más szemmel nézzük, és ne olyannal, amilyennel azelőtt nézték. Mert a szocialista társadalom csak akkor épül fel teljesen, amikor eltűnik a különbség az értelmiségi és a testi munkás között.

Emellett az értelmiség kitermelésének folyamata nálunk nem csupán az iskolákban folyik. Millió és millió ember végzi az olyan iskolákat, amilyenek a kommunák, a munkástanácsok, a szövetkezetek stb. Olyan ismereteket és tapasztalatokat szereznek, amilyeneket az iskolákba nehéz megszerezni, de amelyek a szocializmus építése szempontjából sokszor döntőbb fontosságúak, mint az iskolában szerzett ismeretek. Ez egy új, óriási forrása a szocialista értelmiség utánpótlásának. Ennek az óriási forrásnak a jelentőségét még nem látjuk be teljesen. De a dolgozó emberek iskolázásának ezen a fajtáján át jutnak legelőször kifejezésre azok az erőfeszítések, amelyeket a társadalmi öntudat és a társadalmi felelősség fejlesztésére fordítunk.

Az öntudat és a szocializmus-építés tudatos elemeinek a szerepére fordítson az értelmiségnek ez a része nagyobb gondot, amely erőfeszítéseit kizárólag a szakképzettség meg-

szerzésére korlátozza. Ezért fordul elő, hogy egyesek csupán a saját munkaszektorukon látják meg a problémákat és nem látják a közösség problémáit; csupán a maguk szakképesítésével törődnek és elhanyagolják a politikai munkát, meg az eszmei harcot.

Nálunk még előfordul, hogy az értelmiséget és szerepét maradi módon értelmezik, mert nem értékelik az értelmiségi munkát a szocialista társadalmi viszonyokért folyó küzdelemben. Az értelmiséggel szemben gyakran bizalmatlanság nyilvánul meg, még-hozzá ok nélkül. Az is előfordul, hogy egyes negatív jelenségeket általánosítanak, ami pedig szintén káros dolog. Az értelmiség szerepét gyakran azért fogják fel helytelenül, mert az értelmiség kisebb része, különösen az olyan állásúak és foglalkozásúak, akik iránt nagy a kereslet, ideiglenes monopolisztikus helyzetüket zsarolásra használják fel. Nem törődnek a közösség érdekeivel, hanem mindig kizárólag a maguk szűkkörű, önző érdekeiből indulnak ki. Ezeket a jelenségeket általánosítani szintén helytelen lenne, mert megakadályozna bennünket abban, hogy helyesen értékeljük az értelmiségi munkások többségének óriási erőfeszítéseit, értéküket és valóban óriási hozzájárulásukat a szocializmus építéséhez.

Végül néha megfélekedünk arról a tényről is, hogy a régi iskola értelmisége, amely szintén nagyban hozzájárult a forradalmi harchoz és országunk építéséhez, lassan fel-olvad az új értelmiségben, amely mind nagyobb számban végzi iskoláit az új körülmények, a szocializmusért folyó harc körülményei között. De itt is hibát követnénk el, ha gépiesen különböztetnénk meg a régi értelmiséget attól az értelmiségtől, amely a háború után végezte iskoláit. A régi iskola értelmiségiei között ugyanis gyakran több a tudás, és ezek jobban megértik a társadalmi folyamatokat, mint egyes olyan ifjabb értelmiségiek, akik számára a szocialista Jugoszlávia tette lehetővé az iskoláztatást. Már maga ez a tény is rámutat arra, hogy milyen bonyolult folyamat játszódik le az értelmiségben. Olyan folyamat, amely nem azonos a gazdasági és társadalmi építés folyamatával, hanem elmarad az építés mögött.

A szocializmus építésének folyamatában értelmiségünk olyan tulajdonságokat vett fel, amilyenekkel a kapitalista társadalom értelmisége nem rendelkezik. Ismeretes dolog, hogy a kapitalista társadalom értelmiségénél nagyon kidomborodik az egyéniség és az, hogy képtelenek a szervezett munkára, továbbá a fegyelmezetlenség. Ezek a tulajdonságok képezik azt az alapot, amelyből az értelmiség egy részének ingadozása ered, amikor a munkásosztálynak a szocializmusért vívott harcáról van szó. A munkásosztálytól

távol állnak az olyan tulajdonságok, amilyen az egyénieskedés és a képtelenség a szervezett munkára, meg a fegyelemre, mert a korszerű munkásmozgalom a közös érdekek talajából, a fegyelem és a szervezett munka talajából csírázott és nőtt ki. A munkásosztálynak ezek a tulajdonságai fokozatosan áttérjedtek értelmiségünkre is, úgyhogy ennek túlnyomó többsége elfogadta a munkásosztály fegyelmét és szervezett erőfeszítéseit, amelyeket a szocialista társadalom építése érdekében tesz. Ugyanígy nagymértékben el-tompult nála az individualista vonás is, amely a régi értelmiséget jellemezte.

Értelmiségünknek ezek az új tulajdonságai a szocializmus továbbépítésének folyamán kétségtelenül mindjobban kialakulnak és kifejezésre jutnak. Ez pedig azt jelenti, hogy értelmiségünknel csökkentek és mindinkább csökkenni fognak az ingadozás lehetőségei és az a lehetőség, hogy részben a burzsoá eszmeiség hatása alá kerüljön.

Az értelmiség összenövésének ez a folyamata a munkásosztállyal dolgozóink egyik komoly vívmánya a szocializmusért folyó harcban.

(Fordította: Hornyik János)

PECHÁN JÓZSEF

Rajz

Saffer Pál

A zentai művésztelep három esztendeje

A zentai közéleti és kulturális munkások értekezletén elhangzott felszólások alapján

A már közismert zentai művésztelep harmadik esztendeje befejezés felé közeledik. Látszólag ez az esztendő semmiben sem különbözött az előzőktől. A festők eleget tettek a meghívásnak, eljöttek, szorgalmasan dolgoztak és a zárókiállításnak bizonyára az idén is figyelemreméltó képanyaga lesz.

A valóságban pedig éppen ez a harmadik esztendő vetett fel jónéhány megoldásra váró kérdést, amelyeknek egyike másika bizonyára már kezdettől fogva itt lappangott és csak most érett meg annyira, hogy napvilágra kerüljön.

A „művésztelep” célja eredetileg az volt, hogy a városról és környékéről, az itteni életéről művészi dokumentumok készüljenek, valamint — és ez a legfontosabb — hogy Zenta dolgozóival megismertesse és megszerettesse a képzőművészetet, emelve ezzel kultúrsvonalukat, és hogy a művészeket közelebb hozza az élethez, az úgynevezett „terep”-hez.

Az eredeti elgondolás szerint a „művésztelep” intézményének megszűnése után Zenta város egy egészen különleges képgyűjteménnyel rendelkezne, amellyel meg lehetne alapozni a jövőbeli Zentai Képtárat. A zentai városi múzeum művésztelepe most a harmadik év befejezése felé valóban rendelkezik olyan képanyaggal, amellyel egy különleges „Zenta-tárlatot” meg lehetne nyitni. Ma már ez tisztán anyagiak kérdése. Kizárólag ebből a szempontból a „művésztelep” intézménye Zentán valóban sikeresen befejezte küldetését és látszólag nincs rá semmi szükség többé.

Habár senki erről nem vezetett nyilvántartást, a résztvevők valamennyien megegyeztek abban, hogy a „művésztelep” működése idején megtartott képbemutatók közönsége esetről esetre és évről évre szaporodott. Ez különösen az idén vált szembetűnővé, amikor a bemutató helyisége szűknek mutatkozott, hogy befogadja valamennyi érdeklődőt.

Ez kétségbevonhatatlanul a „művésztelep” egyik nagy eredménye. A képbemutató azonban nem csak az tűnt ki, hogy az elmúlt

három esztendő alatt hatalmasan megnövekedett az érdeklődés a képek iránt, hanem az is, hogy az emberek — egyre többen — állást is foglalnak a festészettel szemben: eszmeileg, világnézetileg osztályozzák önmagukban a képeket és a festészetet, mint olyasvalamit, ami immár részévé vált mindennapi életüknek és amivel szemben meghatározott követeléseket is támasztanak. A művésztelep tehát ebből a szempontból is elvégezte volna eredeti küldetését.

A művészek aligha ismerik el, és a laikus szeme nem is veheti észre, de amint a három esztendő művészi termését összehasonlítjuk egymással, azonnal szembetűnik, hogy az idei képanyag két eltérést mutat az előbbiektől: Az egyik, hogy a festők egyre elvontabbak, a másik pedig, hogy lassan a motívumok és témák köre mintha bezárulna, mintha a festők nem tudnának elmozdulni egy bizonyos ponttól, ameddig Zenta megismerésében eljutottak. A képeken tehát — mondjuk ki — bizonyos stagnáció érezhető.

Bizonyos jelenségek arra utalnak, hogy az alkotó művészek között megnemértés és egymás iránti türelmetlenség ütötte fel a fejét. Ez egyes művészeket arra készítetett, hogy el se fogadják a meghívást, vagy elhalasszák zentai látogatásukat, míg másokat, akik megjelentek, lehangolt és gátolt a munkában.

A legutóbbi képbemutatón a festészettel szembeni állásfoglalása keretében a zentai közönség világosan és félreérthetetlenül szembeállt az elvont festészettel és — mint a „művésztelep” tulajdonképpeni mecénása — kijelentette, hogy olyan festészetet kíván, amelyet megért és amelyben fel tudja ismerni saját életének művészi visszatükröződését.

Mindezek az okok és jelenségek arra utalnak, hogy a zentai „művésztelep” eddigi formájában nem tartható fenn tovább eredménnyel. Ha azonban kissé közelebbről szemléljük a dolgokat, hamarosan rájövünk arra, hogy a művésztelep egyszerű megszüntetésével tulajdonképpen édeskeveset tettünk, mert utána még számos kérdés marad, amely megoldásra vár.

Amint mondtuk, a zentai városi múzeumnak ma már van olyan képanyaga, amelyel minden további nélkül megnyithatná a „Zenta-tárlatot”. Ezek a képek (és azok is, amelyek nincsenek a múzeum birtokában, de itt készültek) túlnyomórészt a mai Zentát ábrázolják, sőt igen sok kép inkább a tegnapi. Azt a falusi idillt, amit itt sok festő látott, egyre jobban visszaszorítja a fejlődő új Zenta, a szocialista Zenta és ha a képtár nem fejlődik párhuzamosan a talajjal amelyből kinőtt, akkor hamarosan — már a következő nemzedék számára — nem lesz egyéb, mint művészettörténeti érdekesség, esetleg idegenforgalmi attrakció. Zenta nem fogja önmagát látni, a jövő nemzedékek nem tudják majd apáik vívódását, fejlődését szemmel kísérni a csonka képtárban. Pedig éppen ez lenne a legnagyobb, legkomolyabb feladata és egyetlen értelme a „Zenta-tárlatnak”.

Nem elegendő tehát az eddigi képeket be rakni egy képtárba. Gondoskodni kell a folytonosságról is, ha mindjárt nem is olyan tömegben és módon mint eddig. Sőt tovább mehetünk. Nem is fontos, hogy minden kép, amely a jövőben ebbe a képtárba kerülne, okvetlenül Zentát ábrázolja. Csak érzékeltesse azt az utat, vagy legalább egy részletét, egy pillanatát annak az útnak, amelyen eljutunk a jövőbe.

Ha a művésztelepek szervezésének kezdetén egyik célként az érdeklődés felkeltését is kitűzték — úgy ezen a téren is teljes sikert könyvelhetnek el a „művésztelep” szervezői. Itt is felmerül azonban a probléma, vajjon elegendő volt-e felkelteni ezt az érdeklődést és most már hagyni lehet, hogy fejlődjön a maga útján tovább, amerre akar, jobban mondva, amerre az igen korlátolt lehetőségek között tud, vagy pedig fejleszteni kell, irányítani, egyengetni az útját az igaz művészet megismerése és szeretete felé.

Hogy ez nem csupán mondvacsinált probléma, hanem valóban fennáll és megoldását követeli, azt legjobban azok a vélemények bizonyítják, amelyek a legutóbbi képbemutatón elhangzottak. Ezen a vitán a közönség határozott határvonalat húzott azok között a képek között, amelyek tetszenek neki és azok között, amelyek nem tetszenek. Ez az elhatárolás, amint várható is volt, a realista festészetet helyezte előtérbe mindazzal szemben, ami akár csak valamennyire is elvontnak mondható.

Nem akarjuk természetesen a zentai képedvelőket döntőbírákként állítani művészeti irányok fölé, azonban talán éppen ez a zentai eset bizonyítja legjobban, hogy a festészetnek és közönségének párhuzamosan kell fejlődnie. A mi sajátos festészetünk fejlődése nem lehet független a mi általános fejlődésünktől.

Lehet hogy akadnak olyanok, akik erre azt felelik, hogy ez hanyatlást jelentene, a fejlődés kerékkötője lenne. Csakhogy a különböző nyugati izmusok majmolása vagy utánérzése nem minden esetben, sőt igen ritka esetben jelent haladást. Bár senki sem merészkedett odáig, hogy szilárdan és konkrétan definiálja a jövő festészetét, annyiban, úgy hisszük, máris megállapodhatunk, hogy az nem fog a sötét expresszionista fantazmagóriák keretei között mozogni. Úgy véljük, hogy a fejlődés útjának megválasztásánál teljesen sutba kellene vetni minden párhuzamot és analógiát. Arra, aminek itt születni kell, nincsen minta sem Párizsban, sem Moszkvában. Műkritikusa, mecénása, bábája ennek a születendő valaminek pedig csak ez a mi közönségünk lehet, amelynek képzőművészeti izlése együtt kell, hogy fejlődjön a maga képzőművészetével.

Ezzel természetesen felmerül a művészet „irányításának” és a művészi szabadságnak a kérdése. Jelen esetben (mármint a zentai művésztelep esetében) igen könnyen meg lehet egyezni a „szabad művészet” legelkeseredettebb védelmezőivel is: A művész úgy fest, ahogy neki tetszik, a közönség, vagyis az illető közönség pedig szintén azt hívja meg a művészek közül, aki neki „tetszik”.

Más járások és városok is tervezik, hogy meghívják a művészeket, vagyis hogy művésztelepet alapítanak. E művésztelepek kiállításai bejárják majd Vajdaságot és az egész országot. Így azután a zentai és a többi „művésztelep” közönsége — tekintve az egységes élet- és fejlődési körülményeket — izlés tekintetében nagyon hamar egységes álláspont-ra jut. Hogy azután ez a tömegizlés nyomást, méghozzá súlyos, irányító nyomást gyakorol majd a festészetre, az bizonyos, és jelen esetben alighanem — természetes is.

Mindezek szerint a zentai művésztelep megszüntetése nem csupán tehnikai kérdés, és nem is csupán a zentai közönség kultúr-színvonalának szűk kérdése. A Zentán felébredt érdeklődés fejlesztése és tudatos megfontolt ápolása a másutt várható tömeges érdeklődéssel együtt sorsdöntő hatással lehet a jövő festészetünk kialakulására. A képeket szerető emberek egyre szélesedő rétege azonkívül hogy megmondja, milyenek legyenek azok a képek, amelyeket látni szeretne, elkezd majd a tehetséges festőket is szállítani, akik — éppen eredetüknél fogva — képesek lesznek ennek az izlésnek maradéktalanul eleget tenni. Ez a folyamat, ez a hatás tehát, festők és közönségük között kölcsönös. Eppen ezért ennek a kérdésnek tárgyalásánál igen fontos szerepet játszik egyrészt a művész szocialista öntudata, másrészt művészi lelkiismerete. Ha a közönség olyan művészekkel kerül összekötetésbe, akik önmagukat és

műveiket szigorú mértékkel mérik (itt kezdődik a szervezők „irányító” szerepe), sokkal gyorsabban tanulja meg megkülönböztetni az igazi művészetet a gicctől és a sarlatán kóklerkodástól.

Ha a zentai művésztelep három esztendőjének termését szemléli az ember, valóban az a benyomása támad, hogy a művészek körül Zentán bezárult a kör, hogy nemigen találunk és nemigen látnak már újat. Valójában pedig ennek nem is annyira a művészek az okai, mint inkább a házigazdák, a szervezők.

Felesleges talán arról beszélni, hogy nem három, de harminchárom művésztelep sem merítheti ki az élet megnyilvánulásainak minden gazdagságát, se Zentán, se másutt. Ha a képek stagnációjáról beszélünk, akkor talán inkább azt kellene vitatni, hogy a néhány napra vendégségbe jövő festő (még akkor is, ha ez a vendégeskedés évről évre ismétlődik) képes-e egyáltalán az alatt a rövid idő alatt mélyebben hatolni a környezet életébe és ha nem, mit tettek a szervezők, hogy ezt a behatolást (amely nélkül hiába is várunk komoly műveket) számukra megkönnyítsék.

A zentaiak jövőre bizonyára újabb formákhoz folyamódnak és számukra ez a kérdés már kevés gyakorlati jelentőséggel bír. Azon városok és járások számára azonban, amelyek most szerveznek először művésztelepet, ez a zentai tapasztalat komoly segítség lehet.

Arról van ugyanis szó, hogy a vendéglátónak a szíves vendéglátás mellett szorosabb kapcsolatot is kellene teremtenie a művészek és mindazon személyek között, akiknek a környezet és emberismeretük megkönnyítheti a környezet „felfedezését”.

A művészeknek nem kell megijedniök, ha a tiszteletükre rendezett fogadásokon a jófajta pálinka mellett egy kis komoly beszélgetéssel is traktálják őket, az illető vidék problémáiról, életkörülményeiről. Nem valószínű, hogy ártani fog a művész „szabadságának” ha megismerkedik a járás vagy város multjával, jelenével, gazdasági, kulturális és politikai problémáival. Ellenkezőleg, épp ezek az ismeretek teszik lehetővé, hogy többet, jobban és szabadabban lásson.

Ezek a beszélgetések nem kívánják befolyásolni a művészt. Csupán rendelkezésére akarnak bocsátani olyan ismereteket, amelyekhez egyébként nem juthatna hozzá. Természetesen ez a kérdés így, ilyen alakban nem ok nélkül merül fel: számos művész ellenszenvvel tekint az ilyen beszélgetésekre, „művészi egyéniségét” és „szabadságát” féltve. Ugyanakkor szinte gondolkodás nélkül áldozza fel ezeket a kincseket valamelyik divatos „izmus” oltárán. Ez az oka annak, hogy

a beszélgetések különben teljesen logikus és érthető intézményét ennyire propagálni, sőt védelmezni kell. Ha a zentaiak nem kezelték volna meglehetősen engedékenyen ezt a kérdést, ma bizonyára még szebb eredményeket mutathatnának fel.

Az alkotó-művészek között már említett megnevezés a kérdéseknek ugyanebbe a kategóriájába tartozik. Felesleges lenne talán itt konkrét eseteket elemezni, elegendő ha annyit megjegyzünk, hogy e véleménykülönbségek rendszerint a művészetszemléletből fakadnak.

Fontosabb itt meghatározni a vendéglátó, a szervező szerepét és feladatát; viták és nézetkülönbségek elkerülhetetlenek, sőt szükségessé válnak egy utatkereső művészetben. Ezek a viták és véleménykülönbségek azonban csak addig hasznosak, amíg biztosítva van a résztvevők egyenjogúsága és szabad véleményalkotása. Amint azonban egy művész vagy művészek csoportja megkísérli, hogy a saját nézeteit, munkamódszerét stb. ráerőszakolja a többi művészre, ez kétségtelenül a „művésztelep” elsatnyulásához és széttűléséhez vezet. A szervezőnek tehát, a meghívások szétküldésénél ezt a szempontot is figyelembe kell vennie.

Itt meg kell említeni, hogy az idén művészkörökben jelentkeztek olyan elképzelések is, amelyek szerint a festőművészek vajdasági egyesületének kellene meghatározni, melyik esztendőben hol és melyik művészek vesznek részt a művésztelepen, tekintve hogy már az idén is több járás kíván „művésztelepet” szervezni, jövőre pedig valószínűleg még többen.

Azon kívül, hogy nem hiszünk a művésztelepek adminisztratív beskatulyázásának hasznos voltában, nem valószínű, hogy a szervezők sokáig túrnék azt, hogy más (ha mindjárt az ULUV is) szabja meg az ízlésüket. A szervezőknek egyik alapvető szabadsága, hogy azt hívják meg, akit akarnak, a művészeké pedig, hogy oda mennek el, ahova kedvük van és értelmét látják.

Amiatt pedig senkinek se fájjon a feje, hogy túlsok lesz a „művésztelep” Vajdaságban, vagy hazánk szerte. Ahogy vannak kiemelkedő művészek, úgy lesznek kiemelkedő „művésztelepek” is, már aszerint, hogy szervezőik mennyi hozzáértéssel és tapintattal tudják majd a meghívott művészek számára biztosítani az alkotáshoz szükséges légkört. Itt tehát ismét a fejlődő művészet és a fejlődő közönség természetes kölcsönhatásához jutunk, amelyet minden felülről jövő adminisztratív beavatkozás csak zavarhat. Senki sem akarja az ULUV illetékességi körét csorbítani, azonban kár lenne ezt a szervezetet olyan kompetenciákkal felruházni, amelyenek-

re nincs szüksége és amelyek gyakorlásához nincs meg a kellő szervezeti és társadalmi alapja.

Az elmondottak alapján a zentai és általában a „művésztelepek” problémájával kapcsolatban a következőket lehetne leszögezni:

A zentai művésztelepet eddigi formájában nem érdemes folytatni (eddig csupán vajdasági festőket hívtak meg), tekintve hogy nem nyújt kilátást a további fejlődésre.

Zentán a művésztelepek élénk érdeklődést keltettek a festészet iránt. Ez az érdeklődés egyrészt hatalmas kultúr színvonalbeli gyarapodást jelent, másrészt felbecsülhetetlen értékű fegyver az elmaradottság és a szellemi poshadás elleni küzdelemben. Olyan fegyver, amelyet kár lenne kiejteni a kézből.

A művésztelepek eddigi formában való megszüntetése Zentán nem jelenti azt, hogy meg kell szakítani a festők és a zentai közönség kapcsolatát. Erre a célra új formákat kell keresni, amelyek megfelelnek a követelményeknek és amelyek képesek lesznek elmélyíteni, tömegesíteni a közönség érdeklődését a festészet iránt. Íme néhány érdekes javaslat:

— Miért ne hívhatna meg például Zenta jövőre egy festőcsoportot más köztársaságból? Bizonyára érdekes lenne a zentai közönség számára látni, hogyan reagálnak és hogyan látják ezek a művészek Vajdaságot.

— Vegyesen meghívni vajdasági és más köztársaságbeli festőket, hogy ezúton is lehetővé tegyék a kölcsönhatást és a művészi koncepciók kölcsönös kicserélését (ellentétben az önmagába begubózó bácskai iskoláról szóló elmélettel).

— A zentai művésztelepet megrendezni

másutt. — Néhány vajdasági festőt a közönség költségén elküldeni hazánk másjellegetű vidékeire, azzal hogy ottartózkodásuk befejeztével Zentán rendezik meg első kiállításukat. Ezzel a festők számára lehetőség nyílna, hogy többet lássanak hazánkból, a közönség pedig nem csak Zentát, de egész szocialista hazánk művészi visszatükrözését látná.

— Egy művész huzamosabb zentai tartózkodását lehetővé tenni. Ezzel lehetővé tenni a műtermi munkát és az annak megfelelő műfajokat.

— Minden képzőművészeti megnyilvánulást igyekezni kell minél szélesebb körben ismertetni és propagálni. Az eddigi képbemutatók mellett még újabb formákat is kell keresni.

— Foglalkozni kell az új festőnemzedékekkel. Lehetővé kell tenni, hogy a képkedvelők táboraiból előlépjenek azok, akiknek van tehetségük. (Rajziskola, amatőrtárlatok stb.)

Amint már cikkünk elején említettük, mindezek a gondolatok és vélemények egy elhangzott, konzultatív jellegű értekezlet reminiszcenciái. Egyéni vélemények, egyéni gondolatok, amelyek senkit sem köteleznek és amelyekről lehet vitatkozni.

Az is a célja ennek az írásnak, hogy vitát, véleménycserét indítson meg e kérdésekkel kapcsolatban, mint ahogy minderről vitatkozni fognak még Zentán és másutt is. Nem tudni, hogy a viták nyomán hol melyik megoldást választják. Az egyetlen, amit már ma bizonyosra lehet venni — és ami miatt szükséges és érdemes vitázni — az, hogy a „művésztelepek” mozgalomával csendben, szinte észrevétlenül, megkezdődött a forradalom képzőművészetünkben is.

Lévay Endre

Feledhetetlen élmények egy színházi fesztiválról

PUSZTA JELZŐK fölsorolása helyett, válogatott nagy szavak helyett hitelesebben és igazabban szólunk akkor, hogyha hétköznapi nyelven mondjuk el: mi az, amit végignéztünk a szabadkai Népszínház színpadán s mit jelentett számunkra az, amit estéről-estére átéltünk zsúfolt nézőterén.

Minél haladóbb és minél szervezettebb kultúréletet élünk s minél inkább szocialista tartalommal telik meg az, amit művész- és kultúrintézményeink csinálnak, annál gyorsabban és annál eredményesebben elmosódik a vidék határa; egy napon azt vesszük észre, hogy hozzáférhetőbbé vált a minőségi szocialista művészet a legszélesebb néprétegek számára.

Ha a multra nézünk, sokáig az volt a helyzet, hogy az igazi művészet fejlettségének legmagasabb foka csak a centrumokban élt, ott volt megközelíthető, s aki odáig eljutott, annak ott — mint egy-egy röpke emlék — feledhetetlen élményt jelentett. Ezek? Nem ezek, hanem százazrek és milliók maradtak vesztesek az ilyen élmény nélkül, azzal a reménnyel, talán gondolatlanul, hogy majd egyszer, ha annak az ideje eljő, akkor ők is megismerhetik, közvetlen közlőrlől megláthatják az emberi elme és alkotókészség nagy műveit.

Lám, hogy ölünkbe hullott a kincs. A szocializmus elhozta ennek is az idejét.

NYÁR ELEJÉN egyhónapig tartó színházi ünnep volt Szabadkán. Művészünnep volt ez, melynek a Népszínház volt a színhelye, mert a hűvös, borongós idő nem tette lehetővé, hogy a fesztivál a palicsi szabadtéri színpadon legyen.

A fesztivál rendező bizottságának mindekelőtt azt kellett számba venni, hogy a közönség az eddigi teljesítményeknél nagyobb művészi produkcióra vár. A műkedvelés szemléi, a tartományi színházak kötelező bemutatkozása után olyan műsorral lépni a színházlátogatók elé, amely túllép az eddigi teljesítményeken, mert nemcsak a saját erőik számadását adja, hanem elhozza, közelhozza az ország legmagasabb művészetét.

Tavaly a Jugoszláv Drámai Színház vendégszerepelt Szabadkán műsorának két legjobb darabjával, Gorkij „Jegor Bulicsov”-

jával és Drzsics „Dundo Maroje” dubrovniki komédiájával, amelyről az idén franciaországi vendégszereplésük alkalmával a párizsi kritika a legnagyobb elismerés hangján emlékezett meg. Az idén tavasszal pedig dr. Gavella Branko Zágrábi Drámai Színháza tartotta itt bemutatkozó előadásait s nem kis jelentőségű tény az, hogy az új drámai együttes éppen Szabadkát választotta az új játéktípus bemutatásának színhelyéül.

Így nem volt könnyű dolog a nyári ünnepi játékok estére olyan műsort összeállítani, amely nem visszaesést, hanem újabb lépést jelent előre színházi kultúránk legújabb törekvéseinek bemutatása felé.

Nem véletlen hát, hogy a tartomány egyes helységében működő együttesek helyett a főváros és a tartományi székváros művészei kerültek el hozzánk és a két nagy drámai színház vendégszereplése után is tudtak merészen újat adni, amiből színész és közönség egyaránt élményekkel gazdagodott.

A BELGRÁDI NÉPSZÍNHÁZ drámája repertoárjából két darabot választott: Nusics szatirikus vígjátékát, a „Világ”-ot és Retigen „Mély, kék tenger” című modern angol drámáját. A rendezői koncepció és a színészi teljesítmény mindkét darabba újat adott.

Nusics vígjátékirodalma egészen a legutóbbi időkig úgy szerepelt színpadainkon, mint a komédia legharsogóbb hangja. Rendezők, színészek és színházak így fogták föl egész életművét, nem csupán a burleszkhez közelálló vígjátékait, hanem szatíráit is, amelyekbe sokkal mélyebben volt beleágyazva a mondanivaló. Így éppen ez sikkadt el, ami legidőtállóbb Nusicsban s amivel legtöbbet tudott mondani a két háború közötti polgári társadalomról és a fővárosi csarsija tarka, vergődő és felemás életéről. Ha mondanivalóit ezen a vonalon követjük, akkor éppen a „Világ” című szatirikus színművében mondta el s ezt megfelelő beállításban először a belgrádi Nemzeti Színház hozta színpadra.

Egy szatirikus színművet láttunk, amelyet eddig minden együttes — ha rászánta magát, hogy műsorra tűzze — komédiának játszott. Azokat a *kihasználható* elemeket kereste benne, amelyekkel mehet a *közönség* izlése után, amelyekkel *cirkuszt* adhat színmű he-

lyett. A kispolgár fölfele-kapaszkodásának kevés olyan remekbeszabott színművével találkozunk még, mint Nusics „Világá”-ban. A függőség, a tehetetlen vergődés és a kaméleon-élet végighömpölyög előttünk a színen, a szatíra mar, finoman éget, embereket megrajzol olyan tehetetleneknek, amilyenek, s életet olyan kiúttalannak, amilyen a két háború között a filiszterek és az úrhatnám kisemberek szalónjaiban vagy inkább szalónná varázsolt „Potemkin-világukban” volt.

Rasa Plaovics a darab főszerepében az utóbbi évek egyik legnagyobb alakítását adta. Kevés színpadi eszközzel, még kevesebb színpadi fogással, ami mindenáron hatáseltérésre megy — egyszerű, közvetlen, őszinte emberi alakot adott. Annyira természetes és őszinte volt, mintha csak a nézőtérrel smink nélkül lépett volna föl a színre, hogy megmutassa nekünk a maga nyűgös életét. A hangja, a gesztusa, a tekintete minden mozzanatában emberi volt; el tudta velünk hitetni, még akkor is, amikor háttal állt a nézőtérre, hogy átviharzik rajta minden, de minden, amit a polgári élet mohó étvágyával és szereplési vágyával fölnyalábolt magának — és most, amikor roskadozva tartja az ölében —, nem tud vele mit kezdeni, mert bármit kezd, mindennel a saját álmának csődjét éri el... Rasa Plaovicsnak volt egy nagy jelenete, amikor arról beszélt feleségének, hogy milyen a világ. Ült a régi, családi karosszékben és beszélt. Hullottak a szavai s előttünk minden, minden — amiről beszélt — életre kelt...

Fölemelkedett, fölemelkedett magasan mindenek fölé, hogy aztán annál szemléltetőbben mutassa meg: milyen tragikomikus a visszahullás, az összeomlás, amikor a kispolgár rózsiszínen játszó vágyálma szertefoszlik.

Ennek a művészi megmutatása volt ez az előadás.

Az angol drámaírás jelenkorának sok olyan alkotója van, akiket az európai színpadokon már csaknem mindenütt játszanak. Priestley után nem egy új drámaíró tűnt föl s közülök kiemelkedett T. Retigen a háború után a „Mély kék tenger” című drámájával. Ennek a műnek talán az lehetne a címe: „Ez a mai angol polgári élet”, mert azt adja mérés, reális megvilágításban. Retigen vissza tudja tartani magát attól, hogy az alakrajzokban bárkit is idealizálna; egy kicsit intellektuálisan komplikálja a jellemrajzokat, de élő alakokat ad és hiteleseket; elhisszük neki, hogy az, amit mond, valóban úgy is van.

A rendező, B. Borozán megtalálta a darabnak a sajátos levegőjét. Különös, kissé fanyar hangulat, amelyen eluralkodik a hidegvér — ez érződött a színpadon. És három

nagy alakítás villogása: Nevenka Urbanova a hervadó, szerelmes asszonya, Milán Puzics fiatal pilótája és Lyubisa Jovancics orvosa egészen külön szint és jelentőséget kölcsönzött ennek az előadásnak.

A MOZGALMAS ÉVEKNEK mindig vannak kimagasló eseményei: örömmel látjuk, hogy napjainkban már a színházi életnek is.

Meg kell mondanunk, hogy az idei színházi fesztiválon a legfrissebb és legizgalmasabb hangot a Belgrádi Drámai Színház hozta magával. Az előbbi mellett és a nagy Jugoszláv Drámai Színház mellett ezt kísérleti színháznak is lehetne nevezni, ahol sem a színész, sem a rendező nem idegenkedik a forradalmi megoldásoktól a színpadon. Már a műsora is elárulja, hogy egészen új utakon halad; a modern drámairodalom majd minden kiemelkedő hangját megszólaltatták már Salacroux-tól kezdve Artúr Millerig s ezeknek műveivel filmszerűen pergő scenikai megoldásokat hoztak a színpadra is.

Ez két előadáson bontakozott ki a maga teljes méreteiben: Dosztojevskij „Bűn és bűnhődés” című regényének színpadi változatában és Artúr Miller „Egy kereskedelmi utazó halála” című drámájában. Egyszerre hat kép játszott a színpadon, a fényfüggöny váltásában úgy pergett az élet akár a filmen. Nem volt, úgy véltük, hogy nem volt mozzanat, amely a színpad mögé vitte volna a cselekményt, mert minden a szemünk előtt játszódott le a színpadra hozott képek különös vibrálásában. Jóllehet ez nem érte el a „Raszkolnyikov szenvedéseiben” a dosztojevskiji teljességet, de annál nagyobb és tökéletesebb volt a hatás Artúr Miller drámájában.

Predrag Dinulovics, a drámák rendezője nem követi a dramaturgiai hagyományokat. A klasszikus törvények őt nem kötik s ahol csak lehet, függetleníti magát tőlük, hogy minél közelebb kerüljön az élethez: az életes emberhez.

Ennek kapcsán Dinulovics, a Drámai Színház fiatal színész-rendezője törekvéseiről a következőket mondta:

„Mi a szó legszorosabb értelmében érdekes színházat akarunk játszani, amely minden mozzanatában történésekkel teli. Meszszire elkerüljük azt, ami banális, ami eseménytelen és monoton, ehelyett mindig azt keressük, ami izgalmas és érdekfeszítő... Tévedés lenne azt hinni, hogy az érdekességre való törekvés a való élet ábrázolásának a kárára megy. Korántsem. Meg kell mondanom, hogy mi nem is hangoztatjuk azt, hogy a színpadon az életet adjuk. Nem. A színpadon játszunk, ami ott folyik az csak játék. Ez semmiesetre sem egyeztethető össze a na-

turalista valóságábrázolással, mert éppen ezt akarjuk elkerülni; amennyire művészien játszunk és amennyire átéli ezt a néző is, annyira élet az, amit adunk..."

Amit a rendező mondott, azt láttuk a színpadon ugyanilyen megfogalmazásban. Ha egy színészre összpontosítjuk mindazt, amit az együttes a színpadon adott, akkor természetesen Szima Janicsijevics alakítását kell megemlítenünk a „Kereskedelmi utazó halálában”. Két embert játszott: egyszerre két világot. A multat és a jelent: a vállalkozások, remények éveit és az összeomlást. Janus-arca volt. Mindkét arca emberien megérintő volt és egy fényvillanás alatt változtatta őket, — a szöveg szerint a visszaemlékezés. Nem csoda, hogy lenyűgöző hatással volt a közönségre és az sem csoda, hogy utána még napokig sok színházi ember erről beszélt.

A Belgrádi Drámai Színház hogy itt járt s játszott, arról Janicsijevics alakításának soha el nem mosódó képe beszél...

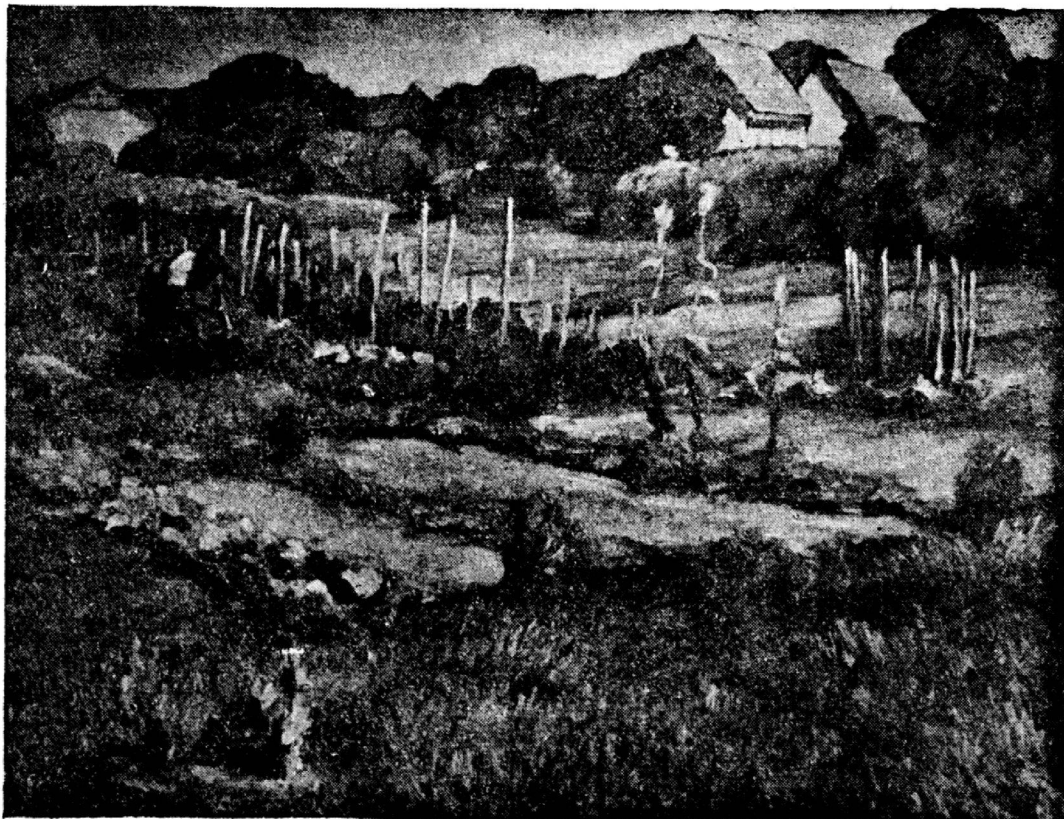
DÍSZES KOSZORÚNAK került a belgrádi balett a színházi fesztivál műsorának a végére. Csajkovszki „Hattyúk tava”, Hrisztics „Ohridi legenda” és a nagy balett-játék másik eredeti jugoszláv műve K. Baranovics „Mézeskalács” című zágorjei életképe.

Színek, melódiák és táncok játéka volt ez olyan művészi kavargásban, amilyennel a „Seherezáde” bemutatója óta ezen a színpadon nem találkoztunk.

Az ország első balettegyütteséről bírálat hangzott el már esztendőkkel ezelőtt is, nemcsak nálunk, hanem az országhatáron túl is: Angliában, Görögországban, Ausztriában, Németországban, Svájcban — mindenütt a legnagyobb elismerés hangján. Igen, ez az az együttesünk, amellyel művészetünk, színpadi művészetünk először jelentkezett a világban és ezek azok a művek, amelyekkel a jugoszláv folklór a legmagasabb teljesítményét nyújtja. Muzsikában, színben és táncban nem igen láttunk gazdagabbat: ezek olyan művek, amelyekben egy nép megmutatja játékos kedvének legszebb értékeit.

A FESZTIVÁL SZÁMADÁSA az, amit a bevezetőben mondtunk. A magas művészet, az igazi művészet a nép közvetlen közelségébe került s élményt nyújtott annak is, aki a távolban él.

Nálunk nincsenek távolságok, mert a szocializmus akarata minden távolságot áthidal, még akkor is, ha az milliókba kerül, mert a nép a maga kedvére és a maga gyönyörűségére megteremtette hozzá a milliókat...

Bóna Júlia

Lakodalmi szokások harasztiban

Pennavin Olga írásában¹⁾ megjegyezte, hogy a szlavóniai őstelepes falvakban: „...nyolcvan-kilencven év óta a fiatalok már maguk indulnak párkeresésre. Sokszor nem is indulnak, mert az iskolában megtalálták egymást és egymásnak nőttek. Ha az iskolában nem, hát a táncban, a derenkázásban, a munkában okvetlen ki-ki talált magának megfelelőt...”

A XIX. század közepéig azonban volt egy még elterjedtebb formája a párválasztásnak. Hogy megérthessük eredeti színezetét, ismerünk kell Haraszi földrajzi, etnikai és gazdasági jellegét abban a korban. A múlt század feléig majdnem megközelíthetetlen vidék volt. Mocsarak, lápok, nádasok, erdők vették körül, míg 1897-ben a véglegesen befejezett Vuka-szabályozás meg nem változtatta a helyzetet.²⁾ Az élők szájhagyománya szerint a férfielemek, főleg a fiatalabbak, akkor még kint legeltettek éjjel is a „szürük”-környékén, mélyen a vizenyős, lápos, füves helyeken. De nemcsak legeltettek, a legtöbben halászgattak és vadászgattak is abban az időben, s hetekig, hónapokig nem jártak haza. A gyerek³⁾ tehát távol volt a településtől⁴⁾ és mikor a szülők úgy vélték, hogy elérkezett fiuk megházasításának a legmegfelelőbb ideje, hazahívták és elvetették vele a kiszemelt lányt.⁵⁾

A kikérés rendszerint pénteken történt. Kérőbe este mentek: a fiú, az apa és az anya. A család fő „zsazsagot” (piszkafát) vitt magával és mikor beengedték őket, a szabad-tűzhely (konyha) felé vette útját, megpiszkálta a „szenet” (tűzet) és mondta:

— Jóestét! Van-e keeteknek eladó⁶⁾ lányuk?

A háziak felelet helyett bevezették vendégeiket a szobába, helyet kínáltak őket. A fiatalok ezalatt kintmaradtak. Mikor a szülők közt megtörtént már az egyesség, behívták a fiatalokat is, és a lányt az asztal elé állítva, megkérdezték:

— Eljössz-e ehő a legényhő, édös lányom?

A beleegyezésnek „apolás” (csók) volt a vége. Ebből kijutott a jövődöbéli apósnak és anyósnak is. A háziasszony eközben feltálalta a vacsorát... Vacsora után a fiatalok ismét elhagyták a szobát, a szülők pedig meg-

beszélték mikou tartják az „összekötőt” és a lakodalmat.

Hogy a jobbágyfelszabadulás után milyen volt az összekötő, arról Penavinné, a már említett írásában beszámolt. Most vázolom, milyen volt előtte. Kéthónapos kutatómunkám alatt írásos okmányanyagra is akadtam, amely világot vet az 1860-as évekig dívó összekötők formájára.

Az összekötőt⁷⁾ a kikérés utáni napon, vagyis szombaton tartották. Vacsorát rendeztek, amelyre meghívták a legközelebbi rokonokat. De vacsora előtt elindultak a paphoz,⁸⁾ ahol végigcsinálták a tulajdonképpeni „szereződést”. A papon kívül ott volt a község bírása és az esküdtek. A szertartás első része abból állt, hogy a legény egy „biskörtét” adott a lánynak, a legény pedig „jegykendőt” kapott a lánytól.⁹⁾ Ezután a két násznagy, a bíró, a pap, az esküdtek előtt megírták a „HÁZASSÁGI EGYEZSÉGET”.¹⁰⁾ Ezekből könnyebb tájékozódás végett közlünk egyet:

„Mi alól nevezendő Haraszi Refra Szent Eklézsiának és falunak Hites Előljárói, adjuk tudtukra most és következő időkre nézve, mindazoknak a kiknek illik, Hogy minekután néhai Marcsit Miklós, helységünk becsületes lakosa, ezelőtt mintegy 25 esztendőkel, mind gazdaságának helyesebb folytatására, mind az Urbáriális praestatiók könnyebb hordozására, néhai Mosonyi Jánosnak mostoha fiát Pétert, úgymint mostani nevezetében Marcsit Pétert, először ugyan fiául, azután pedig vőüül is a maga pátriális... (egy szó itt olvashatatlan, elmosódott, B. J.) az az minden ingó és ingatlan vagy fekvő jószágában és így egész örökségében perfekt adaptó szerént Feles Örökössé tette és magához fogadta volna, és minekutána, mint Marcsit Judit, előbbi feleségének, mint Marcsit Ipának vagy fogadott Attyának halálok után is azon törvényes fogadott fiúi jussában minden koráig csendesesen és minden háborítás nélkül meg maradott volna. Annakutána újabb házasságról kezdvén gondolkozni fönt nevezett adoptatus fiú, özvegy Marcsit Péter fogadott Anyjának Marcsit Miklósnének megegyezéséből annak törvényes úttya és módja szerént el jegyezte és el is veszi magának örökös feleségül, özvegy Siklósi Miklósnét, Bajusz Évát.

Nézőn pedig mindketten a jövő idők-
re s történetekre, mindkét fél az egymáshoz
való tiszta szeretettől indítván a mi Eklé-
zsiai Gyűlésünkben egymásnak olytén köl-
csönös Moringct ajánlottak egybekelésnek
alkalmatosságá al. Úgy mint említett Marcsit
Péter fogadott Annyának Marcsit Miklósné-
nak meg egyezéséből, önként ajánlja, hogy-
ha öneki előbb történne a halála, mint most
eljegyzett Mátkájának, Bajusz Évának: te-
hát az ő fiú Rátiójába tudniillik a Háznak,
földnek, jószágnak egy szóval minden ingó és
ingatlan vagyonnak fele birtokában, minden
megháborítás nélkül holtig lakhasson és
megmaradhasson, még ha gyermeke nem
lenne is. Ha pedig nem maradna, csak az in-
góban lesz feles.

Hasonlókép Bajusz Éva kedjes jegyesének
Marcsit Péternek Contra-Moringot ajánlja:
„Hogyha néki történne előbb halála Mag
vagy Maradék nélkül, tehát minden Matu-
rája, az az hozzá vitt és együtt szerzendő
vagy keresendő Vagyoná Marcsit Péter fér-
jére maradjon.

Melly Contraktuális Moring-kötések a Ne-
vezett fiataloknak, hogy a szerént mielőttünk
megerősített és akármikor a szükség kí-
válná töllünk Evictio ígértetett mind a két
félnek tulajdon kezük vonásával és Helysé-
günk szokott pecséttyével bizonyítjuk és erő-
síttyük *Harasztiban Decembernek 28-ik nap-
ján az 1812-ik Esztendőben* (kiemelés tölem.
B. J.). Tóth Sándor mh. prédikátor, Istóka
Miklós öreg bíró, Magdika Ellyés, esküdt,
Magdika Sándor esküdt, Kürtös István es-
küdt, Ferenc Dávid esküdt, Hogy ezen Con-
traktuális Moringolást mi is applandáljuk,
adjuk ezen kezünk keresztvonását. Marcsit
Péter x, Bajusz Éva x, Özvegy Marcsit Mik-
lósné x.

Hozzá értvén, hogy Marcsit Péternek
előbbi feleségétől maradt nevetlen leány-
zót Máriát és Sofiát a közösből fogják táp-
lálni, nevelni értékekhez képest tisztessé-
sen és annak idejében szerencsájök adódván
ki is fogják házasítani.”¹¹⁾

(Ezután a Helység pecsétje következik.
Mai egy dinár nagyságú köralak, közepén
1-es, ezt tulipánalakban babérkoszorú veszi
körül, amely alól keresztteződik. Az 1-es fe-
lett SHP olvasható. A pecsét piros színű
viaszk.)

A továbbiakban is inkább azokra a jelen-
ségre kívánunk rámutatni, amelyek eltér-
tek Harasztiban a lakodalom újabb formájá-
tól, vagyis attól, amit Pennavinné is vázolt.

Nincsenek adataink arról, hogy a földesúr
a szlavóniai ősmagyar falvakban gyakorolta
volna a „jus primae noctis”-t.¹²⁾ Egy írás
1822-ből azonban azt bizonyítja, hogy léte-

zett „szűzadó”. Ebből arra lehet következtet-
ni, hogy a földesúr adó fejében lemondott
erről a jogáról.

A lány szobabútorá Harasztiban egészen
a jobbágyfelszabadulásig csak a kulup volt,
a láda és a kócsag. A kelengyéje pedig a ma-
gukszötte vászon-féle, az alsó-felső ponyva,
néhány kebel és a lazsnok.¹³⁾

Mármost, mivel a lakodalmat rendszerint
szerdán tartották, a férfirokonok hétfőn
kezdték dolgozni, faragták a kalupot, a lá-
dát és kócsagot. Másnap kocsira rakták a bú-
tort és kelengyét is, és így vigadták végig a
falut.

Az asszonyok kedden kezdtek sütni, főzni.
A fehér „kenyércsét” a XIX. század harma-
dik negyedéig kalács helyett szolgálták fel.
Az étel mellé barna kenyeret ettek. Kalács-
nak számított a fehér kenyéren kívül a két-
három kemence pogácsa és a néhány „sza-
hány” (tepsi) rétes.

Az egyházi szertartásról¹⁴⁾ írt Pennavin-
né. A mai formája megmaradt nagyjából
olyannak, mint volt évszázadokkal előbb.
Csak annyit tennék hozzá, hogy a jobbágy-
felszabadulásig kocsin vitték a menyasszonyt
és vőlegényt az egyházi szertartásra. A ko-
csin a menyasszonyt a komája és a nyoszolyó
közé ültették. (Itt kell megjegyeznünk,
hogy régebben a nyoszolyó m e n y e c s k e
volt.)

A komabotot jegyszerrel díszítették, így a
selyem jegytakarítóval, a farhámval, a „bo-
kás csarappal”, a jegycipővel és az így fel-
díszített komabotot a kocsin a koma a meny-
asszony arca elé tartotta, hogy ne lássák.
Egyébként a lánykori koszorún kívül a
menyasszony rozmaring-koszorúja pántliká-
val volt díszítve és azt úgy helyezték el, hogy
a pántlikák az arcára essenek és eltakarják.
A menyasszony öltözete a kebel volt.¹⁵⁾

A másik komabotot hússal, 15—20 bics-
kával, keszkenőkkel díszítették s azokat este
elosztogatták a vendégek között, csúfot úzve
belőlük.

Hazafelé menet a fiús háznál a napa és
ipa várta őket a konyhaajtóban. A legköze-
lebbi rokon, akit erre megbíztak, egy „tü-
ret” vásznat tekert le a földre, a menyecske
azon ment a konyhaajtóig. Utána felgöngyö-
lítették újra és átadták a türet vásznat a
menyasszonynak.

Amíg szenesház volt konyha helyett a ka-
raszti lakásokban, a menyasszonyt az „akna”
(szabad kémény) alá állították és föl kellett
néznie, hogy olyan szép, feketeszemű poron-
tya legyen, mint az akna füstös fala. Majd
bevezették őket a szobába, de nem ültették
őket asztalhoz, hanem a „szömétbe” az ajtó
mögé, hogy „szégyöljék magukat”. Itt is va-

csoráztak egy közös cseréptányérból. A vendégek ezalatt az asztalt ülték körül és vacsoráztak.

A vacsora után a menyasszony végigapolta a vendégeket, majd a vőlegénnyel együtt a „tikör” alá ültek, hogy ne „szégyőjenek”.

Ezután „sütő”-t (sült tököt) tettek az asztalra, leütötték a szárát, talpára állították és kifúrták a felső részén kilenc helyen, ezekbe 9 gyertyát állítottak. A gyertyákat meggyújtották. A násznagyok daloltak ilyenkor, többek közt ezt is:

„... Addig a házadból ki nem mégy,
Míg kilenc száll gyertya el nem ég,
A tizedik is már félbe ég,
A szerelöm mégse vót elég...”

Megjegyezzük, hogy régebben a megmaradt „meténget”, amiből a koszorúk is készültek, zsákba gyömszőlték és elvitték a fiús házhoz. Amikor a tánc elkezdődött, előhozták. A táncoló vendégek „karéjba” (körbe) álltak, egy a kör közepébe került a bekötött zsákkal együtt, és dalolva „csárdást”, „kólét”, „derenkát” jártak. Ha a kör közepében táncoló átadta valakinek a zsákot, akkor az került a helyébe.

J E G Y Z E T E K :

1) Harasztiban, Lászlón és Kórogyon — kevés eltéréssel — egyeznek a lakodalmi szokások. Az utóbbiakról „Kórogyi lakodalom” címen Pennavin Olga számolt be a „Híd” 1951 júliusi számában. Említett írásában Pennavinné a jobbágyfelszabadítás után szokásos lakodalmi szertartásról írt Kéthónapos szlavóniai tartózkodásom alatt újabb adatokat gyűjtöttem e témakörhöz. Ebben az írásomban azokat használom fel.

2) Nagyobb vízarádásról egy 1825-ből származó jegyzék számol be. Kreutzer mérnök 1884-ből származó jegyzeteiből pedig megtudjuk, hogy a „... Vuka maradványai bizonyítják, hogy valamikor hajózható folyó volt, mocsarakkal körülvéve...”

3) Csak fiút értenek e fogalom alatt még ma is, kislányt nem.

4) A mai Harasztiról csak 1730 óta beszélhetünk, annak ellenére, hogy a „Prosessio Harasthy” helységnévvel már 1430-ban találkozunk. Csakhogy az első település más területen feküdt és Kórogyvárhoz tartozott. Kórogyi Gáspár halála után ez a szlavóniai nagybirtok a Perényi majd a Garay család tulajdonába megy át

A török betöréskor, a Kórogyvár körül létesült ősmagyar telepes-falvak, ahol a volt földesúr jobbágysai, udvarosai és fegyveresei laktak, eltűntek a föld színéről. Az életbenmaradt lakosság az óriáskiterjedésű Kórogyrét ingoványaiában keresett menedéket.

A „Régi Haraszt” — így nevezik a mai harasztiak azt a földrészt, amely a törökök törvényhatósági berendezkedése idején a harasztiak lakóhelye volt és ahol ma már csak a régi

A menyasszonytáncot a múlt század harmadik negyedéig egyáltalán nem ismerték Harasztiban. Ehelyett pont éjfélkor lefektették a menyasszonyt. Az egész „lakzis” nép elkísérte őket az „ólba”¹⁶⁾ a nászúgy elfogadásához, és daloltak nekik.

Reggel történt a „fölkontyolás”. A koma jelképesen megfésülte a menyasszonyt, de a fölkontyolást voltaképp a komasszony végezte. Szertartás közben mondta:

„Fölvetted a kontyot,

Vedd föl a gondot”

Ezután kivezették a menyecskét a „szesházba” (régi konyha), ott sóprút adtak a kezébe, kannát, fát raktak elé és elmondták, hogy a sóprés, a fahordás és vízfordás most már az ő gondja lesz, míg a „napa” főz.

Mindazokat a lakodalmi szokásokat és jelenségeket, amelyek a jobbágyfelszabadulás után is életbenmaradtak, nem vázoltam most írásomban, mivel azokat az érdeklődő megtalálhatja Pennavinné említett írásában. Csak az eltérésekre mutattam rá, már amennyire azt az eddig feltárt írásbeli és szóbeli anyag alapján lehetett.¹⁷⁾

templom alapjainak maradványai vannak meg. A 161 éves török uralom idején itt csak 7 ház volt, legalábbis ennyit tartott számon az eszéki török pasaluk.

Mária Terézia 1730-ban elrendeli az elnéptelenedett falvak lerombolását és nagyobb falvak szervezését, ezenkívül a „sztrázsa-házak” és erős őrség megszervezését. Ekkor épült fel a mai Haraszt, magábaolvastva nemcsak a „Régi Haraszt”, hanem Kaporna, Lanka, Mosson és Tolmán megmaradt lakosságát is. Ezért vannak ma Harasztiban magukat magyaroknak valló, de szlávnevű családok is.

5) A jobbágyterhek könnyebb viselése végett, a szlavóniai ősmagyarság egészen a jobbágyfelszabadulásig „kommunokba” („zadrugák”-ba) tömörült. Rendszerint nagyszülők, szülők, gyerekek és azoknak gyerekei éltek egy fedél alatt, házközösségben. Így gyakran megesett, hogy a gazda (a legidősebb férfitag) csak azért, hogy még egy birtokrészt vagy munkaerőt kapjon, maga házasította ki fiát akivel akarta. — Még ma is beszélnek, hogy harmincan is voltak ilyen „zadrugában”. A házközösség vagyis a régi típusú „zadruga” nyomai még ma is fellelhetők Harasztiban.

6) Ez a ma is használatban lévő szó a régi házasságok adás-vevési jellegére mutat.

7) Kórogyon „összekötő” helyett „odaadó”-t mondanak. Újabban „gyirőlőnek” mondják mind a három faluban.

8) Kétségtelen, hogy az egyháznak az egész középkorban nagy szerepe volt, a világi dolgokat is irányította hol közvetlenül, hol közvetve. Jellemző, hogy a szlavóniai magyar őstelepülésekben egészen a jobbágyrendszer eltűnéséig az „iskola-rektor” és a pap, a földesúr megbízottjai is. A falu jegyzője és a világi ügyek legfőbb

megmondható a helységben. Ez tette lehetővé Harasztiban, hogy egészen a XIX. század közepéig a „presbiterek” soraiból kerültek ki a helység bírái és az esküdtek is. Az egyházi megbeszéléseket együtt tartották a falu ügyeit vitató ülésekkel. Erről egyébként még ma is őrzött okmány és jegyzőkönyv tanúskodik. Hogy az egyház Harasztin mennyivel több világi funkciót töltött be, mint másutt, bizonyítja az az egyszerű tény is, hogy Harasztiban 1945-ig nem volt polgári házasság. Az újszülötteket sem írták be a község anyakönyvébe. Az egyháznál vezetett születési és házassági anyakönyv jelentette a községit is.

9) A „birskörte” és jegykendőt a század végén kiszorította Harasztiban is a gyűrűváltás. Érdekes mellékesen megjegyezni, hogy a gyűrűváltás szokása eredetileg a polgáriásodó régi Rómában keletkezett, ahol eleinte csak a menyasszony kapott vasgyűrűt a fiútól, amely azt jelképezte, hogy alárendeltje férjének. A vasgyűrűt később az aranygyűrű szorította ki. A kölcsönös gyűrűcsere is csak későbbi termék, amely most már mindkét fél lekötöttségének jelképe. A gyűrűváltás tehát a polgárság hagyatéka.

10) A „Házassági egyezség” és a „Recognitio” is, amit idézek — szó szerinti. Az eredeti példányok közül az első kezemben van, míg a másik otmaradt a haraszi református eklézsia okmánytárában.

11) Nemcsak „moringot” adtak egymásnak a harasziak az egyházi és helyi előjárók előtt, de egyéb egyezség-kötésekre is előttük került sor. Áttekinthetőség kedvéért itt közlök egy példát:

„Recognitio. Melynek erejével én Marcsit Péter Harasti lakos adom tudtára mindenkinek a kiknek illik hogy itteni lakó Mosoni Illyés fiát Jánost fel fogadtam magam mellé örökül úgy mint az által, hogy ha mindenekben nekem, engedelmes léssen, tehát minden névvel nevezendő jószágomba örökössé teszem és minden vagyonomnak felét öneki adom.

Ha pedig nem tetszenet az én nállam való szolgálát hanem magát meg keményitvén engem el hagy, akkor semmi örökséget nem kívánhat, én sem igérek neki.

De ha én magam minden igaz ok nélkül küldym el, akkor köteles leszek az ő neki járandó részt mindenből becsületesen ki adni.

Melynek hitelesebb voltáért adtam ezen helység Pecséttyével és nevel aláírásával erősített levelem Harasztiban 22. 8. hó 1822. Marcsit Péter saját kezem x vonása. Mi előttünk Helység Elöl Járói előtt, öreg bíró Illyés József. Esküdtek Magdika Sándor, Kürtös Sándor, Balás János, Magdika István, Marcsit Miklós, Magdika Miklós, Sülyös Jónás, Magdika Illyés. Ki adta Sallai Mihály, Helység Jegyzője mpr. Pecsét” (ugyanaz, amit a Házassági egyezség végén már vázoltam. B. J.)

12 Érdekes megemlíteni, hogy a földesuraknak a középkorban Európaszerte elterjedt „jus primae noctis” (= az első éjszaka joga), amit Morgan és Engels is tárgyalnak, egy nemzetiségkorabeli hagyományból ered. Mantegazza „A szerelem az emberiség fejlődésében” című művében ezzel kapcsolatban a következőket mondja: ...„Hátsó Indiában és a Nagy Óceán több szigetén a törzsfőnök teljesíti az „első éjszakához való jogot”. Más népeknél a hajadonok, sőt néha az alig pár hónapos lánygyermek szüzetelénél külön e célra berendezett bálványokkal végezték. Waitz ezzel kapcsolatban így ír: „... Hasonló állapotok vannak még napjainkban is néhány afrikai néptörzsnél. Ilyen szokás, hogy a nászéjszakán a menyasszonyhoz bocsátották férfi vérrokonait kor szerint való sorrendben, utoljára került sor a vőlegényre...”

13) lazsnok = takaró

14) Érdekes megemlíteni, hogy a házasságot az egyház csak a XVI. században, a trienti zsinaton nyilvánította egyik szentségnek, amit a reformvallások is átvettek.

15) Az első szoknyavisező Harasztiban Estör Judi néni volt.

16) Ől = A „nagyház” mellé épített külön helység, ahol a fiatalok laktak éjnek idején. Ahány fiatal pár volt a házközösségben, annyi ólat építettek a nagyház mellé.

17) A lakodalomra vonatkozó szóbeli adatokat Kürtös Magdika Estör és Kuruc Julis néne szolgáltatották. De ellenőriztem Kórogyon és Harasztin másoknál is. Az okmányokra, jegyzőkönyvekre, vagyis minden írásbeli adatra a Haraszi Református eklézsia levéltárában, a Népbizottság padlásán és egyes harasziaknál akadtam.

Dési Ábel

Egy regény ürügyén

Eddig valahogy úgy éreztem, hogy csak nagy és jellemző művekről lehet és érdemes tanulmányt és bírálatot írni. Ezért a vajdasági írókról hallgattam. Hogy álláspontomat később feladtam, azt Saffer Pál regényének köszönhetem.

Valahogy úgy kezdődött a dolog, hogy elolvastam Juhász Géza kritikáját Saffer regényéről a „7 Nap”-ban. Éreztem, hogy valami megmozdul bennem. Tudtam, hogy valami olyasmiről van szó, ami nemcsak engem, de másokat is feltétlenül érdekel.

Másnap, amikor elolvastam az „Utolsó vallomás”-t úgy éreztem, hogy nem csalódtam, bár egyben-másban komoly kifogásaim is voltak. A kifogások azonban nem akadályoztak meg abban, hogy nemcsak magamnak, de másoknak is valljam: Saffer bátran és merészen nyúlt egy olyan témához, amit eddig minden vajdasági író hét mérföldnyire elkerült, mintha csak az ne-nyúlj-hozzámot kiáltana feléjük.

A regény nekem azért is érdekes, mert komolyan felveti az írói becsület és az epikai hitel kérdését. Saffer regényéről szólva, erről kell tehát elsősorban beszélni, mert ezekkel a problémákkal szétbonthatatlanul összekapcsolódik. Először az epikai hitelnél kezdem — itt komolyabbak a kifogásaim.

Olvasás közben leginkább az előadás kanyargós ugrásszerű volta zavart, bár ezt némileg indokolja is az általános forma logikája. Egy öngyilkos nem gondolkodik a regényíró világos, mindent előrelátó és kiszámító, az ihlet útjain is biztosan járó logikájával. Saffer néha valóban feledteti velünk, hogy regényét író írta. Naív olvasóként néha magam is azt hittem, hogy egy öngyilkos emlékezéseit olvasom. Ezt nemcsak a jól megírt, de a gyenge részleteknek is tudható be. Ez azonban egy kicsit a könnyebb ellenállás vonalát is jelenti. Aki ezt a formát választja az nem kényszerül arra, hogy a részleteket a realista epikus következettségével építse fel és színeze ki.

A szubjektív vallomásszerű forma nem új. A francia lélektani regény megszületésének idejére nyúlik vissza a XVII. századba. Ha azonban ezt megállapítjuk, korántsem bizonyítottuk be, hogy ez a forma idejétmúlt és kikopott a használatból. E formával ma is élnek, az írók nyugaton és keleten egyaránt.

Nyugaton azért, hogy szabadon bújárkodjanak a pszihopatológia zavaros vizeiben, keleten, hogy valami mindennél realisabb és példaadóbb „hőst” húzzanak ki a semmi szürkességéből.

Ha azonban a szubjektív líra az objektív epika ruháját ölti magára, akkor a realista regény legszebb teljesítményeit adhatja. Gondoljunk csak arra, hogy a modern magyar irodalom egyik legtökéletesebb műve, Németh László regénye, az „Iszony” is ilyen szubjektív vallomásból kinövő epika. Egy szerencsétlen házasság története az 1930-as gazdasági válság éveiben. Egy lesüllyedő módos lány házassága a feltörekvő parasztságával. Embersorsokról van szó, de egy korról kapunk képet. Kárász Nelli első személyben beszél, de hangja, előadásmódja az objektív epika igényeivel lép fel és el is éri a kitűzött célt.

Az ilyen szubjektív előadási formának megvan az előnye, hogy nagyobb közvetlenséggel képes egy hangulatot, egy állapotot, az érzések egymásra tett hatását, egymásból születését ábrázolni, de sokat veszít erejéből, amikor az epikai távlat és szélesség követelményeit elkerüli és egyéni hangon egyéni véleményt mond a dolgokról.

Saffer Pál regényét olvasva ezek a gondolatok ötlöttek az eszembe. Sokszor az volt az érzésem, hogy néhány kitűnő részletet olvasok egy nagy regényből és minden szép részlete mellett se tudom, hogy e részletek közt mi is történt tulajdonképpen. Saffer regénye elmosódik térben és időben és csak az események letisztult reflexiói maradnak meg. Sok helyütt kitűnően megfigyelt és leírt részleteket ad, de ezek a részletek mint szubjektív vallomások spontánul jönnek és tűnnek el. Az ember belső lelkivilágának ábrázolásához nem elég a legőszintébb, legközvetlenebb vallomások sokasága. Ismernünk kell azokat a körülményeket, amelyek közt ez az állapot, érzés vagy cselekedet létrejött. Az emlékezésen, szubjektív vallomáson alapuló regényforma sohasem tarthat számot a totalitásra, ha nem törekszik az egész felölelésére. Az embert, a családot, a társadalmat, cselekvésben, változásban, fejlődésben kell ábrázolni. Szervesen össze kell kapcsolnunk az okokat az okozatokkal, a hatást a visszahatással.

Saffer regényének sok szép részlete van. (Apja portréja, az almási eset, a bevezető vallomás stb.) Regénye símán folyik és elég izgalmas is, bár a cselekmény bonyolításában ugrásszerűen halad. Sokmindent elkerül és kihagy vagy leegyszerűsít. A regény központjában mindvégig a főhős marad, a többi szereplők csak itt-ott felvillanó alakokká válnak.

A regény másik nagy problémája — amiért a leginkább beszélünk e könyvről — az írói becsület problémája. Saffer, ha a forma tekintetében a gyengébb ellenállás vonalán halad is, tartalom szempontjából a legnehezebb témák egyikéhez nyúl. Olyasvalamiről mert írni, amiről úgyszólván nem is szóltak a vajdasági írók: A kommunista útitárs negatív típusáról.

Saffer a mozgalomba véletlenül becsöppent karrierista életét és összeomlását választotta regénye tárgyául. Saffer kétlelkű Golyadkina politikai hazardjátékos. Biztosan teszi kockára mások életét és sorsát, míg végül ennek eredményeként egy pisztolylövéssel ismeri be vereségét. Ez a kétlelkű törtető a hatalomig és más magas állásokig vezető útján az emberi tragédiák sorozatát okozza.

Ez a típus már régóta foglalkoztatja az írókat. A politikai kétszínűsködésnek és hatalomvágyó törtetésnek sok irodalmi változata van Juliem Soreltől a Hódító Peléig. Andersen Nexő mellett Gorkij és Solohov is foglalkozott e típus különféle változataival, amely az idők folyamán semmit sem veszített aktualitásából. Nem véletlen, hogy Andersen Nexő élete e főművében ezt dolgozta fel. Az sem véletlen, hogy a Hódító Pelét a modern irodalomnak a nagy remekét nem kisebb ember becsülte nagyra és értékelte, mint Lenin.

Saffer Pál írói becsületére vall, hogy az ilyen kényes témával is keményen szembe mert nézni. (Ugyanakkor amikor több vajdasági író úgy találta, hogy nemcsak nehéz, de kényes dolog is a nagy problémákról írni. Az igazi író azonban az jellemzi, hogy nemcsak vállalja, de keresi is a nehéz és fontos dolgokat, mert róluk is tud és akar jelentőset mondani.) Saffer írói becsületére vall, hogy bátran szembenézett ezzel is és a maga módján felelt is egy kérdésre.

A regény tétele világos és egyszerű. Sohasem lehet kommunista az, aki lelkében tá-

vol áll a szocialista ember erkölcsétől. A kommunistává válás nemcsak a meggyőződés dolga, hanem elsősorban az erkölcsé. Ahol az egyik vagy másik hiányzik vagy sántít, ott előbb-utóbb bekövetkezik a mozgalomtól való leválás, ha előbb nem, hát a megpróbáltatások idején.

Saffer regényhőse, habár elméletileg sem volt egészen tisztában a dolgokkal, elsősorban erkölcsben állt távol a szocialista ember lelkeségétől. Mindez azonban csak azt bizonyítja, hogy a mozgalomtól csak az oda nem valók válnak le és nem, mint ahogy azt a reakciós nyugati ideológia tanítja, mindenki, aki hatalomhoz és pénzhez jut. Mint minden, ez is az erkölcs dolga. Nem lehet áruló az, aki nem hordozza magában ennek a csíráit, amit aztán a körülmények tetté érlelhetnek.

Saffer kétségtelen érdeme, hogy egy negatív embertípust úgy tudott elének állítani, hogy pozitíven hasson. Nem kell ugyanis okvetlenül pozitív hőst ábrázolnunk, hogy pozitív hatást érzünk el. Saffer regényéből bizonyos fokig csak azt hiányolom, hogy legáltalább vázaltszerűen nem ábrázolta a pozitív hős alakját is. Az ellentét akkor jobban szembetűnt volna.

Regényéről így is teljes meggyőződéssel vallom, hogy szép és bátor cselekedet egy fiatal írótól, főleg akkor, amikor ez az első regénye. Műve arra vall, hogy kitűnő ösztöne van és sokatígérő írói világnézete. Minden hibája mellett is valahogy többet nézek ki belőle, mint sok kortársából, akik, bár nagyobb formai felkészültséggel rendelkeznek, mint ő, mégis kevesebbet mondanak. Ha Saffer ezentúl is vállalni meri a nehézségeket és bátran belenyúl a dolgok lényegébe, akkor hamarosan értékesebbet és komolyabbat ad, mint sok más írónk. A formai felkészültséget könnyű megszerezni és fejleszteni, de azt, ami a többiekből hiányzik, az írói világnézetet már nem.

Ahogy Saffer regényét letettem, egy kissé elégikus sóhajtás buggyant ki belőlem: Bár így kezdte volna írói pályáját a többi vajdasági író is, akkor ma nem itt tartanánk, hanem valahol jóval messzebb.

Ezért mondhatom, hogy az „Utolsó vallomás” becsületés és bátor vállalkozás, egy tisztaszemű fiatal író szép regénye.

Ch. Forge

Még egy ismeretlen József Attila-vers

József Attila összes verseinek négy kiadásáról tudok (három a budapesti Cserépfalvi kiadónál és egy az újvidéki „Testvériség Egység”-nél jelent meg). Ez utóbbiban — az 512. oldalon — olvashatjuk, hogy a kötet szerkesztője és a kiadóvállalat vezetőse is tudja a kiadás fogyatékosait. Ezért azután érthető az is, hogy a kötet még jóformán meg sem jelent, amikor szerkesztője, B. Szabó György már is kilenc addig ismeretlen József Attila-versről számolt be a HÍD-ban (l. a HÍD 1953. februári számát).

Bogarászás közben szemembeötlött, hogy az azóta már régen elejtett Szakasits Árpád által még 1926-ban összeállított „Harcos éne-

kek” című szabadságdalok, versek és szavaltatok gyűjteményében található hat József Attila-versből csupán ötöt találhatunk meg az újvidéki kötetben, meg a budapestiekben is.

Ha tudjuk, hogy a Cserépfalvi kiadóvállalat a harmadik kiadást már 1948-ban készítette el és hogy Magyarországon abban az időben Szakasits Árpád még nem volt fölösleges, akkor nem tudjuk megérteni, miért maradt ki az új Cserépfalvi kiadásból ez a „Tüntetés” című vers, amely a fentemlített „Harcos énekek” című gyűjtemény 85—86. oldalán jelent meg.

TÜNTETÉS

*Kiszaladt a vér ereinkből
S most az utcákon nyargal végig.
Íme, eljöttek a gyárkémények
Szikrát lehelő arkangyalai,
Hogy visszavívják a pokoltól
Ádámot és Évát.*

*Szánkából sistergő meteorok hullanak
És a rendőrök szelíd testvéreink.
Kiáltások tarka pántlikákkal
Kontyot kötnek a hajadon jövőre.*

*Hát hol az a tenger, amelyik
Ily kedvvel ringatna gyönyörű hajót,
Mint ez a kormos és éhes tömeg
A lelkesedés karcsú suhanását,
Hol az az erőszak, amelyik
Ily remek virágot tűzne ki a földre,
Hol az az égbolt, amelyik
Ily erős karokkal ölelné a földet,
Hol az a vaskapu, amelyik nem olvadna széjjel
Ekkora nagyszerű hévség előtt?!*

*Micsoda fölséges égi háború
A külön lábak együttes dobbanása!
Ilyen pompás ütések alatt
Szénné sajtólódna erdő, mező.
Az ég ekhóját mellünk visszadobja
És minden bezárt, pókhálófödte ablak
Csörömpölve darabokra pattan.*

JÓZSEF ATTILA

Természetesen még az a körülmény is magyarázatra vár, miért hagyta ki maga a köl-

tó is későbbi köteteiből ezt a verset.

HA AZT MONDANÁNK, hogy a folyóiratirodalom érdeklődésének központjába a társadalmi élet megnyilvánulásai kerültek, nem mondanánk semmi újat, mert hiszen ez egy szocialista országban természetes is. A polgári olyan találóan illő „köldöknézés” már régen és mélyen mögöttünk maradt: minket a társadalom érdekel — a társadalmi élet folyton változó, folyton alakuló megnyilvánulásai, amelyekbe tudomány, szépség, változatosság, érdekfeszítő izgalom — minden belefér, ha megtaláljuk benne önmagunkat és nem kívülről nézzük történéseit.

A N A Š A S T V A R N O S T legújabb száma azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyek a társadalmi igazgatás kapcsán vetődnek föl nagy egymásutánban. Feleletet majd mindenikre leginkább és legkézzelfoghatóbban a mindennapi életünk ad. Drazsa Markovics, a lap vezércikkírója nagyon világosan fogalmazta ezt meg a „Kultúrintézmények társadalmi igazgatásáról” szóló cikkében. Részletesen ír a kultúrintézmények társadalmi igazgatásáról, azokról a különleges igényekről, amelyeket a szellemi, alkotói munka támaszt s amelyekről megfeleledezni nem lehet a társadalmi igazgatás idején sem. Ennek kapcsán a cikkíró a következőket mondja:

„Mindebből az derül ki, hogy azok az elvek, amelyeket a társadalmi öngazgatásról szóló törvénytervezet tartalmaz, lehetnek a mérvadók a kultúrintézmények társadalmi igazgatásánál olyképpen, hogy ezeknek az elveknek alapján kidolgozzák majd a kultúrintézmények társadalmi igazgatásának rendszerét. A kultúrintézmények igazgatásának kérdését úgy kell megoldani, hogy azok arccal a társadalom felé forduljanak, ami azt jelenti, hogy ezekben a társadalmi igazgatásnak olyan szervei legyenek, amelyekben a kollektív képviselői mellett ott ülnek a kultúr- és közélet képviselői is, a különféle szak-egyesületek képviselői, akiket az illetékes egyesületek, illetve az illetékes hatósági szervek, szkupstinák, népbizottságok helyeznek az igazgatótanácsba. Ezek mellett a kollektív képviselői nem kell, hogy abszolút többségben legyenek az igazgatóbizottságban.”

Drazsa Markovics gyakorlati példákat is említ s végül abban összegezi fejtegetéseit, hogy a kultúrintézmények társadalmi igazgatásának alapelvét abban kell egységesíteni, hogy a „társadalmi igazgatást a vállalat vagy intézet közösségének öngazgatásával egészítik ki”.

Aser Deleon a munkás-kultúregyesületek szervezeti kérdéseiről, szelleméről és

programjáról vagy programtalanságáról beszél. Úgy veti föl a kérdést, mint amely régen megvitatásra vár, annál is inkább, mert ezeknek kapcsán a kultúrpolitikai munka igen sok jelentős problémája élénk kerül. A legveszedelmesebb jelenség a professzionalizmus — írja Deleon —, amely a maga kommercialista szellemével egészen téves utakra vitte a munkás-kultúregyesületeket. Az engedékenység, az elvtelenség, az üres, vonzó program és mindazok a fogyatékoságok, amelyek a közönség kispolgári ízlésének kiszolgálásához vezetnek. Nem szabad megfeleledkezni arról, hogy egy-egy kultúregyesületnek az adottságok folytán nemcsak a közönséggel szemben van kötelezettsége, amely a vállalt szerepből származik, hanem maga a szerep kötelezi őt arra, hogy a városban, a helységben, ahol működési területe van — részt vállaljon a szocialista társadalom arculatának kiépítésében. Ezért ezt a szerepet nem lehet „filiszteri” módra fölfogni, sem a professzionalizmus oldaláról nézni, hanem minden vonalon oda kell hatni, hogy a fejlődés során mind nagyobb teret biztosítsanak az öntudatos szocialista munkavállalásnak. Ez majd ellensúlyozni fogja a professzionalizmust és azt a kispolgári, vidéki szellemet is, amely eddig sok-sok szépszándékú munkát a „műkedvelősködés” kátyújába vezetett.

A folyóirat könyvszemléje számról számra mind nagyobb figyelmet érdemel. A világ eszmepolitikai, ideológiai és gazdaságpolitikai könyvtermését kíséri figyelemmel s igyekszik ebből a szempontból minél teljesebb képet adni a könyvpiac eseményeiről. Legújabb számában Fritz Sternberg könyvéről írnak (A kapitalizmus és a szocializmus a világ ítélőszéke előtt), James Bernhem „Legigázás vagy fölszabadulás”, H. Seaton Votson a „Kommunista forradalomról”, Andrée Marchall a politikai közgazdaságtanról és a statisztikai technikáról, Charles Korbin pedig a nagyvállalatok pénzügyi kezeléséről adott ki könyvet.

ALAPOSAN megkésve jelent meg a zág-rábi fiatal írók fórumának, a „KRUGOVI”-nak ezévi negyedik száma. A nyugatos hang megint eluralkodik a lap szépirodalmán: temetés, alkony, ősz, sötétség, éjszaka, köd — ezek a színek és hangulatok vonulnak végig a novellákon, de nagyrészt a verseken is. Antun Soljan elbeszélése és Zdravko Blazsina „Temetés” című novellája nem egészséges és nem harcos vagy természetesen élő világot vetítenek elénk, hanem azt,

amely az életigenléstől meglehetősen távol esett.

Kétségtelen, hogy a folyóirat legérdekesebb írása Philip R a h w angol tanulmányíró cikke a „naturalizmus alkonyáról”. Ennek az írásnak az adott időszereúséget, hogy az utóbbi időben a nyugati irodalomkritikusok mind gyakrabban foglalkoznak a realista ábrázolás módszereinek kérdésével, mint a legalkalmasabb formanyelvvel, amely híven ki tudja fejezni a valóságot. A vitázók legnagyobb része, így maga Philip Rhaw is örömmel állapítja meg, hogy az idő eltaposta és betemette a sűrrealizmust és úgy vélik, hogy ez a művészeti irányzat is az „exisztencializmussal együtt” ma már a multhoz tartozik. Philip Rhaw a „Képek és eszmék” című nemrégiben Amerikában megjelent tanulmánykötetében főleg ezekkel a kérdésekkel foglalkozik és mindezt a haladó irodalomszemlélet szemszögéből nézi.

„A realista elvekről elmondhatjuk — írja tanulmányában — hogy ezek a modern szellem legértékesebb ajándékai. A realizmus tanította meg az irodalmat arra, hogyan kell művészi eszközökkel megragadni az emberi élet egyszerű dolgait, hogyan fogják föl és hogyan fogadják el s mindezt a szó legegyszerűbb értelmében. Éppen ezért igazi téma egy könyv, egy író számára: harc a tények között, amelyek a materialista és az idealista valóságból lépnek elő...”

A VIDÉKI LAPOK és folyóiratok sokszor meglepetéseket hoznak és sok új elgondolást. A jelen sorokban a tuzlai drámai együttes színházi lapjára gondolunk, amely első évfolyamát éli, s már az eddig megjelent nyolc számában is igen értékes írásokkal, jegyzetekkel és fejtegetésekkel járult hozzá színházi kultúránk fejlesztéséhez. Ha nem is egyezünk azzal, amit Kalman Meszarics kri-

tikátlan lelkesedésében Herczeg Ferencről és értéktelen színpadi művéről, a „Gyurkovics lányok”-ról írt — mert ezzel téves képet adott a szerb-horvát olvasóknak a feudo-kapitalista-revizionista korszak egyik legdekadensebb írójáról — mégis meg kell mondanunk, hogy egy ilyen terjedelmes színházi újság jelentős visszhangra találhat.

A POZORISTE legújabb száma dr. Branko G a v e l l a jubileumának adott igen szép helyet. Az ország egyik legnagyobb rendezője és a zágrábi színművészeti akadémia professzora a munkában eltöltött harminc esztendő alatt olyan teljesítményt nyújtott és olyan szolgálatot tett a hazai színjátszásnak, hogy valóban megérdemli, hogy az egész országban ilyen meleg hangon ünnepeljék, — mint ahogy azt a tuzlai drámai színház tette.

A KNJIŽEVNE NOVINE legújabb számában részletet közölnek Rade Veljkov tanulmányából, amely a Szovjetunió irányított művészetével foglalkozik. Ebben a tanulmányában a szovjet irodalomra jellemzően többek között írja:

„A szocialista realizmus a radiátor és az iskolapad rendszeréhez hasonlít, s hogy ez így van, az már nem is vitás. A szovjet írók egy zászlóalj uniformizált katonához hasonlítanak...” „A szocialista realizmus elméleti alapja — szép az, ami szovjet élet, de ugyanakkor irodalmi utasítás is, politikai direktíva és egy olyan adott elem vagy szükségesség, amely nélkül a kiadóvállalatokkal nem lehet szerződést kötni. Tehát az az író, zeneszerző vagy festő, aki nem tartja magát ahhoz, hogy „szép az, ami szovjet élet”, az irodalmi sikertelenséggel együtt megéri azt is, hogy bojkottot indítanak ellene és egyáltalán nem lesz alkalma arra, hogy művei napvilágot lássanak...”

(L)

Lapok és folyóiratok a jubiláló Hid-ról

„... 1936-tól a HÍD élesebb és világosabb irányzatot vesz a haladó eszmék propagálásában. A folyóiratban nemcsak magyarok működtek közre, hanem a jugoszláv népek haladó írói is... A HÍD Jugoszlávia népeinek egységéért harcolt és kapcsolata volt a háború előtti haladó szervezetekkel...”

(Borba, 1954 jún. 20)

„Fennállása két évtizedében ... ez az időszak volt a legtragikusabb, de egyben a legdicsőségesebb is, hiszen a forradalmi ellenállás vajdasági magyar hőseinek és szereplőinek jórésze a HÍD gárdájából került ki.”

(Književne novine, 1954. jún. 17)

„... A Híd feladata ezzel még távolról sem zárult le. A folyóirat tennivalói most mások ugyan, de semmivel sem kisebb jelentőségűek a kezdeti feladatoknál. A Híd mai szerkesztői folytatják a tradíciókat és erőfeszítéseket. S nekünk mindannyiunknak segítenünk kell őket... Mert számukra s a mi számunkra is ez fontos lépés annak az új világnak megteremtésére, amelyért azok a fiatal magyarok 1941-ben másnyelvű társaikkal együtt életüket adták... Ezért törekvéseink és munkánk azonosságában megszorítjuk egymás kezét... az eljövendő új esztendőik reményében.”

(Letopisz, 1954 júl.-aug.)

„... Mindehhez tegyük hozzá azt a felmérhetetlen hatást, amelyet a folyóirat két évtizeden keresztül olvasóira gyakorolt — ezt a számokban ki nem fejezhető nevelő hatást. Korábbi és mostani olvasói beszédes bizonyítékai annak a szerepnek, amelyet a HÍD betöltött nemcsak a vajdasági magyarok kultúréletében, hanem egész kulturális életünkben általában. Azért a mostani jubileum is túlnő a folyóiratnak keretén és általános kulturális ünneppé válik.”

(Dnevnik, 1954 jún. 20)

„A HÍD dicsősége forradalmi tradíciókon épült és újabb időszakában is a munkásosztály forradalmi harca legnemesebb eszméinek megvalósításáért küzd.”

(Novoszadszki Dnevnik, 1954. VIII. 4.)

„Nemcsak a jubileumi kettős számból értesül az olvasó a két évtizedet megtett HÍD

harcáról és munkájáról... Képek, kéziratok, grafikonok mutatják be a HÍD táborának küzdelmes útját a régi Jugoszlávia és a megszállás idején... A HÍD és a köréje csoportosuló haladó emberek nemcsak osztályharcosok voltak, hanem a vajdasági dolgozók egységfrontjéért is küzdöttek.”

(Magyar Szó, 1954 jún. 12)

„Húsz éve, hogy elindult a HÍD és néhány év alatt a haladó mozgalom folyóirattá vált. Meghittén, elégedetten és büszkén emlékezünk meg erről most, két évtized múltán...”

(Magyar Szó, 1954 júl. 18)

„A felszabadulás óta a HÍD újjáéledt s azóta Tito Jugoszláviájában a megvalósított forradalom nagy vívmányainak zászlóvivője.”

(Magyar Szó, 1954 jún. 15)

„Szerény, meghitt ünnep ez... olyan amilyen az irodalomhoz illő, mert betűk mondják el mindazt, amit erről az elmúlt időről el kell mondani.”

(7 Nap, 1954 jún. 20)

„A huszadik évforduló ezt a gazdag emléket tárja most föl és vetíti a dolgozók elé. Nem azért idézzük, hogy ünnepeljünk, nem azért, hogy az emlékek idézése dicsfénybe vonja azt, ami a küzdelmes években dicstelennül telt el — mert az élet győzelemmel és vereséggel jár —, hanem azért... hogy világossá legyen a HÍD szerepe és történelmi útja.”

(Dolgozók, 1954 jún. 22)

„Mi is a kiterelbelyesedő vajdasági irodalmat ünnepeljük a jubiláló HÍD-ban.”

(Ifjúság, 1954 júl. 9)

„... A harcos kultúrmunkában eltöltött két évtized valamennyiünkben az ünnepi lelkesedés érzését váltja ki, mert büszkék vagyunk arra, hogy a harmincas évek derekán Európára nehezedő fasiszta rémuralom közepette is akadt hazánk dolgozó magyarságában elég erő és harci készség, szembeszállni az árral...”

(Magyar Képes Újság, 1954 júl. 1)

A HÍD jubileumi emlékkönyvéből

„A HÍD... hosszú esztendőkön keresztül tisztes szerepet töltött be forradalmi mozgalmunkban azért, hogy hirdetője volt a haladó eszméknek a magyarok körében és ezzel hozzájárult a forradalmi mozgalom egységének megerősítéséhez.”

Sztevan Doronyszki,
a vajdasági tartományi
népszkupstina végrehajtótanácsának
elnöke

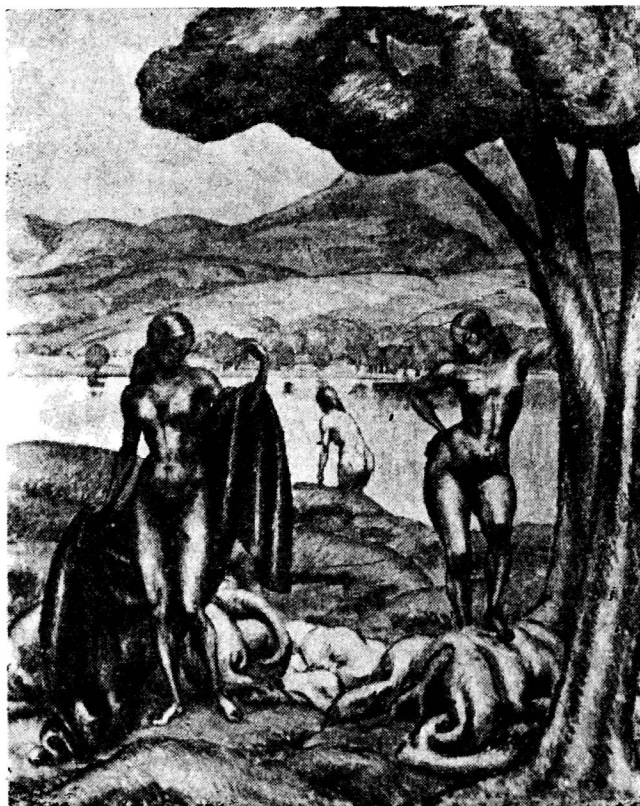
„Szeretetteljes jókívánságokkal legszívesebben üdvözljük a HÍD-at... Adjatok

a jövőben is értékes hozzájárulást az új szocialista társadalom megteremtéséhez közös hazánkban, Jugoszláviában.”

Aurel Trifu,
a vajdasági román kultúratanács
elnöke

„Felejthetetlen emlékek! A kiállítás megtekintése alkalmából sok esemény ötlött eszembe... mindmeggannyi részlet munkásosztályunk harcának dicsőséges történetéből.”

Zombor
Kucsera Ferenc

PECHÁN JÓZSEF

Fürdőzők

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúratanács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, A. Rankovicsa u. 19/I. — Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Postatakarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din, fél évre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.
Készült a noviszádi „Zmaj” nyomdában.

MÁR BEIRATKOZOTT 3000 KÖNYVBARÁT

H O G Y A N ?

Érthető, mert a

KÖNYVBARÁTOK KÖRE

a jó könyvek mellett a következő kedvezményeket nyújtja:

20%-os engedményt a könyvek bolti árából;

részletfizetéses könyvbeszerzést;

ingyenes illetménykötetet;

á l l a n d ó áruhitelt;

minden könyvvásárlásnál elsőbbségi jogot.

Azonkívül minden könyvbarát díjtalanul megkapja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat új könyvjegyzékét, illetve A KÖNYVBARÁT című értesítőjét, amely egyben irodalmi tájékoztatóul is szolgál.

A kiadónál a következő irodalmi művek kerültek sajtó alá :

Gárdonyi Géza: Egri csillagok, regény

Német István: Parasztkirályság, elbeszélések

Ady összes versei

Török Gyula: A porban

Majlányi Mihály: Bige Jóska házassága

Herceg János: Anna búcsúja

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, A. Teodorovics 11

Telefon: 26-33 és 23-02 - Postatakarékszám 300-T-251

Szerezziük be könyvkiadásunk újabb értékeit!

Jugoszláviai magyar irodalom

	Din.
ÁCS KÁROLY: Kéz a kilincsen, versek	140.—
CSÉPE IMRE: Májusi mezőkön, versek	90.—
DEBRECZENI JÓZSEF: Vacsoracsillag, versek	90.—
FEHÉR FERENC: Jobbágyok unokái, versek	140.—
HERCEG JÁNOS: Változó világban, művészi riport	30.—
„ „ Három halász meg egy molnár, elbeszélések	120.—
„ „ Papírhajó, tanulmányok, jegyzetek	100.—
„ „ Bors és fahéj, novellák	85.—
KOMÁROMI JÓZSEF SÁNDOR: Választmányi ülés	85.—
LATÁK ISTVÁN: Nyugtalan álmok, versek	95.—
LŐRINC PÉTER: Hétköznapok, regény	98.—
„ „ Nagy póri pör, tanulmány	35.—
„ „ Görbe-utca 23, elbeszélések	100.—
MAJTÉNYI MIHÁLY: Élő víz, regény	150.—
„ „ Garabonciás, humoros regény	72.—
„ „ Forró föld, elbeszélések	100.—
SAFFER PÁL: Utolsó vallomás, kisregény	80.—
SINKÓ ERVIN: Tizennégy nap, lélektani regény	81.—
„ „ Optimisták, I. rész, regény	300.—
„ „ Elítéltek, dráma	200.—

KÖNYVBARÁTOKNAK 20% ENGEDMÉNY

Ezekon kívül még száz és száz értékes könyv közül válogathat, a haladó gondolat könyveiből, a jugoszláv népek irodalmából, a magyar irodalom kincses-tárából, a világirodalomból, kézi könyvekből, ifjúsági irodalomból, gyermekirodalomból stb.

KÉRJE DÍJTALAN ÁRJEGYZÉKÜNKET!

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, Arsze Teodorovicsa 11
Telefon: 26-33 és 23-02 — Postatakarékszám 300-T-251